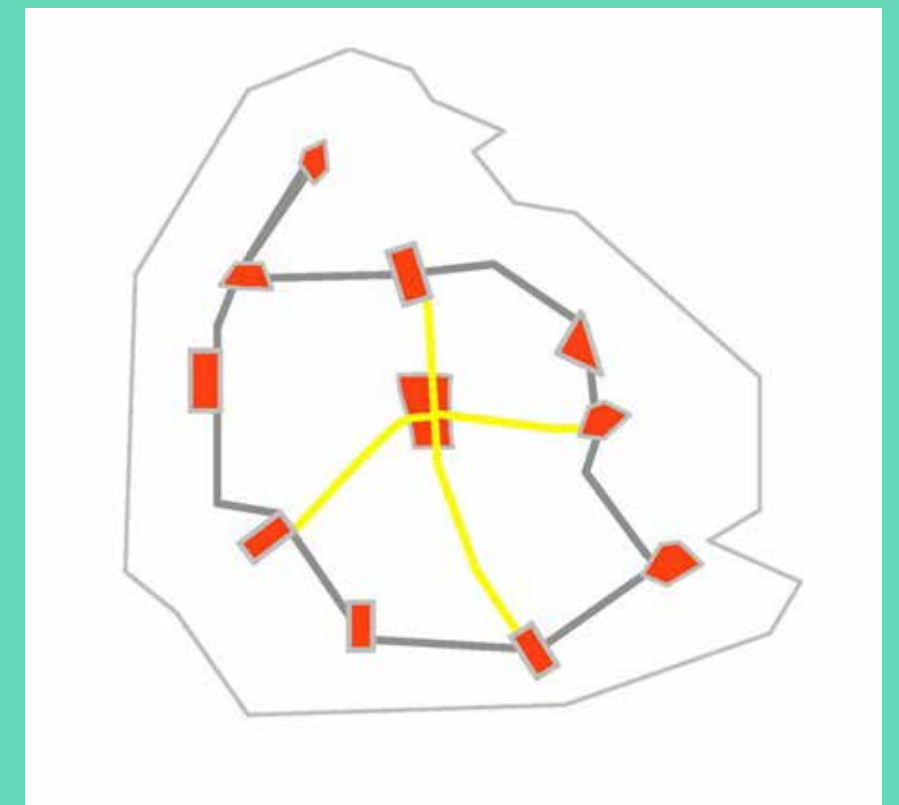

Kerkenvisie Noordoostpolder

Toekomst religieus erfgoed

In opdracht van gemeente Noordoostpolder
Conceptversie 13 december 2022

Gemeente Noordoostpolder

Titel	Kerkenvisie Noordoostpolder
Status	Concept
Datum	21 november 2022
Adviseur	COUP, overgedragen aan Kathedraaldenkers (spin-off van COUP)
Door	René van den Belt (gemeente Noordoostpolder) Jildou Bijlsma (gemeente Noordoostpolder) Jakko Smit (gemeente Noordoostpolder) Remco van Dalfts (gemeente Noordoostpolder) Heleen Agterhuis (COUP/ Kathedraaldenkers) Henk Jan Lekkerkerk (COUP/ Kathedraaldenkers) Joosje van Geest (COUP/ Kathedraaldenkers)
Vormgeving	Yurr Studio
Afbeeldingen	Gemeente Noordoostpolder, COUP, Kathedraaldenkers, Reliwiki, Gergeminfo.nl, Emmeloord.info, Google streetview

Copyright © 2022 Kathedraaldenkers B.V. & COUP B.V.

De grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport. Echter voor onvolledigheden met betrekking tot deze rapportage, op welke grond dan ook, kan COUP B.V. en Kathedraaldenkers B.V. en/of de samenstellers daarvan op geen enkele wijze verantwoordelijk worden gesteld. De door u verstrekte persoonlijke gegevens in verband met de opdracht zullen niet aan derden verstrekt worden. Op de inhoud en de presentatie van deze rapportage berust een intellectueel eigendomsrecht van COUP B.V. en Kathedraaldenkers B.V.

KATHEDRAAL
DENKERS

Toelichting foto's voorzijde

foto rechtsboven

't Gebouwtje in Ens is een goed bewaard voorbeeld van een noodkerk uit de ontstaanstijd van de polder. Het is één van de rijksmonumentale kerkgebouwen in de Noordoostpolder.

foto linksonder

Tekst boven de hoofdentree van de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord. Veel kerken in de Noordoostpolder bevatten religieuze verwijzingen naar de ontstaansgeschiedenis van de polder.

foto centraal

De Schakel in Luttelgeest, voorbeeld van een "laatste dorpskerk die nog in religieus gebruik is" met een prachtige tuin. De kerk heeft echter te maken met een sterk teruglopend bezoekersaantal.

kaart rechtsonder

De duidelijke planologische opzet van de Noordoostpolder is ook terug te zien in de kerken in de polder.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Voorwoord	4
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksmethode	9
3. Feiten en cijfers	11
4. Onderzoeksresultaten: Cultuurhistorisch onderzoek	24
5. Onderzoeksresultaten: Beleidskader	34
6. Toekomstverwachting	35
7. Onderzoeksresultaten: Sterkte-zwakteanalyse	42
8. Conclusies & aanbevelingen	47
9. Kerkenvisie in actie!	59
Bijlage 1 Kerkenpaspoorten	62

Voorwoord

Voorwoord wethouder volgt nog.

1. Inleiding

In 2022 was het 80 jaar geleden dat de Noordoostpolder werd drooggelegd en bestond de gemeente Noordoostpolder 60 jaar. Noordoostpolder kent een unieke planologische opzet en is typisch Nederlands. Een strak geordend poldergebied, plat als een pannenkoek. Met kerken en poldertoren als bakens in het landschap. De mens als meester over het water en het landschap. Het nieuwe land werd op een tekentafel ontworpen vanuit het oogpunt van optimale landbouwkundige productie, maar ook als wetenschappelijke, esthetische en intellectuele uitdaging. Het werd in een snel tempo tot ontwikkeling gebracht. Het originele ontwerp is nog duidelijk zichtbaar en het landschap nog grotendeels authentiek. De Noordoostpolder is in vanaf de Tweede Wereldoorlog tot stand gekomen als een totaalontwerp. In dit ontwerp waren civiel-techniek, landschap, stedenbouw, architectuur, economie en maatschappij zeer sterk met elkaar geïntegreerd. Hierdoor hangt alles met alles samen.

Bij het ontwerpen van de Noordoostpolder had men een overzichtelijke wereld voor ogen met een zekere beslotenheid en beschutting en de menselijke maat als norm. Het totaalontwerp en de menselijke

maat zijn unieke kwaliteiten van deze polder, die hierdoor ook tot nationaal wederopbouwgebied is bestempeld. Dit is van belang voor de identiteit en herkenbaarheid juist omdat de Noordoostpolder - met uitzondering van Schokland - niet kan terugvallen op eeuwenoude historie met bijbehorende monumenten en herkenningpunten. Het oorspronkelijke ontwerp kenmerkt zich door het streven naar eenheid in verscheidenheid.

Kerkgemeenschappen en kerken in de gemeente Noordoostpolder

En zo is het ook met het kerkenlandschap van Noordoostpolder. Met het plannen van de polder werd zorgvuldig nagedacht over de plaats van religie binnen de polder. Er was binnen de polder plaats voor de 3, toenmalige, grote religieuze stromingen. Katholieken, Hervormden en Gereformeerden vonden hun weg naar de nieuwe polder. Geen van de stromingen mocht een dominante positie innemen. Dit kwam tot uiting in de spreiding van de verschillende gelovigen over de polder, maar ook in de stedenbouwkundige structuur. Geen enkele kerk neemt in de dorpen een prominentere plek in dan de kerken van de andere stromingen.

Wel markeren de kerken belangrijke stedenbouwkundige elementen: dorpsbrinken, pleinen en/of entrees.

In de geschiedenis van de Noordoostpolder is ook een stukje kerkgeschiedenis terug te lezen. Werden in de eerste dorpen nog 3 kerkgebouwen gebouwd, in Espel en Tollebeek, de jongste dorpen van de polder, zijn het er net als in het al eerder gebouwde Kraggenburg nog maar 2. De Gereformeerden en Hervormden delen daar sinds het begin hun gebouw. Gaandeweg ontstonden ook 2 moskeeën, 1 in nieuwbouw, 1 in een bestaand gebouw.

Vanaf de jongste geschiedenis van de polder speelde secularisatie een rol. Er zijn al veel kerkgebouwen herbestemd en tot dusver maar 2 kerken gesloopt. Van de 3 oorspronkelijke kerken in de dorpen is er nu nog vaak maar één over en in sommige gevallen is daarvan de toekomst ook onzeker. Ook in Emmeloord is van een aantal kerken de toekomst onzeker. Met het opstellen van de kerkvisie kijkt de gemeente Noordoostpolder samen met kerkeigenaren proactief naar de (toekomstige) uitdagingen waar religieuze gemeenschappen met hun gebouwen voor staan.

Op enkele kerken van specifieke geloofsgemeenschappen na, neemt het kerkbezoek af en staat het religieus erfgoed in Noordoostpolder onder grote druk. Op het moment van onderzoek waren al 17 van de 49 kerkgebouwen herbestemd en stonden er 2 leeg (in transitie).

Uit het inventariserende onderzoek blijkt echter dat de trend van ontkerkelijking en het verder leegkomen van kerkgebouwen nog niet ten einde is. In de komende 15 jaar zullen naar verwachting nog 20 kerken uit religieus gebruik gaan in Noordoostpolder. Dit betreft juist de monumentale kerken en de potentieel beschermen waardige kerkgebouwen.

Ontkerkelijking in Nederland

Noordoostpolder staat hierin niet op zichzelf. De trend van ontkerkelijking is in (vrijwel) heel Nederland gaande. De komende jaren is de voorspelling dat er tot 2030 nog zo'n 1700 kerken hun religieuze functie zullen verliezen (Colliers International, Verkoop van kerken in Nederland, februari 2021)

Om tegen deze trend van ontkerkelijking in het religieus erfgoed te behouden heeft de Minister van Onderwijs, Cultuur en

Wetenschap (OCW) middelen beschikbaar gesteld voor het opstellen van kerkenvisies op gemeentelijk niveau. Het gaat daarbij niet alleen om (rijks)monumentale kerken, maar om alle gebouwen die voor de eredienst zijn gebouwd, van alle soorten gezindten.

Het gemeentebestuur van Noordoostpolder heeft het besluit genomen een kerkenvisie op te stellen. Met de rijksbijdrage is COUP/ Kathedraaldenkers als onafhankelijke instantie ingehuurd om het traject te begeleiden.

Het doel van de kerkenvisie

Bij het maken van de kerkenvisie ligt de vraag voor: hoe koesteren we dit betekenisvolle erfgoed van Noordoostpolder, nu en in de toekomst?

Om hierop een goed antwoord te kunnen geven moeten eerst andere vragen worden beantwoord, zoals:

- Hoe ziet het kerkenbestand van Noordoostpolder eruit?
- Hoe gaat het met de bijbehorende kerkgemeenschappen?
- Hoe kijken deze eigenaren naar de toekomst?
- Welke rol spelen de kerken nu in hun kern?

- Welke kerken blijven hun religieuze functie behouden?
- Welke ambities hebben kerkgemeenten als organisatie en met hun gebouw?
- Willen kerkgemeenten in hun kerk een combinatie maken met andere functies: bijvoorbeeld cultureel of maatschappelijk?
- Is het onderhoud door kerkeigenaren te bekostigen en kunnen kerkbesturen deze taak aan?
- Hoe staat het met verduurzaming van de gebouwen en zijn de stookkosten op te brengen?
- Wat is de cultuurhistorische waarde van de kerken, individueel en in het geheel bezien?
- Welke geschiedenis van de dorpen, steden en wijken wordt door de gebouwen verteld?
- Welke sociale rol spelen de kerken in hun omgeving?
- Hoe kan een deels of geheel nieuwe invulling van een kerkgebouw betekenisvol bijdragen aan de toekomst van een dorp of stad?
- Welke maatschappelijke behoeften in 2040 kunnen kerken, gebouwd als ontmoetingsruimten, vervullen? Kunnen we sociaal-maatschappelijke functies verplaatsen naar kerkgebouwen? Krijgen we spijt als we kerken een woonfunctie geven? Met zo'n 'ononkeerbare' herbestemming

zal een kerkgebouw nooit meer publiek ‘beleefbaar’ zijn. Weg is weg? Of is die afweging per kerk en situatie verschillend?

Het is belangrijk om deze vragen te stellen en te beantwoorden, want:

- Kerken zijn belangrijk cultureel erfgoed van Noordoostpolder. Met hun torens wijzen ze de weg in het landschap.
- Door de eeuwen heen hebben kerken een centrale rol gespeeld in de gemeenschap. Het zijn plekken van bezinning waar het geloof gevierd wordt, waar ontmoeting plaatsvindt, waar gesproken en geluisterd wordt. Kerken vormen bakens in een wereld van verandering (RCEmagazine prijsvraag Sublieme schoonheid sublieme duurzaamheid, zomer 2021). Wat gebeurt er als deze bakens verdwijnen?
- Door de ontkerkelijking hebben veel kerkbesturen het moeilijk en rust de verantwoordelijkheid voor het onderhouden van een (monumentaal) kerkgebouw zwaar op hun schouders.
- Sommige kerken willen hun gebouw ‘eigentijds’ inzetten of zoeken aanvullende inkomstenbronnen door zgn. “nevenbestemmingen”.

- De gemeente Noordoostpolder maakt beleid op allerlei terreinen die kerken kunnen raken. Denk aan: sociaal domein (zorg en welzijn), ruimtelijke ordening (leefbaarheid, parkeren), en economie (recreatie en toerisme). Ook heeft de gemeente een nuttig netwerk met overheids- en kennispartijen. Het is jammer als samenwerkingskansen onzichtbaar en onbenut blijven, omdat gemeente en kerken niet voldoende samenwerken.
- Herbestemmen kost tijd. Het is goed als meerdere partijen dreigende leegstand op tijd zien aankomen en hierop kunnen anticiperen. Dan kunnen er eerder plannen gemaakt worden voor de volgende fase. En is er genoeg tijd om te onderzoeken of er bijvoorbeeld een maatschappelijke of andere publiekstoegankelijke functie gevonden kan worden, in afstemming met de betrokken omwonenden. Dit voorkomt dat langdurige leegstand tot verval en onnodige kosten of zelfs ongewenste sloop leidt.
- Een kerkenvisie biedt de kans om het geheel te overzien. Hierdoor ontstaat inzicht en bewustwording om overkoepelende thema’s te onderzoeken en gezamenlijke acties op te pakken.

- De aantrekkingskracht van steden, dorpen en wijken, de economie en de waarden van vastgoed worden allen positief beïnvloed door de aanwezigheid van goed onderhouden waardevol erfgoed. Zo dragen kerken in een belangrijke mate bij aan een aantrekkelijk vestigingsmilieu voor nieuwe bewoners en zijn kerken in die zin een economische drager.
- We willen geen spijt krijgen van beslissingen omtrent kerkgebouwen. Het is daarom belangrijk om vanuit alle perspectieven, op een zorgvuldige wijze, naar het toekomstvraagstuk te kijken. Kunnen we de betekenisvolle rol van kerken door de tijd heen koesteren en transformeren naar waardevolle invullingen voor nu en in de toekomst? Zodat we het bijzondere erfgoed op een goede manier doorgeven aan de volgende generaties. Zoals generaties voor ons dat ook hebben gedaan.

Het opstellen van een kerkenvisie draagt voor alle partijen in dit traject bij aan het oplossen van bovenstaande belangrijke vraagstukken. De kerkeigenaren voorop, samen met de gemeente, maar ook de inwoners van en organisaties op Noordoostpolder zijn daarbij van belang.

Samen met de kerkeigenaren is een goed beeld van de kerkenopgave op Noordoostpolder ontstaan. Dit legt de basis voor een gezamenlijk actieplan, waarmee de kans op een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen wordt vergroot.

Gezamenlijke ambitie

De ambitie van dit kerkenvisietraject is om alle betrokkenen te inspireren en energie te geven om goed over de toekomst van de kerkgebouwen in Noordoostpolder na te denken en om met elkaar in actie te komen. Zo kunnen de huidige generaties deze bijzondere gebouwen, die in belangrijke mate bijdragen aan de identiteit en leefomgeving van de dorpen en de stad, doorgeven aan de volgende generaties.

“Wij maken gebruik van een schoolgebouw. Het liefst zouden we willen beschikken over een eigen kerkgebouw. Al jaren worden de ogen open gehouden en wordt er gespaard. Daarom zijn we blij met de kerkenvisie, wellicht biedt dat kansen.”

“De kerk staat vaker leeg dan vol. In de dorpen zijn naast de kerk(en), teveel gebouwen voor maatschappelijke functies: cafés, sportkantines, multifunctionele accommodaties (mfa’s).”

2. Onderzoeksmethode

Voor het opstellen van kerkenvisies geldt dat deze vormvrij is. Iedere gemeente is vrij om te kiezen voor een aanpak die past bij de plaatselijke context. Belangrijk bij het opstellen van een kerkenvisie is dat dit gebeurt in dialoog met de eigenaren van de kerkgebouwen en moskeeën. Een kerkenvisie fungeert vaak als startpunt van een veel langere dialoog tussen kerken (en andere gebedshuizen) en gemeente.

In de gemeente Noordoostpolder zijn verschillende stappen doorlopen. De eerste fase bestond uit het analyseren en inzichtelijk maken van alle religieuze gebouwen binnen de gemeente, ook is een kansenverkenning voor leegkomende kerken uitgevoerd. Deze rapportage is het resultaat van die eerste fase en dit hoofdstuk licht de daarvoor gebruikte onderzoeksmethode toe. De gemeente Noordoostpolder is in het proces vanaf de start begeleid door adviesbureau COUP. In de zomer van 2022 heeft het uit COUP voortgekomen bureau Kathedraaldenkers (gespecialiseerd in religieus erfgoed, zelfde onderzoeksteam) de opdracht overgenomen.

Bureau onderzoek

Een eerste stap bestond uit het inventariseren van de hele collectie van religieuze gebouwen binnen de Noordoostpolder. Er zijn gebouwen die oorspronkelijk gebouwd zijn als gebedshuis, daarvan zijn er nog veel in gebruik, maar ook een groot deel is reeds herbestemd. Verder zijn in het onderzoek ook gebedshuizen meegenomen die oorspronkelijk voor een andere functie zijn gebouwd en later getransformeerd zijn tot gebedshuis. Daarnaast zijn er nog enkele religieuze gemeenschappen die geen eigen gebouw bezitten. Om een compleet overzicht te geven is besloten om al deze groepen mee te nemen in het onderzoek. De inventarisatie heeft geleid tot een lijst van 49 religieuze gebouwen en 3 gemeenschappen zonder gebouw.

Door de architectuurhistoricus is onderzoek gedaan naar de ontstaansgeschiedenis van de polder en de religieuze gebouwen van Noordoostpolder. Zij heeft de kernwaarden van de collectie van kerken en andere gebedshuizen hieruit afgeleid. Op basis hiervan heeft zij bij de kerkenpaspoorten in bijlage 1, adviezen gegeven voor het beschermen van meer kerken dan nu het geval is (zie hoofdstuk 4).

In hoofdstuk 5 is onderzocht aan welke beleidsnota's van de gemeente, provincie en landelijk, het thema van de kerkenvisie raakt.

Participatie met eigenaren/gebruikers

Van de gebouwen die in religieus gebruik zijn, is met de vertegenwoordigers van de geloofsgemeenschap gesproken in een kennismakingsgesprek. Ook met 2 van de religieuze gemeenschappen zonder gebouw is een gesprek gevoerd. In de gesprekken is gevraagd naar feitelijke zaken rondom gemeenschap en gebouw, maar ook gesproken over de toekomstverwachting voor gebouw en gemeenschap. Deze input vormt een belangrijke bouwsteen voor het opstellen van de kerkenvisie. Naast de individuele gesprekken zijn er 2 bijeenkomsten gehouden waar alle besturen van gebedshuizen waren uitgenodigd, met een hoge opkomst. Hierin zijn de eerste bevindingen voorgelegd en gemeenschappelijke thema's besproken.

Analyse van de opgave

Op basis van de individuele toekomstverwachtingen van kerken en geloofsgemeenschappen is een breder beeld geschetst voor de gehele gemeente Noordoostpolder. Hiermee is de opgave rondom religieus erfgoed in de gemeente Noordoostpolder in beeld gebracht. Deze toekomstverwachting is terug te vinden in hoofdstuk 6 van deze rapportage.

Participatie met ambtelijke beleidsvelden

Door middel van een workshop zijn diverse beleidsterreinen binnen de gemeentelijke organisatie aangehaakt bij de kerkenvisie. Samen is gezocht naar raakvlakken en kansen tussen de betreffende beleidsterreinen en uitkomsten van het onderzoek.

Paspoorten

Voor alle 49 gebouwen is een zogenaamd ‘kerkenpaspoort’ opgesteld. De architectuurhistoricus heeft voor ieder gebouw een beknopt architectuurhistorisch onderzoek en uitgevoerd en een waardering opgesteld. Daarnaast bevatten de paspoorten gegevens over de gebouwen en de gebruikers die zijn opgehaald in de gesprekken met de eigenaren. De kerkenpaspoorten zijn als bijlage 1 aan de rapportage toegevoegd.

Bijeenkomst met kerkeigenaren

Bijeenkomst met ambtelijke beleidsvelden

3. Feiten en cijfers

Voor dit onderzoek is een kerkenlijst opgesteld. Deze lijst bestaat uit 49 gebouwen die in gebruik zijn als gebedshuis, of in het verleden daarvoor gebruikt zijn. Daarnaast zijn er 3 geloofsgemeenschappen binnen Emmeloord die geen eigen gebouw bezitten: De Hervormde Gemeente, De Vrije Evangelische Gemeente en Evangeliegemeente Levend Water.

In dit hoofdstuk worden feiten en cijfers gepresenteerd die betrekking hebben op de gebouwen. In deze cijfers zijn de losse gemeenschappen niet meegenomen.

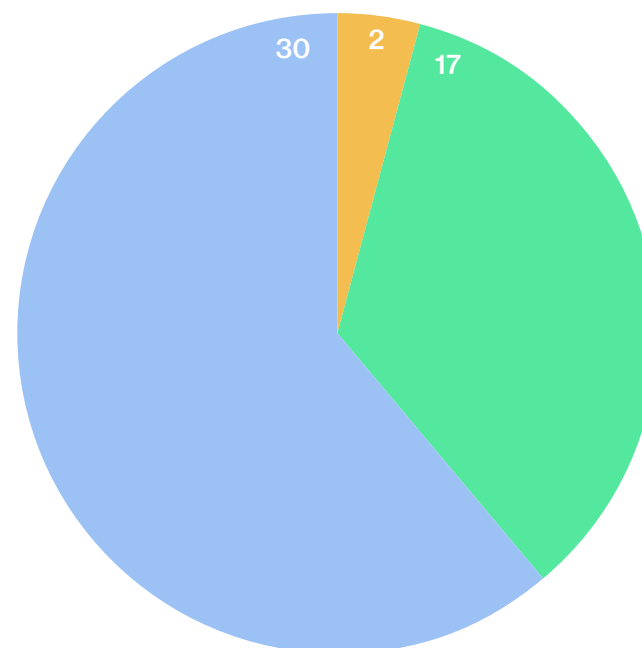
Toren en klok in Rutten

In de toren van de Servatiuskerk in Rutten is een tegel opgenomen met een zeilschip die de hoogte van het water van de voormalige Zuiderzee aangeeft. In de toren hangt een luidklok met het toepasselijke opschrift: *'Aan hen die wonen op de bodem van de zee, verkondig ik de diepte van Christus'*.

Functioneel gebruik

Op het moment van onderzoek (2022) zijn er van de 49 religieuze gebouwen binnen de gemeente Noordoostpolder nog 30 in religieus gebruik. 17 Kerken zijn herbestemd en 2 kerken staan leeg. De herbestemde kerken zijn getransformeerd tot woningen (8), museum (2), onderkomen voor gezondheidszorg (3), bedrijfsruimte, kinderdagverblijf en parochiehuis.

Functioneel gebruik

- Religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand / transitie

“Wij zijn een grote en jonge gemeenschap die nog steeds groeit. Met name veel jongeren in deze tijd zoeken naar zingeving. Een deel van het gebouwencomplex wordt verhuurd aan een jongerencentrum.”

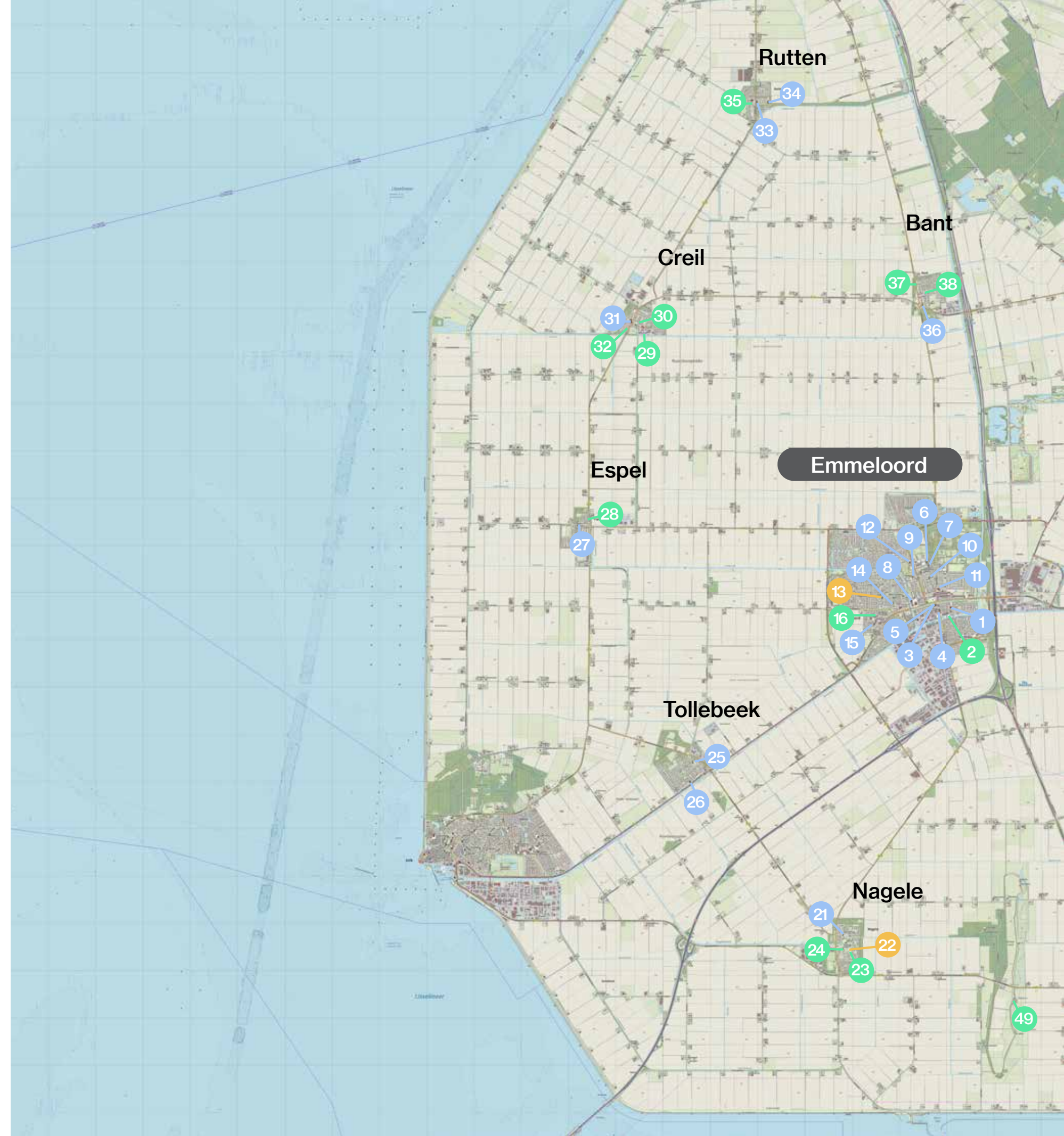
“Ons gebouw wordt elke dag gebruikt. Wij hebben wensen voor uitbreiding en de bouw van een minaret.”

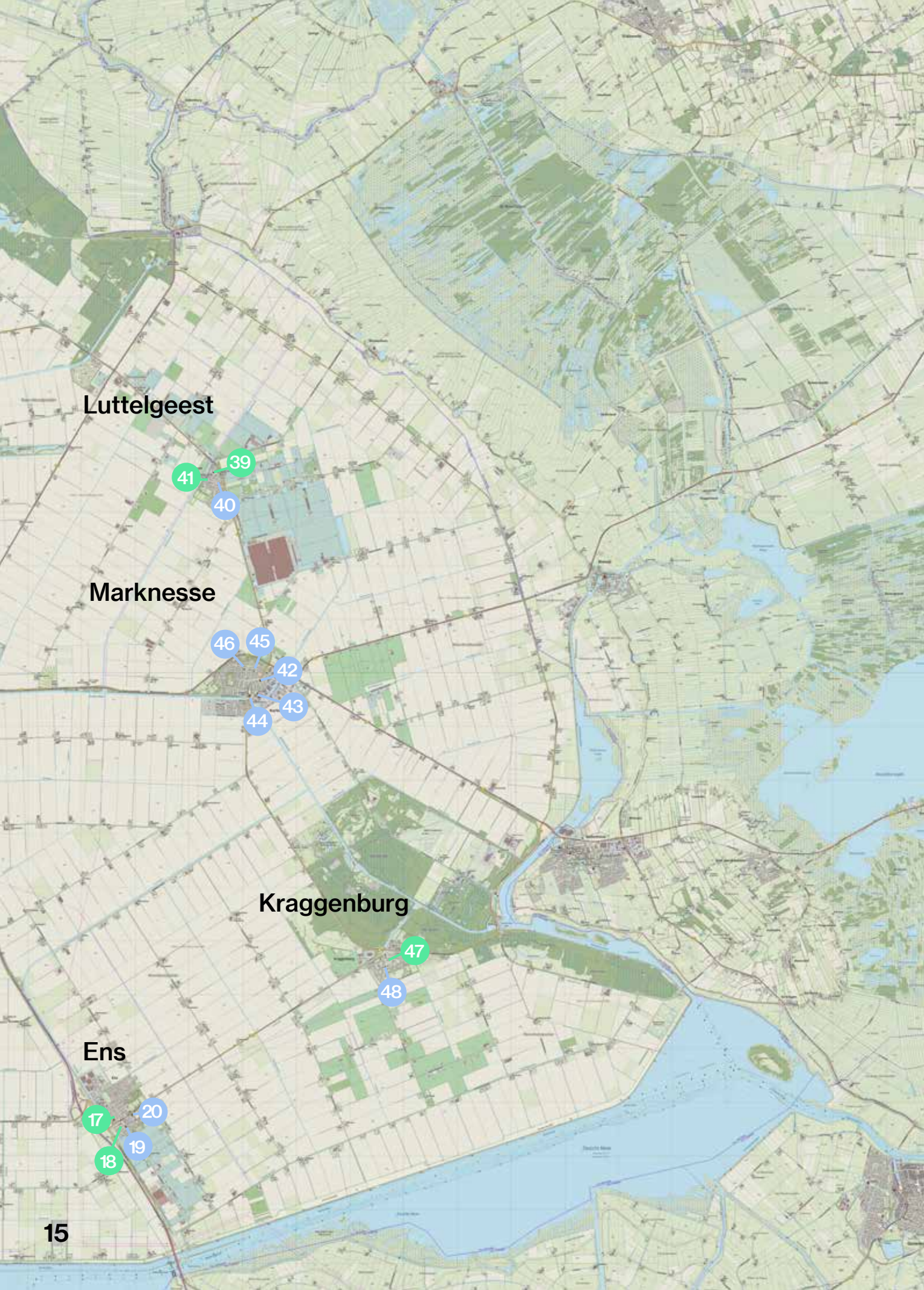
“Het is onze missie om kerk te zijn in het dorp. We willen geen concurrent zijn van het café en het multifunctioneel centrum.”

Functies van kerken

- Religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand

● 1 Nieuw Jeruzalemkerk	● 23 De Akker
● 2 Het Baken	● 24 St. Isidorus
● 3 De Hoeksteen	● 25 St. Hubertus
● 4 Baptistengemeente de Regenboog	● 26 Protestants Kerkcentrum
● 5 Doopsgezinde gemeente Emmeloord	● 27 Una Sancta
● 6 Koninkrijkszaal	● 28 Verrijzenis des Heren
● 7 Vrije Baptistengemeente de Fontein	● 29 Burgwalkerk
● 8 Yunus Emre Moskee	● 30 Heilige Nicolaas
● 9 Assalaam Moskee (Moskee-As-Sàlaam)	● 31 Ontmoetingskerk
● 10 De Rank	● 32 Voormalige GKv
● 11 Heilige Michaël	● 33 Emmaüskerk
● 12 Moriakerk	● 34 Heilige Servatius
● 13 De Ontmoeting	● 35 Gereformeerde Kerk Rutten
● 14 Nieuw Apostolische Kerk	● 36 Bantsilieik
● 15 Pro Rege	● 37 Gereformeerde Kerk Bant
● 16 Apostolisch Genootschap	● 38 Nederlandse Hervormde Kerk Bant
● 21 Gereformeerde Kerk Nagele	● 49 Enserkerk
● 22 Hervormde Kerk Nagele	

- 17 Hervormde Kerk Ens
- 18 't Gebouwtje
- 19 OLV van Altijddurende Bijstand
- 20 De Zaaier
- 39 Heilige Jozef Sterre der Zee
- 40 De Schakel
- 41 Gereformeerde Kerk Luttelgeest
- 42 Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee
- 43 Het Anker
- 44 Verlosserkerk
- 45 Gereformeerde Gemeente Marknesse
- 46 De Kandelaar
- 47 Heilige Johannes de Doper
- 48 Protestantse Kerk Kraggenburg

Er zijn 2 kerken in Noordoostpolder die in het verleden zijn gesloopt. Daarnaast zijn op de zuidpunt van Schokland nog de restanten van een middeleeuwse kerk te vinden die werd gesloopt vanwege het opkomende water. Ook is na de ontruiming van Schokland op de noordpunt (Emmeloord) de Katholieke kerk afgebroken.

De Gereformeerde kerk van Marknesse werd begin van deze eeuw gesloopt en vervangen door appartementen. In Emmeloord werd begin 2022 Paspartoe gesloopt. Deze voorganger van de Michaëlskerk was één van de eerste stenen kerken van Emmeloord en werd na de voltooiing van de Michaëlskerk gebruikt als parochiehuis. Later was hier cultureel centrum Paspartoe gevestigd.

Als laatste in dit rijtje is besloten dat de Moirakerk wordt gesloopt ten bate van een woningbouwcomplex.

Paspartoe na de bouw; Foto: Emmeloord.info

Sloop van Paspartoe in februari 2022; foto: Ellen Baart

Fundamenten middeleeuwse kerk op de zuidpunt van het voormalige eiland Schokland

Gesloopte Gereformeerde kerk in Marknesse; Foto: kerkeninbeeld.nl

Vervangende nieuwbouw in Marknesse; foto: Google streetview

Denominaties

Noordoostpolder is ontstaan in de tijd dat de Nederlandse samenleving sterk verzuild was. In de polder werd daarom in eerste instantie voor iedere denominatie een eigen kerkgebouw gebouwd. In vergelijking met de rest van Nederland werkten de Hervormden en Gereformeerden in de Noordoostpolder echter al vroeg samen. Er zijn daarom veel Hervormde en Gereformeerden samengegaan tot Protestantse Gemeenten. In alle 11 dorpen van de polder is 1 kerkgebouw van de Protestantse Kerk te vinden. In Emmeloord is er naast een Protestantse Gemeente ook nog een Hervormde gemeente, deze bezit echter geen eigen kerkgebouw.

Naast Hervormde en Gereformeerde kerken werd er in ieder dorp ook een Katholieke kerk gebouwd. Van de oorspronkelijk 11 Katholieke kerken zijn er in 2022 nog 5 in religieus gebruik, 1 daarvan wordt begin 2023 aan de eredienst ontheven.

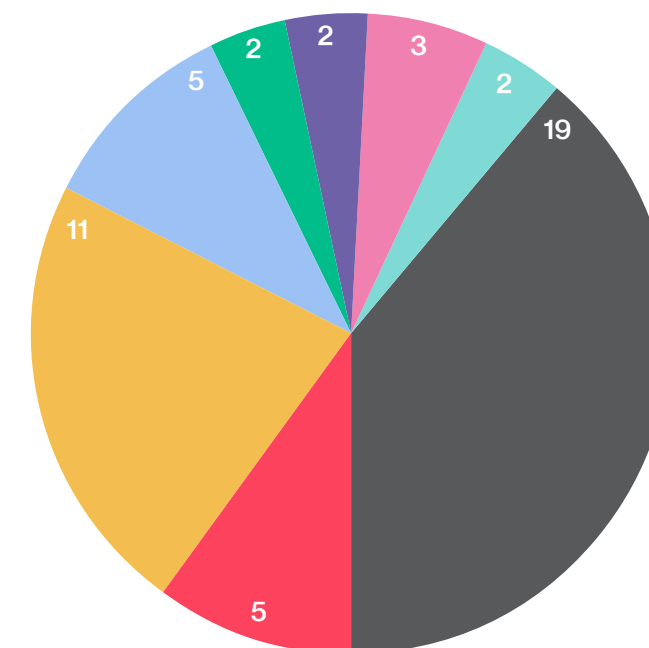
In de loop van de geschiedenis zijn meerdere protestantse denominaties ontstaan. In de polder zijn 5 kerken die gerekend kunnen worden tot de orthodox gereformeerde stroming (Gereformeerde Kerk vrijgemaakt en Nederlands Gereformeerde Kerk en Christelijke Gereformeerde Kerken). Verder

zijn er 2 Gereformeerde Gemeenten. In Emmeloord zijn 2 Baptistengemeenten met een eigen gebouw. Daarnaast zijn er in Emmeloord Jehova's Getuigen, een Nieuw-Apostolische Kerk en een Doopsgezinde Sociëteit.

Er zijn 2 evangelische gemeenten in Emmeloord zonder eigen gebouw.

Met de komst van immigranten zijn er ook 2 moskeeën ontstaan in Emmeloord. Een Marokkaanse en een Turkse Moskee.

Door het samengaan van Hervormden en Gereformeerden kwamen in de dorpen veel kerken leeg te staan. Veel hiervan zijn herbestemd. De Gereformeerde kerk van Marknesse werd afgebroken.

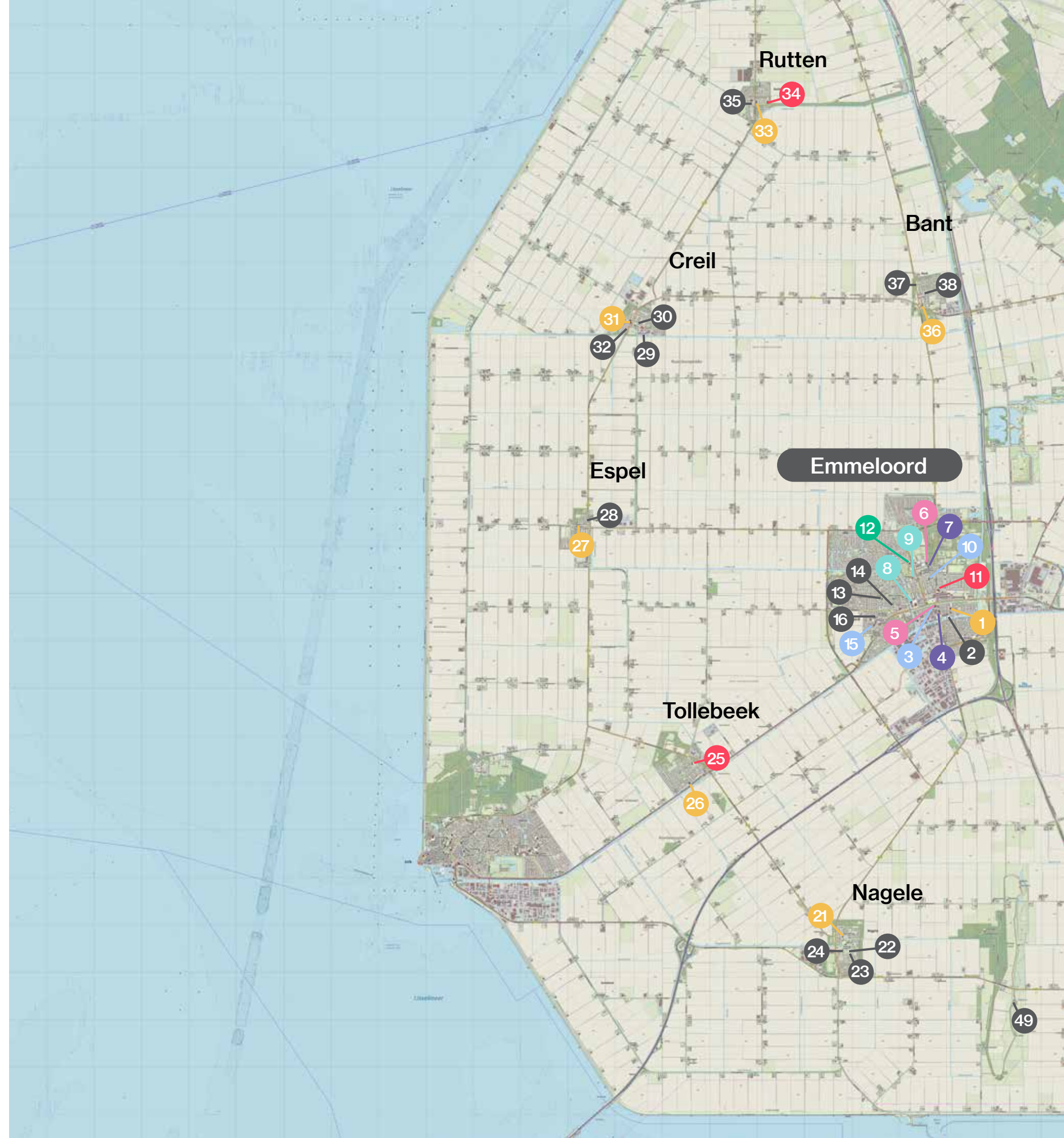
Denominaties

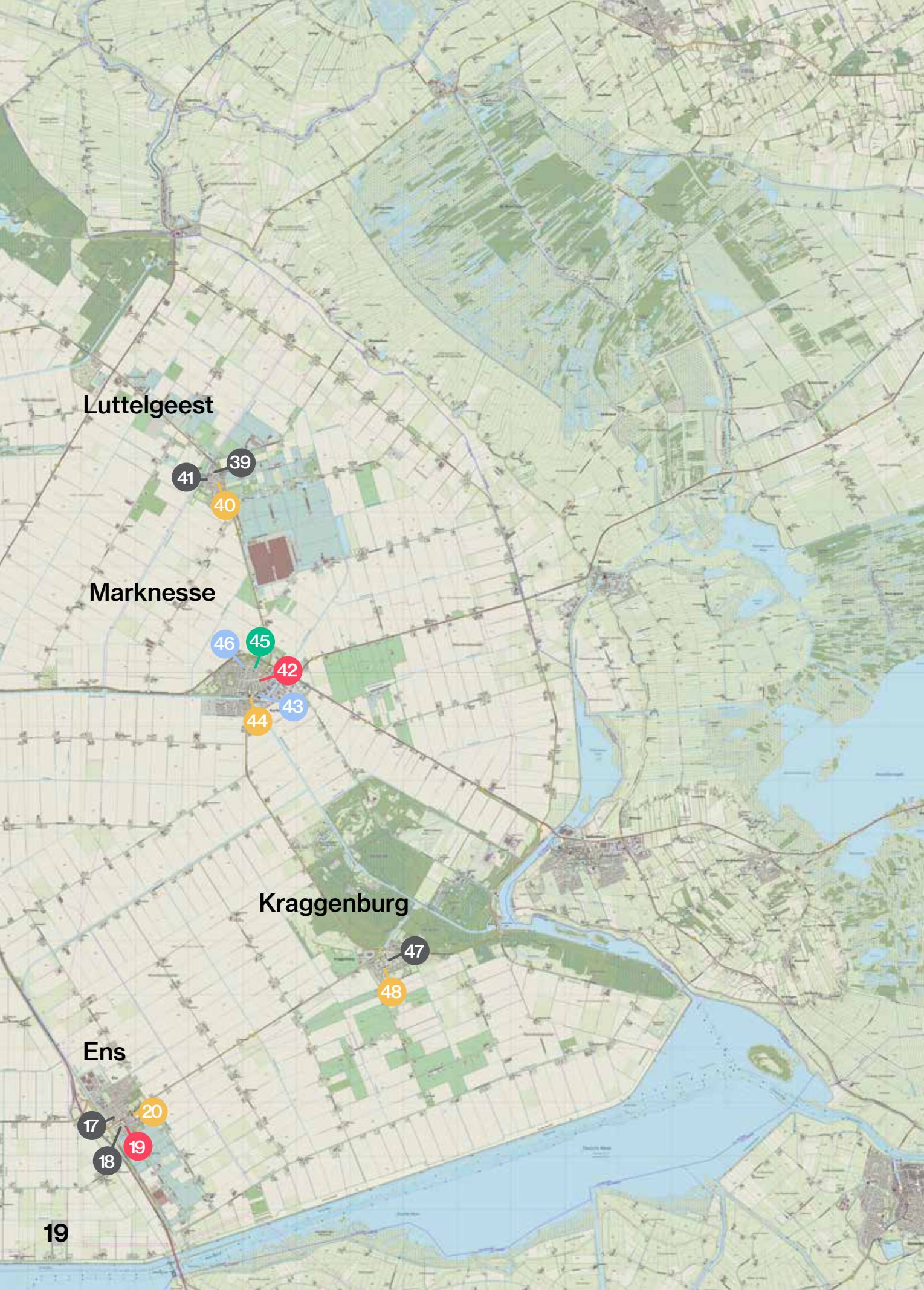
- Rooms-Katholiek
- Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
- Orthodox-gereformeerd
- Gereformeerde Gemeenten
- Baptisten
- Overige (christelijke) denominaties
- Islamitisch
- Uit religieus gebruik

Denominaties

- Rooms-Katholiek
- Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
- Orthodox-gereformeerd
- Gereformeerde Gemeenten
- Baptisten
- Overige (christelijke) denominaties
- Islamitisch
- Uit religieus gebruik

● 1 Nieuw Jeruzalemkerk	● 23 De Akker
● 2 Het Bakken	● 24 St. Isidorus
● 3 De Hoeksteen	● 25 St. Hubertus
● 4 Baptistengemeente de Regenboog	● 26 Protestants Kerkcentrum
● 5 Doopsgezinde gemeente Emmeloord	● 27 Una Sancta
● 6 Koninkrijkszaal	● 28 Verrijzenis des Heren
● 7 Vrije Baptistengemeente de Fontein	● 29 Burgwalkerk
● 8 Yunus Emre Moskee	● 30 Heilige Nicolaas
● 9 Assalaam Moskee (Moskee-As-Sàlaam)	● 31 Ontmoetingskerk
● 10 De Rank	● 32 Voormalige GKv
● 11 Heilige Michaël	● 33 Emmaüskerk
● 12 Moriakerk	● 34 Heilige Servatius
● 13 De Ontmoeting	● 35 Gereformeerde Kerk Rutten
● 14 Nieuw Apostolische Kerk	● 36 Bantsiliek
● 15 Pro Rege	● 37 Gereformeerde Kerk Bant
● 16 Apostolisch Genootschap	● 38 Nederlandse Hervormde Kerk Bant
● 21 Gereformeerde Kerk Nagele	● 49 Enserkerk
● 22 Hervormde Kerk Nagele	

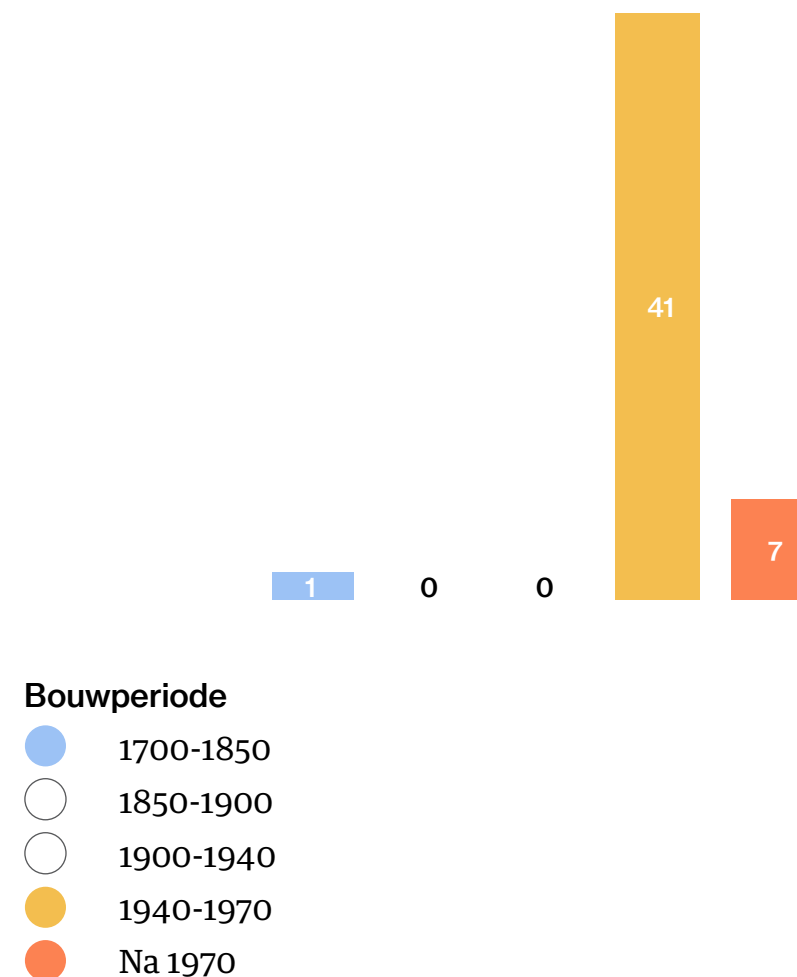

- 17 Hervormde Kerk Ens
- 18 't Gebouwtje
- 19 OLV van Altijddurende Bijstand
- 20 De Zaaier
- 39 Heilige Jozef Sterre der Zee
- 40 De Schakel
- 41 Gereformeerde Kerk Luttelgeest
- 42 Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee
- 43 Het Anker
- 44 Verlosserkerk
- 45 Gereformeerde Gemeente Marknesse
- 46 De Kandelaar
- 47 Heilige Johannes de Doper
- 48 Protestantse Kerk Kraggenburg

Bouwperiode

Bijna alle kerkgebouwen in de gemeente Noordoostpolder zijn gebouwd na de drooglegging van de polder in 1942. Alleen op het voormalige eiland Schokland staat 1 oudere kerk: de Enserkerk uit 1834.

Op het nieuwe land werd begonnen met de bouw van houten noodkerken. 't Gebouwtje in Ens is voorbeeld van een noodkerk die nog altijd bestaat, maar niet meer wordt gebruikt voor erediensten. Met een toenemende bevolking in de polder kwam er ook steeds meer behoefte aan permanente gebouwen. 41 gebedshuizen dateren uit de ontwikkelingstijd van de polder tussen 1940 en 1970. Door kerkscheuringen, de komst van nieuwe geloofsgemeenschappen en vervanging van bestaande gebouwen werden er na 1970 nog eens 7 gebedshuizen gebouwd.

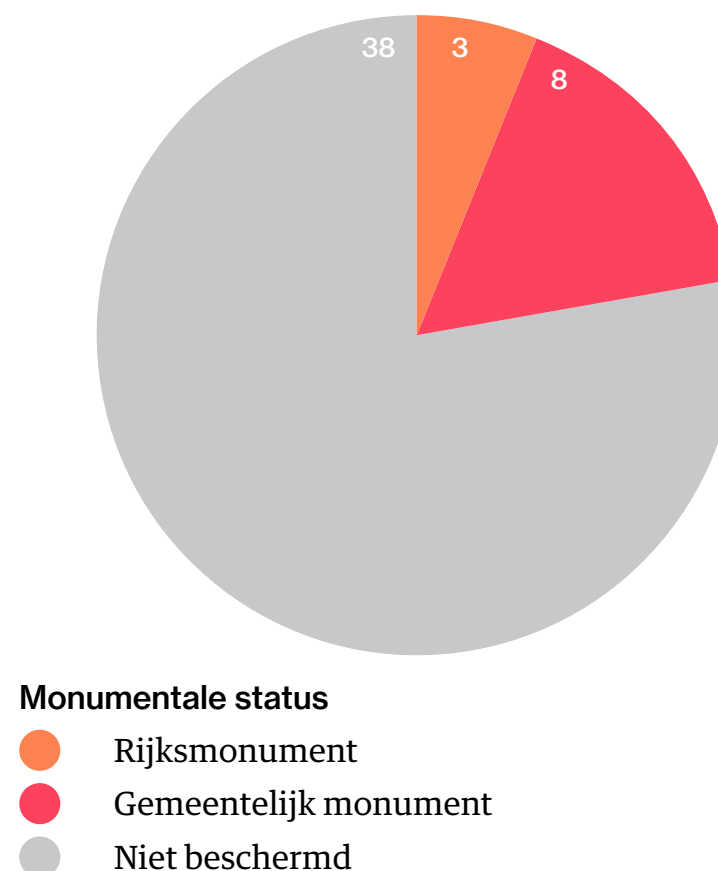

“De zalen in het oudere deel zijn gedateerd en dringend aan onderhoud toe. Er moet een nieuwe vloer in, betere isolatie. Maar de helft van de zalen is overbodig.”

Onze gemeenschap groeit, ons gebouw is te klein. We zien meerdere mogelijkheden: naar een ander groter gebouw, de gemeenschap opsplitsen en twee diensten bieden of het huidige gebouw uitbreiden, maar dat is een monument. We vinden het lastig.

Monumentenstatus

Hoewel de Noordoostpolder een jonge geschiedenis heeft zijn er 8 kerkgebouwen aangewezen als gemeentelijk monument: de Hoeksteen in Emmeloord, de Doopsgezinde Kerk in Emmeloord, de Heilige Michaël in Emmeloord, de Hervormde Kerk Ens in Ens, Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand in Ens, de Gereformeerde Kerk Nagele, de Heilige Jozef Sterre der Zee in Luttelgeest en de Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee in Marknesse. Daarnaast zijn er ook 3 rijksmonumenten: de Enserkerk van Schokland, de Rooms-Katholieke noodkerk 't Gebouwtje in Ens en de Gereformeerde Kerk van Nagele.

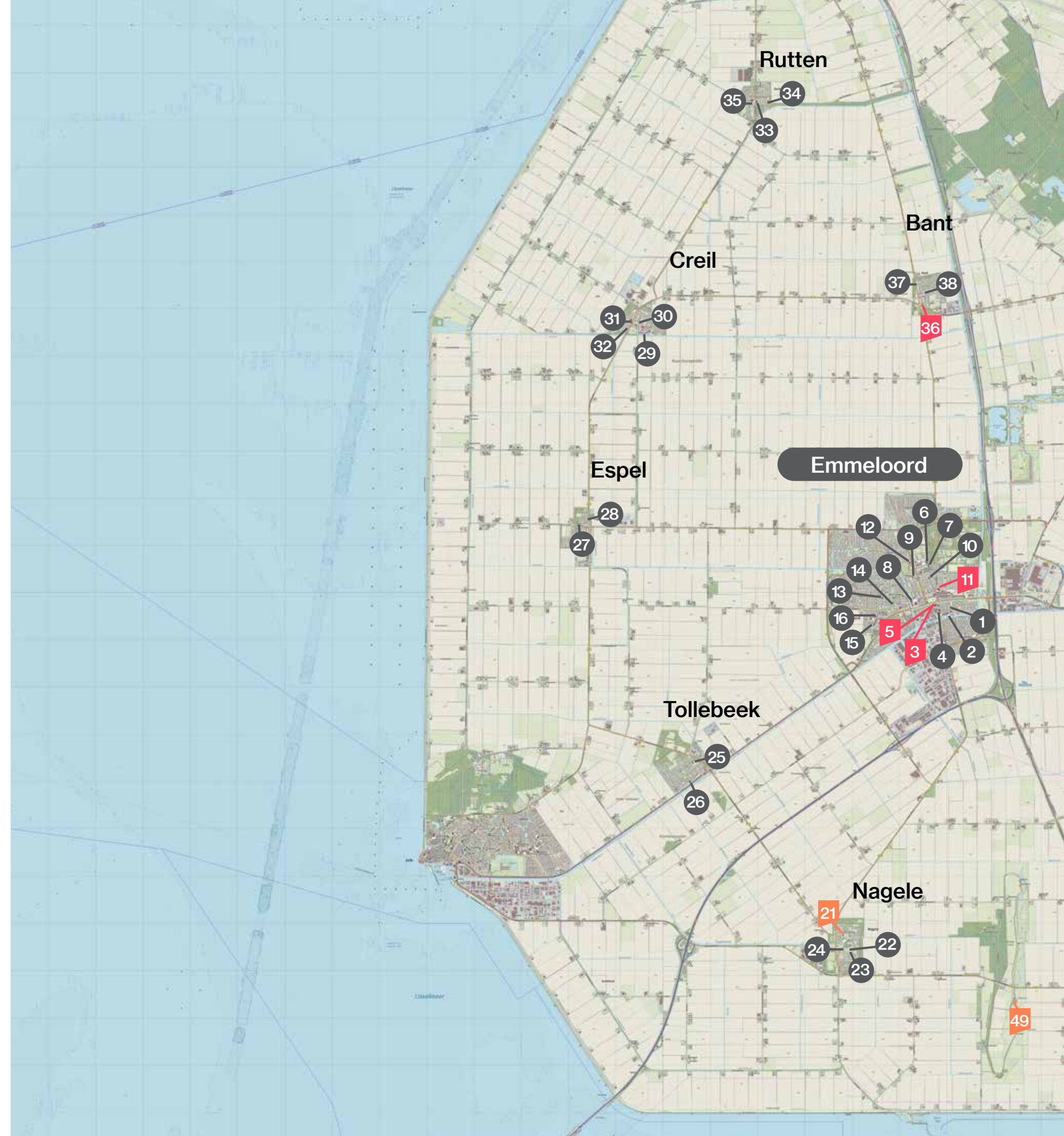
“Het orgel is beroemd en veel geld waard, maar het onderhoud is ook duur. Samen met de hoge onderhoudskosten voor het gehele (monumentale) gebouw en de hoge stookkosten is dat financieel wel een probleem.”

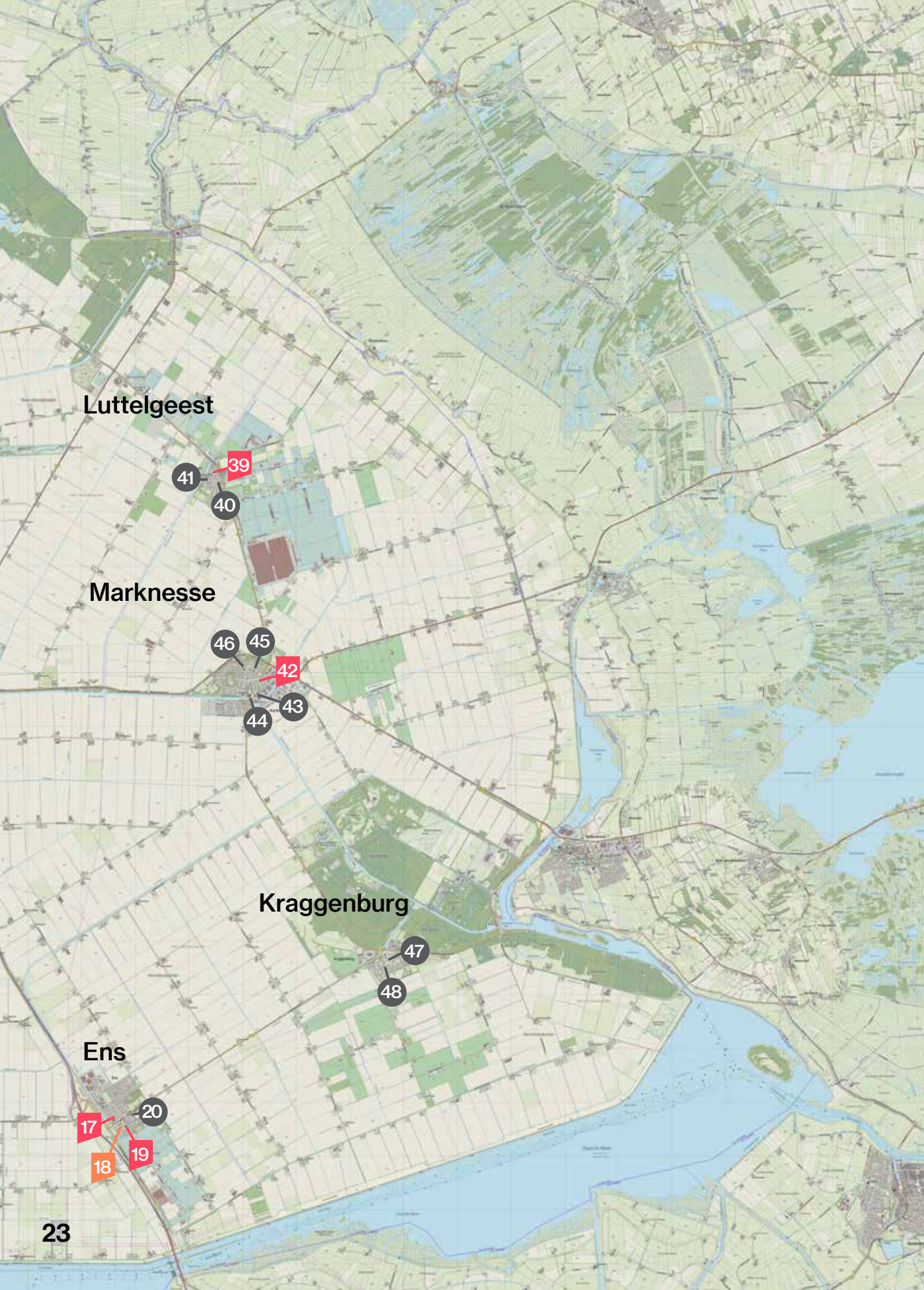
“De kerk heeft een prachtige tuin, die zeer gewaardeerd wordt in het hele dorp. Dirk stopt hier al 40 jaar heel veel tijd in.”

Monumentale status

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Geen status

1 Nieuw Jeruzalemkerk	23 De Akker
2 Het Baken	24 St. Isidorus
3 De Hoeksteen	25 St. Hubertus
4 Baptistengemeente de Regenboog	26 Protestants Kerkcentrum
5 Doopsgezinde gemeente Emmeloord	27 Una Sancta
6 Koninkrijkszaal	28 Verrijzenis des Heren
7 Vrije Baptistengemeente de Fontein	29 Burgwalkerk
8 Yunus Emre Moskee	30 Heilige Nicolaas
9 Assalaam Moskee (Moskee-As-Sàlaam)	31 Ontmoetingskerk
10 De Rank	32 Voormalige GKv
11 Heilige Michaël	33 Emmaüskerk
12 Moriakerk	34 Heilige Servatius
13 De Ontmoeting	35 Gereformeerde Kerk Rutten
14 Nieuw Apostolische Kerk	36 Bantsiliek
15 Pro Rege	37 Gereformeerde Kerk Bant
16 Apostolisch Genootschap	38 Nederlandse Hervormde Kerk Bant
21 Gereformeerde Kerk Nagele	49 Enserkerk
22 Hervormde Kerk Nagele	

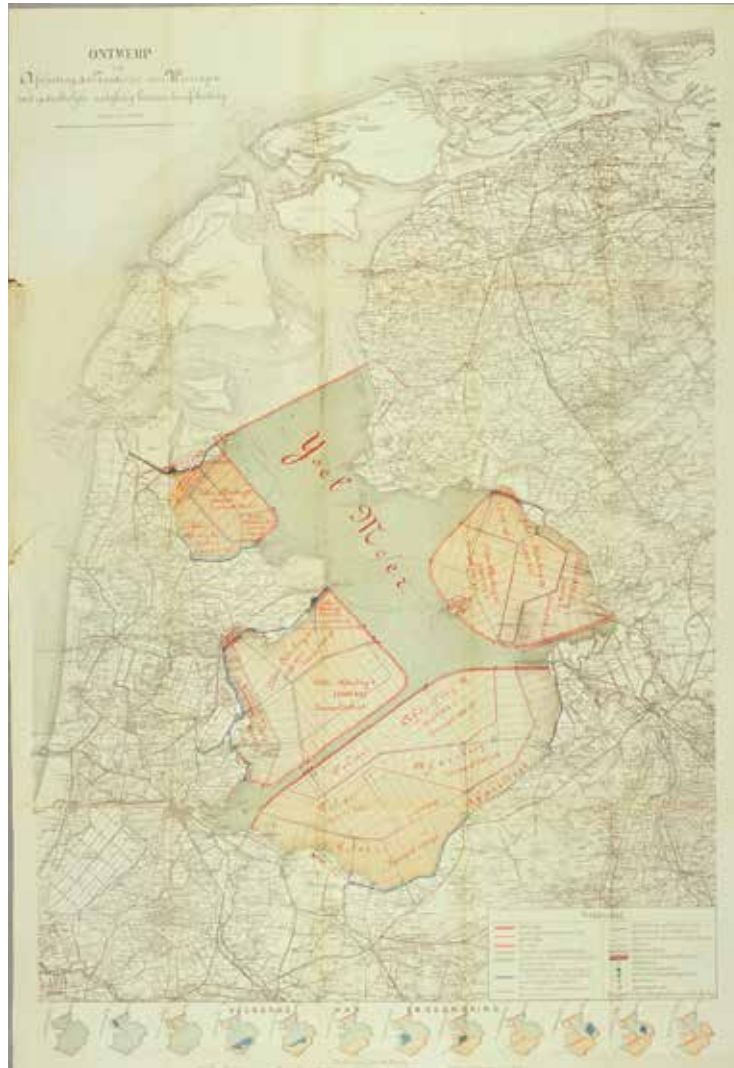

- 17 Hervormde Kerk Ens
- 18 't Gebouwtje
- 19 OLV van Altijddurende Bijstand
- 20 De Zaaier
- 39 Heilige Jozef Sterre der Zee
- 40 De Schakel
- 41 Gereformeerde Kerk Luttelgeest
- 42 Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee
- 43 Het Anker
- 44 Verlosserkerk
- 45 Gereformeerde Gemeente Marknesse
- 46 De Kandelaar
- 47 Heilige Johannes de Doper
- 48 Protestantse Kerk Kraggenburg

4. Onderzoeksresultaten: Cultuurhistorisch onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van de gebedshuizen in de Noordoostpolder toegelicht. Waar werden in de nieuwe polder vanaf de jaren 1950 de religieuze gebouwen gebouwd en volgens welke opvattingen werden ze ontworpen? Wat zijn de belangrijkste cultuurhistorische waarden van deze verzameling gebouwen?

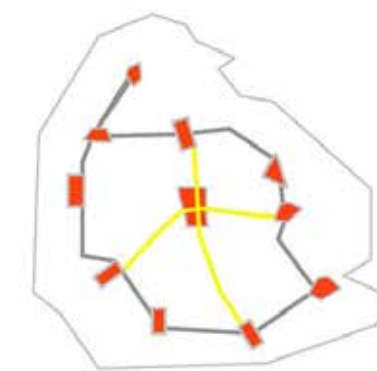
Plan Lely, 1891

Aanleg Noordoostpolder

Al vanaf de tweede helft van de 17e eeuw is gesproken over de afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee ter bescherming van de door forse overstromingen geteisterde plaatsen rondom de binnenzee. Bovendien waren er goede ervaringen opgedaan met de drooglegging van de Beemster en de Schermer aan het begin van de 17e eeuw; deze nieuwe polders leverden zeer vruchtbare landbouwgronden. Toch duurde het nog lang voordat zo'n ingrijpende maatregel als inpoldering plaatsvond. In de 19e eeuw maakte Cornelis Lely nieuwe plannen voor droogmaking van (delen van) de Zuiderzee. Maar pas vlak na de Eerste Wereldoorlog, toen er opnieuw overstromingen waren geweest en er grote voedseltekorten heersten, werd in 1918 de Zuiderzeewet aangenomen om de plannen van Lely uit te voeren.

In de navolgende decennia werden achtereenvolgens Wieringermeer, Afsluitdijk, Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland aangelegd. Eeuwenoude Zuiderzee eilanden als Schokland en Urk werden opgenomen in het nieuwe land.

In 1942 viel de Noordoostpolder droog en kon de ontginning en inrichting beginnen. Het idee was om 1 poldercentrum (Emmeloord) aan te leggen, precies op het geografische middelpunt. Daaromheen een krans van 10 dorpen, onderling verbonden met een ringweg. Met behulp van een uitgebreid sociografisch en planologisch onderzoek werd een ideaal schema ontwikkeld voor onderlinge afstanden en voorzieningen per dorp. De afstand tussen de dorpen was ingegeven door landbouw technische overwegingen en gebaseerd op de ervaringen van de net aangelegde Wieringermeer. Alle afstanden moesten goed per fiets te doen zijn. Een criterium dat met de opkomst van de auto al snel achterhaald bleek. Tijdens de wederopbouw speelde het ideaal van de wijkgedachte een grote rol.

Dorpenring met centraal Emmeloord; beeld: DNA Noordoostpolder

Gemeenschapsvorming stond centraal. In de polder leidde het ertoe dat in ieder dorp centraal een brink werd gepland met daaraan de kerken, het café en de winkels en met in de buurt de scholen, andere voorzieningen en een dorpsbos. De vervaardiging van de dorpsplannen lag in handen van de rijksdienst Wieringermeerdirectie met als belangrijkste adviseur de stedenbouwkundige M.J. Granpré-Molière. Zowel de dorpsplannen voor de Wieringermeer als voor de Noordoostpolder kenmerken zich door zijn traditionalistische ideeën. Alle dorpen kregen een wat besloten opzet om zo tegen het ongenaakbare, open landschap van de kale polder beschermd te zijn. Met de aanleg van duidelijke dorpsranden van (water) wegen, bosranden of begraafplaatsen en door de aanleg van beschutte pleinen en brinkruimtes met rondom aaneengesloten bebouwingswanden, kreeg ieder dorp een herbergzaam karakter.

De entrees van Emmeloord zijn gemarkeerd door de wanden, die vormen de stedenbouwkundige ruimten en op bijzondere punten staan bijzondere gebouwen met bijzondere functies, zoals de kerken.

De kerken zijn evenwichtig geplaatst, ter zijde van de hoofdstructuren, vanuit de gedachte dat geen enkele kerk belangrijker is dan 1 van de andere kerken. De kerken bevinden zich op hoekpunten van een brink of aan een belangrijk kruispunt in de stad. De kerken beëindigen lange zichtlijnen de stad in vanaf de belangrijkste invalswegen.

In Emmeloord werden meer voorzieningen dan in de dorpen gepland. Het regionaal verzorgingscentrum met de Poldertoren ligt op een centrale plek en kent in richting en vorm een andere structuur dan de woongebieden. Naast de centraal gelegen voorzieningen, zijn er meerdere clusters van voorzieningen verspreid in de stad, op herkenbare wijze bij de stadsentrees, kruisingen van belangrijke wegen, de entrees van de meeste wijken en bij de verschillende stedelijke brinkruimtes. Deze voorzieningen vormen, anders dan in de dorpen, telkens een cluster van solitaire gebouwen in groene gebieden. Door de publieke en bijzondere gebouwen te situeren op belangrijke plekken in de stad ontstonden op natuurlijke wijze stedelijke ontmoetingsplaatsen.

Markt op de Deel bij de Poldertoren, Emmeloord;
Foto: Mercatus

Tijdens de planontwikkeling halverwege de 20ste eeuw, was Nederland nog sterk verzuild. Ondanks bezwaren van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, te duur en onpraktisch, werden in elk dorp 3 kerken en 3 scholen gepland voor de toen dominante kerkgemeenschappen; Rooms-Katholieken, Nederlands Hervormden en Gereformeerden. Dit om de confessionele politieke partijen tevreden te stellen.

In 1946 werd de door de oorlog vertraagde bouw van Emmeloord hervat en in 1948 werd begonnen met de bouw van de dorpen Marknesse, Ens en Kraggenburg. In de jaren 1950-51 werden Luttelgeest, Bant, Rutten en Creil gerealiseerd. Nagele, Espel en Tollebeek werden tenslotte tussen 1954 en 1957 gesticht. De plaatsen werden allemaal in dezelfde periode ontworpen, waarmee een herkenbare familie van polderdorpen ontstond.

De Wieringermeerdirectie ontwierp de woningen, winkels en andere gebouwen terwijl de bouw van de kerken in de Noordoostpolder onder de verantwoordelijkheid van de kerkgemeenschappen zelf viel.

Omdat de kerkgemeenschappen vrij waren in het kiezen van een architect kreeg elke kerkgebouw een eigen karakteristieke vorm. Het heeft tot een afwisselende reeks kerken geleid. Terwijl de Katholieke kerken vooral in historische, meer traditionele vormtaal zijn gebouwd zijn de Hervormde en Gereformeerde gebouwen in moderne stijl gerealiseerd of in zogenaamde shake-handsstijl, waarin traditionele en moderne elementen zijn gecombineerd. Tot 1962 werden er in de Noordoostpolder 36 kerken gebouwd. De hele Noordoostpolder was aanvankelijk bestemd voor 25.000 tot 30.000 inwoners waarvan 10.000 in Emmeloord werden verwacht. In 1980 hadden de meeste dorpen echter nog niet de helft van het bedachte inwonertal bereikt, waardoor deze kernen weinig levensvatbaar leken te worden. Sinds het begin van de 21ste eeuw zijn de aantallen echter flink toegenomen. Emmeloord is met 25.000 inwoners inmiddels 2,5 keer zo groot als destijds gepland. In de hele Noordoostpolder wonen tegenwoordig zo'n 50.000 mensen.

Oudste kerken op Urk en Schokland

De oudste kerken van de Noordoostpolder liggen niet in de gemeente Noordoostpolder, maar staan in het historische vissersplaatsje Urk (eigen gemeente). In de middeleeuwen was Urk een stuk groter was dan het huidige dorp, maar na verschillende overstromingen verdween het eiland grotendeels in de golven. Van het dorpje Espelo op Urk restte in de 17e eeuw bijvoorbeeld alleen de katholieke kerk, op een rots voor de kust van Urk. In 1786 werd deze kerk vervangen door het huidige Kerkje aan Zee.

Met de Afscheiding in de 19e eeuw verloor de Hervormde kerk een deel van haar orthodoxe leden. In Urk leidde het in 1836 tot de oprichting van de Christelijke Afscheiden Gereformeerde gemeente. In 1851 kwam een nieuw kerkgebouw tot stand, de Bethelkerk.

In 1894 werd een Christelijk-Gereformeerde kerk gesticht op Urk, de Eben-Haëzerkerk (Rijksmonument) als reactie op een besluit van de kerkenraad van Urk.

Na de Tweede Wereldoorlog was er een scheuring binnen de Gereformeerde kerk in Urk waardoor in 1956 de Oud Gereformeerde gemeente ontstond. Zij namen enkele jaren later de Eben-Haëzerkerk in gebruik terwijl de Christelijk-Gereformeerden in 1960 een nieuw kerkgebouw realiseerden.

De katholieke geschiedenis van de Noordoostpolder heeft zijn wortels op Schokland waar in 1842 de St. Michaëlkerk gereedkwam. Vanwege het blijvend gevaar van overstromingen werd in 1859 door de regering besloten dat het hele eiland ontruimd moest worden. Alle gebouwen werden afgebroken, de St. Michaëlkerk werd steen voor steen teruggebouwd in Ommen. De ongeveer 635 'Schokkers' verhuisden naar de vaste wal. Schokland bleef bestaan maar werd in 1942 met de inpoldering van de Noordoostpolder, een eiland op het droge.

Urk in de jaren 1930; foto: Wikiwand.com

Schokland, eiland op het droge;
Foto: schoklanddoordeeeuwen.nl

Noodkerken

Door de wederopbouwproblematiek en de materialen schaarste kwam in de jaren '50 de kerkenbouw in de Noordoostpolder vrij laat op gang. De eerste jaren werd meestal gekerkt in tijdelijke gebouwen en in (houten) noodkerken. Bijvoorbeeld in het dorpje Ens waar vanaf 1947 een arbeiderskantine diende als kerk voor de Gereformeerde gemeente. Pas in 1955 kon deze gemeente een echt kerkgebouw in gebruik nemen. Toen deze kerk opgeleverd werd, ging het noodgebouw naar Rutten waar het opnieuw in gebruik werd genomen als noodkerk. Voor de Hervormden werd in Ens in 1946 een houten gebouw ingewijd, het was een gift van een kerkgenootschap uit Zwitserland. Ook in Espel werden in een kantine kerkdiensten gehouden en wel door gereformeerden en hervormden gezamenlijk. Dit leidde in 1960 tot de bouw van een gemeenschappelijke kerk voor beide kerkgemeenschappen, de Una Sancta met extra volumes voor nevenactiviteiten. De grote zaal werd dusdanig ingericht dat die ook als gymnastiekzaal of toneelzaal kon worden gebruikt. Steeds meer groeide vanaf de jaren '50 behoefte naar kerkgebouwen met extra ruimten voor doordeweekse activiteiten.

Gereformeerde houten noodkerk, Emmeloord;
Foto: gereformeerdekerken.info

Op initiatief van de Directie Wieringermeer was de 'Regeling financiering kerkenbouw in de Noordoostpolder' opgesteld. In eerste instantie zou de overheid de helft van de bouwkosten per kerk vergoeden maar dat werd al snel bijgesteld naar 40%. Een deel ervan werd apart gezet in een torenfonds om de bouwkosten van torens te bekostigen. Als 2 kerkgenootschappen gezamenlijk een kerk gingen bouwen ontvingen zij 60% overheidssubsidie.

In veel gevallen werd vanwege geldgebrek de (losstaande) kerktoren pas later gebouwd toen de rijksoverheid hiervoor subsidies uit het torenfonds aanbood.

Zo kwam in Ens in 1959 de losstaande kerktoren voor de Gereformeerden tot stand, enkele jaren nadat de kerk was opgeleverd. Vanwege de kosten werden nog weer een paar jaren later het uurwerk en de luidklok geplaatst. De torens werden gelijkelijk verdeeld over de polder onder de kerkelijke gemeenten. Om het vlakke landschap meer reliëf te geven wilde de Dienst der Domeinen (Rijksoverheid) bij elke kerk een toren.

Delftse School

Met uitzondering van Nagele kenmerken alle dorpen zich door architectuur in de stijl van de traditionele Delftse School; woningen werden opgetrokken in traditionele materialen als baksteen en hout, met schuine daken gedekt met rode dakpannen. De sobere uitvoering, soms met bijzondere details, is typisch voor de wederopbouwperiode waarin grote schaarste heerste. Er waren meerdere ontwerpers betrokken bij de bouw van de polderdorpen. De eerste plannen werden door de Bouwkundige afdeling van de directie van de Wieringermeer ontworpen. Eerst met de architect Pieter Verhagen, later in samenwerking met de stedenbouwkundige Pouderoyen en weer later met architect Th. G. Verlaan.

Een aantal dorpen werd ontworpen door externe architecten. Het ontwerpproces vond dan plaats onder supervisie van de stedenbouwkundige adviseurs van de Dienst, Granpré Molière en Verhagen, later namen S.J. Van Embden en Komter deze taak over.

In de jaren '50 raakten de opvattingen van de Delftse School, met name uitgedragen door Granpré Molière, meer en meer op de achtergrond. De modernisering van de maatschappij en de hooggespannen verwachtingen van de welvaartsmaatschappij in opbouw leidde tot nieuwe vormgevingsprincipes. Het Nieuwe Bouwen raakte in zwang. Een nieuwe generatie architecten werkte aan plannen waarin licht, lucht en ruimte centraal stonden en vooral de materialen beton, glas en metaal werden toegepast.

Bij de bouw van het dorp Nagele kregen deze jonge architecten de gelegenheid om het gehele dorp in moderne stijl te realiseren. Het werd een uniek dorp waar de ideeën van deze functionalistische ontwerpstroming ver zijn doorgevoerd. In de andere dorpen werden hier en daar kleine ingrepen en veranderingen ten opzichte van de opvattingen van de

Delftse School doorgevoerd. Het gaat dan om de eerste vormen van op de zon georiënteerde 'strokenbouw', een meer horizontale, minder traditionele en minder formele architectuur. Veel gebouwen zijn te herkennen als 'overgangstypes' ofwel shake-hands architectuur, waarbij gevels bijvoorbeeld zijn voorzien van horizontale ramen, grote ramen of dakkapellen die door de dakgoot steken of waarbij (constructieve) betondelen in het zicht zijn gelaten.

Richtlijnen voor de kerkarchitectuur

De katholieke kerken in Nederland werden van oudsher opgetrokken vanuit de vorm van een Latijns Kruis. Tot in de jaren '60 bleven de katholieken trouw aan traditionele, historische vormen en middeleeuwse bouwstijlen zoals de gotiek. Daarna drong het modernisme door. Met de toepassing van nieuwe materialen en constructies in combinatie met traditionele materialen ontstond een shake-hands architectuur. In Creil werd voor het eerst in de noordelijke katholieke kerkbouw centraalbouw toegepast met architectuur in de stijl van de Bossche School. De katholieke kerk in Espel (1960-61) kreeg een modern en zakelijk uiterlijk. Ook de modernisering van de liturgie stelde nieuwe eisen aan de

ruimtes in de kerk. Zo werd bijvoorbeeld het katholieke altaar in de kerk geplaatst, in plaats van in de absis (halfronde of veelhoekige nisvormige ruimte aan een kerk), en werd het orgel niet ver weg op een balkon maar dicht bij het altaar geïnstalleerd. De rituelen en de aankleding van de katholieke kerken werden vereenvoudigd tijdens de wederopbouwperiode. Met baksteenmotieven, raampartijen en plafondbwelingen werden decoratieve elementen verkregen.

Binnen de Nederlands Hervormde kerk hield de Generale Synode (landelijke kerkvergadering) zich na de Tweede Wereldoorlog actief bezig met bouw en inrichting van nieuwe kerken. Dit nationale kerkverband was de eigenaar van de kerkelijke gebouwen. Middels een beoordelingscommissie met bouwkundig adviseur B.T. Boeyinga en de architecten A.J. van der Steur en J.H. Groenewegen werd bij de kerkgemeenschappen toegezien op een zorgvuldige architectenkeuze. Ook verschenen er rapporten met richtlijnen voor de architectuur zoals Aanwijzingen inzake Kerkbouw (1947) en Beginselen van Kerkbouw (1954).

Het Nederlands Hervormde kerkgebouw moest ‘een teken in de wereld zijn’ en ‘soberheid, rust, licht zonder nuchterheid en kunstrijke eenvoud’ uitstralen.

De essentie van het protestantse kerkgebouw was de ‘ene ongedeelde kerkzaal’ met een overmaat aan ruimte waar de ontmoeting tussen gemeente en God kon plaatsvinden. Daaruit volgden richtlijnen voor de plaats van orgel, banken, liturgisch centrum en ramen. Tegelijkertijd was er veel ruimte voor de architect om vernieuwende bouwvormen en bouwtechnieken toe te passen. Andere ideeën over de liturgie vroegen om ruimtes waarbij het licht moest zorgen voor een goddelijke en mystieke sfeer. Architecten moesten een zee van stralend licht binnenhalen om de beleving van de liturgie te ondersteunen. Bijzonder was dat de Synode stelde dat kunstenaars dienden bij te dragen aan de verrijking van de eredienst. Men beseftte zich dat de mens sterk visueel was ingesteld. Er was hernieuwde belangstelling voor christelijke kunst en een visie op kunst binnen de kerk met aandacht voor de didactische waarden en de verbeelding van Bijbelverhalen.

Lange tijd waren in protestante kerk geen beelden of afbeeldingen aanwezig omdat het gesproken woord het belangrijkste deel van de liturgie vormde. Door de Synode kwam hier na de oorlog verandering in en kwam er ruimte voor de toepassing van monumentale kunst. Vernieuwend was de samenwerking tussen architecten en beeldend kunstenaars. Mooie voorbeelden zijn bijvoorbeeld de Protestantse kerk in Kraggenburg en de Una Sancta in Espel waar een beton reliëf en glasappliqués zijn aangebracht. Heel anders dan bij glas-in-lood waar loodstrippen de stukken gekleurd glas bij elkaar houden, worden bij een glasappliqué stukjes glas op het vensterglas gelijmd. De kunstenaar Berend Hendriks (1918-1997) voerde meer dan honderd monumentale opdrachten uit tijdens de wederopbouwperiode. Hij was een van de weinige kunstenaars die glas in betonramen en glasapplique ramen maakte en werd door een aantal architectenbureaus bij veel bouwopdrachten betrokken. Veel kerken in Noordoostpolder beschikken over kunstwerken van zijn hand.

Beton reliëf, Una Sancta Espel

Ligging van de kerken

De samenhang tussen de dorpen is groot, al hebben alle dorpen wel een eigen karakteristiek. De ligging in de polder, de manier waarop het dorp aan de dorpenring ligt, en de verschillende architecten die aan het dorp hebben gewerkt, dragen hieraan bij. Wat betreft de kerkenbouw is kenmerkend voor de dorpen dat de meeste dorpskernen beschikken over 3 kerkgebouwen. Deze liggen meestal op de hoekpunten van de centrale brink of van de (groene) zijbrink. Het uitgangspunt was dat geen van de 3 kerken het dorpsbeeld mocht domineren omdat alle kerken even belangrijk waren.

Door de kerken rondom de centrale dorpsruimte te situeren werd de nadruk gelegd op dat wat de christelijke confessies met elkaar gemeen hadden. Iedere kerk mocht wel een eigen karakteristieke vorm krijgen die paste bij de overtuigingen.

In de praktijk is het idee van een gelijkwaardige ligging van de kerken in het dorp niet overal tot stand gekomen. Sommige kerken nemen een prominente positie in door hun monumentale architectuur en/of door een opvallende ligging langs de hoofdroute.

Zo ligt bijvoorbeeld de Nederlands Hervormde kerk in Creil vrij nadrukkelijk aan de dorpenrondweg. In sommige dorpen deelden de geloofsgemeenschappen een (nood)kerk waardoor er (uiteindelijk) niet 3 maar 2 kerkgebouwen zijn gerealiseerd.

Dorpsbrink Marknesse; foto: DNA Noordoostpolder

Dorpsbrink Tollebeek

Hoewel ieder dorp was ontworpen voor zo'n 2000 inwoners groeide niet alles zoals gepland. In 1985 lag bijvoorbeeld het inwonertal van de meeste dorpen pas rond de 850 waardoor het voorzieningspeil niet of moeizaam op peil kon worden gehouden. Door afname van het aantal inwoners en door de afname van het aantal kerkgangers werden al regelmatig kerkgemeenschappen samengevoegd. Vanaf de jaren '70 was er een proces van toenadering tussen de verschillende Protestantse kerken gaande; het Samen op Weg-proces. In 2004 resulteerde het in een fusie van alle Hervormde en Gereformeerde kerken in de Noordoostpolder tot de Protestantse Kerk Nederland (PKN). En sinds 2015 maken alle Rooms-Katholieken in de Noordoostpolder deel uit van 1 gemeenschap, de Emmaüsparochie.

Kernwaarden kerken Noordoostpolder

Kerk delen

Het gebrek aan geld, materialen en dus aan kerkgebouwen leidde er in de Noordoostpolder toe dat verschillende kerkgenootschappen een (nood)kerk deelden. Door deze samenwerking zijn niet in ieder dorp 3 verschillende kerken gebouwd maar kon met 2 gebouwen worden volstaan met een flexibele inrichting. Hoewel de diensten niet samen werden gevierd, zou het delen van de kerk een oecumenische aanpak avant la lettre genoemd kunnen worden

Ligging aan ruimtelijke hoofdstructuur

Typisch voor de meeste kerken in Noordoostpolder is de ligging op een van de hoekpunten van de centrale brink of van de (groene) zijbrink. Het uitgangspunt was dat geen van de (3) kerken het dorpsbeeld moest domineren omdat alle kerken even belangrijk waren. De ligging van deze gebedshuizen aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend. Onderzocht zou moeten worden of deze kerken, als zij nog niet beschermd zijn, een beeldbepalende status kunnen krijgen.

Prominente uitstraling

Een enkele kerk is vanwege een monumentale ligging langs een hoofdader of door erg opvallende architectuur toch dominant in het dorpsbeeld gelegen dan andere kerken. Deze kerken wijken af van de gangbare opzet van de kerken.

Traditionele architectuur, Delftse school

De katholieke kerken werden van oudsher opgetrokken vanuit de vorm van een Latijns Kruis. Tot in de jaren 1960 bleven met name de katholieken trouw aan historische vormen. Karakteristiek is de toepassing van de traditionele Delftse schoolstijl.

Modernisering, shake-hands architectuur

De modernisering van kerk en maatschappij leidde tot nieuwe vormgevingsprincipes waarbij in de jaren '50 nieuwe materialen en constructies in combinatie met traditionele materialen werden toegepast; de stijl wordt shake-hands architectuur genoemd.

Volumes voor nevenactiviteiten

Modernisering van de liturgie en de vraag naar nevenruimtes stelde nieuwe eisen aan het kerkgebouw. In veel kerken zijn bij ruimten aanwezig.

Monumentale kunst

Vernieuwend bij de kerkenbouw in de wederopbouwtijd was de samenwerking van de architect met een beeldend kunstenaar. Vooral bij de Protestantse kerken, waar de Synode aandacht voor visuele kwaliteiten vroeg, werkten vaak kunstenaars mee.

Noodgebouw

Door de wederopbouwproblematiek en de materialen schaarste kwam in de jaren '50 de kerkenbouw in de Noordoostpolder vrij laat op gang. De eerste jaren werd meestal gekerkt in tijdelijke gebouwen en in noodkerken.

Losstaande toren

In veel gevallen werd vanwege geldgebrek een (losstaande)kerktoren pas later dan de kerk gebouwd toen de rijksoverheid hiervoor subsidies aanbod. Vanwege de kosten duurde het soms ook nog weer enkele jaren voordat uurwerk en de luidklok werden geplaatst.

Bijzondere waarde

Veel gebedshuizen zijn vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Uit nader onderzoek zou moeten blijken of deze gebouwen wellicht kunnen worden voorgedragen als gemeentelijk monument.

Bij in gave toestand verkerende kerkgebouwen waar meerdere kernwaarden tot uiting komen, zoals de typische ligging aan de ruimtelijke hoofdstructuur, de kenmerkende wederopbouwarchitectuur, een losstaande toren of aanwezigheid van monumentale kunstwerken, wordt nader onderzoek verricht of de kerk is aan te wijzen tot monument.

De gebedshuizen die iets minder overtuigend, maar wel in grote lijnen de kernwaarden tonen worden voorgedragen als beeldbepalend object. Geprobeerd is om per dorp en in de oude kern van Emmeloord in ieder geval telkens één kerk tot gemeentelijk monument te brengen.

Literatuur

www.flevolanderfgoed.nl

www.schokland.nl

www.flevolandsgeheugen.nl

Architectuur en stedenbouw in Flevoland, Urk 1850-1940, Noordoostpolder 1942-1962, D'Laine Camp, Mariette Kamphuis, 1992

Hervormde Kerkbouw na 1945, uitgegeven onder auspiciën van de Bouw- en Restauratie-Commissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, WJG van Mourik, z.j.

De ruimtelijke opbouw van de Noordoostpolder, de jongere bouwkunst en stedenbouw in de Noordoostpolder in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP), Flevobericht 319, G. van der Wal, 1992

De Noordoostpolder-stad Emmeloord, dna van een stad als bouwsteen voor de toekomst 1 en 2, 2013

De Noordoostpolder-dorpen, dna van een dorp als bouwsteen voor de toekomst 1 en 2, 2010

Nieuw Jeruzalemkerk

Boven de toegangsdeuren van de Nieuw Jeruzalemkerk is de tekst ‘En de zee was niet meer’ aangebracht. Het gaat om een citaat uit het Bijbelboek Openbaring waarin de apostel Johannes een visioen ziet over het Nieuwe Jeruzalem: de hemel. *“En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan, en de zee was niet meer”* (Openb. 21:1). De zee staat hier symbool voor onrust, angst en gevaar. Naast dat deze tekst verwijst naar deze toekomst die Christenen verwachten verwijst het in de context van de Noordoostpolder natuurlijk ook naar het drooggelegde land.

5. Onderzoeksresultaten: Beleidskader

Het DNA van de stad Emmeloord en de dorpen is beschreven in 2 uitgebreide en zeer rijk geïllustreerde studies uit 2010 en 2013 en vastgesteld in de gemeenteraad als richtinggevend document. Hierin komen ook de kerken aan bod, als zowel vanuit architectonisch als stedenbouwkundig perspectief zeer belangrijke objecten voor de identiteit van de stad, dorpen en het landschap. De gemeente Noordoostpolder heeft haar erfgoedbeleid vastgelegd in de Nota Pionieren in Erfgoed en in het Monumentenbeleid 2013-2018. Hoewel de termijn van deze laatste nota is verstreken is deze nota nog steeds van kracht.

In 2020 is een nieuwe Woonvisie voor Noordoostpolder opgesteld: Kansen grijpen. Hieruit blijkt dat er onder meer behoefte is aan specifieke woonvormen die wellicht goed bij leegkomende kerken zouden kunnen passen. In de verkenning groeiambitie Noordoostpolder die in oktober 2022 is vastgesteld wordt gesproken over 5.000 - 10.000 extra woningen tot 2050, het ontwikkelen van hoogwaardig (boven)regionaal OV verbindingen en de reeds aanwezige goede (snelfiets) routes. In een deel van de kernen staan de voorzieningen onder druk. Een groei van het aantal woningen en inwoners kan het draagvlak voor voorzieningen

in de kernen verstevigen. Om kernen aantrekkelijk te houden, ook voor mensen van buiten de regio, is het daarom belangrijk dat de samenleving en overheid blijven investeren in voorzieningen, activiteiten en een aantrekkelijke leefomgeving. De aanwezigheid van basisvoorzieningen is voor de meeste huishoudens randvoorwaardelijk om te verhuizen naar de kleinere kernen. Kerken dragen bij aan de aantrekkelijkheid van kernen en als zij geheel of gedeeltelijk leeg komen, kunnen zij een rol spelen in het huisvesten van maatschappelijke functies. Deze strategische koers is een opmaat naar de omgevingsvisie.

Vanuit de aankomende Omgevingswet is het van belang integraliteit te bevorderen en nieuw (ruimtelijk) beleid te funderen op bevolkingsparticipatie. Deze kerkenvisie hoopt in ieder geval haar steentje bij te dragen aan de verbinding van religieus erfgoed met andere beleidsdomeinen.

Instandhouding kerkgebouwen

In de Erfgoedwet (2016) is vastgelegd hoe met ons erfgoed wordt omgegaan, wie welke verantwoordelijkheden daarbij heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgeoefend. Ook is in de wet vastgelegd dat eigenaren een plicht hebben om hun monument in stand te houden. Gemeenten zien hierop

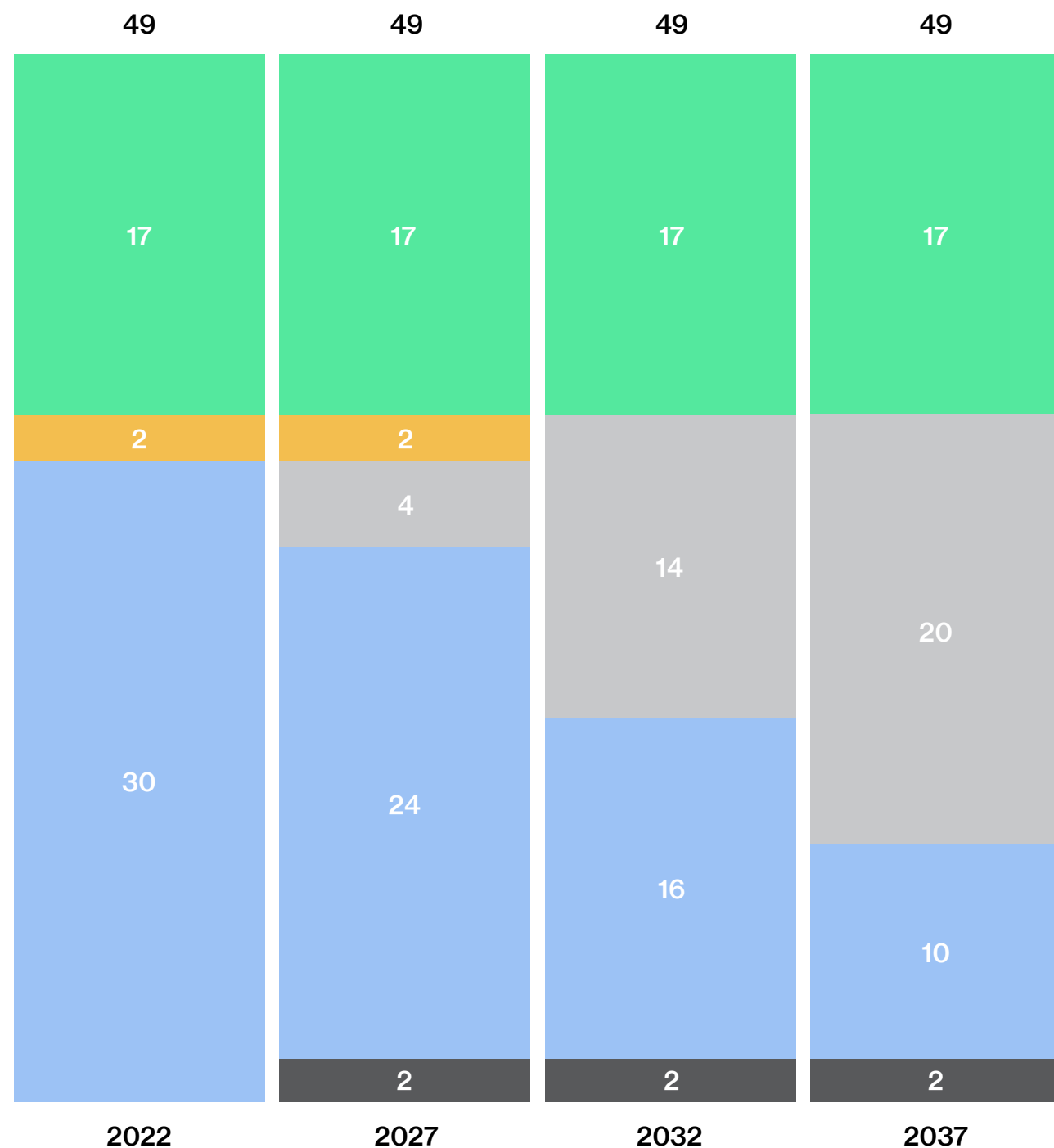
toe. Ook kan er voor de instandhouding van rijksmonumenten subsidie bij de rijksoverheid worden aangevraagd. Alle rijksmonumentale kerkgebouwen in de gemeente Noordoostpolder maken gebruik van de door het Rijk ingestelde Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim).

Ondanks het in 2019 verhoogde subsidiepercentage (van 50% naar 60%) blijft het eigen aandeel (40% + eventuele niet-subsidiabele kosten) een knelpunt voor de eigenaren. Voor de onderhoudskosten zijn bij zowel de gemeente Noordoostpolder en bij de provincie Flevoland geen aanvullende subsidiemogelijkheden.

Bij- en herbestemming kerkgebouwen

Voor zowel rijksmonumentale kerkgebouwen als voor cultuurhistorisch van belang zijnde kerkgebouwen kan een beroep worden gedaan op de subsidieregeling van het Rijk stimulering herbestemming monumenten. Op basis van deze regeling kan 70% subsidie worden aangevraagd voor een haalbaarheidsonderzoek voor de bij- en herbestemming van een kerkgebouw (en van andere monumenten). Deze regeling staat ook open voor een subsidie ten behoeve van een duurzaamheidsonderzoek.

6. Toekomstverwachting

Toekomstverwachting gebruik

- Religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand / in transitie
- Onzeker
- Onbekend

Over 15 jaar is naar verwachting nog slechts 20% van de kerken in religieus gebruik

Door de ontkerkelijking is de toekomst voor veel kerken in Nederland onzeker. In Noordoostpolder is dat ook het geval.

Op basis van de gesprekken met de kerkeigenaren mag verwacht worden dat in de komende 15 jaar 66% van de 30 kerkgebouwen met een religieuze functie, deze functie zullen verliezen. Dit betekent dat in 2037 naar alle waarschijnlijkheid nog 10 gebouwen van de 49 religieuze gebouwen zeker in religieus gebruik zijn. Deze kerken en moskeeën zijn merendeels vitale gemeenschappen en zullen naar verwachting stabiel blijven of zelfs groeien.

Gemiddeld zal er per jaar tot 2037, 1 kerk of soms 2 kerken leeg of te koop komen, als er niks gebeurt (zoals bijvoorbeeld nevenbestemmingen aantrekken naast de religieuze functie, die op termijn wellicht leiden tot een volledige herbestemming). Voor 19 gebouwen is de toekomst onzeker door teruglopende bezoekersaantallen en oplopende onderhoudskosten. Daarnaast zijn er ook kerken die samenwerken en daarom een kerkgebouw afstoten. 2 Kerken zijn (nog) niet onderzocht.

Dit betekent dat dat in de komende 10 tot 15 jaar voor circa 20 kerkgebouwen een andere functie of een nevenfunctie (naast kerkelijk gebruik) zal moeten worden gevonden. Ook de sloop van kerkgebouwen kan hierbij aan de orde zijn (als kerken geen sloopbescherming genieten door bijvoorbeeld een monumentale status).

“Onze kerk heeft een regionale functie en is een jonge en groeiende gemeenschap met veel doopleden. Wij vinden het jammer wanneer kerken ‘niet-kerkelijk’ worden gebruikt.”

Alle monumentale kerken in religieus gebruik zijn bedreigd

Noordoostpolder kent 3 rijksmonumenten, waarvan 1 nog in religieus gebruik en 8 gemeentelijke monumenten, waarvan 6 nog in religieus gebruik. Zowel de rijksmonumentale als alle gemeentelijk monumentale kerken in religieus gebruik (100%) zijn bedreigd in hun voortbestaan op de kortere of langere termijn (5-10 jaar). Het gaat om de volgende kerken: De Gereformeerde Kerk in Nagele (nr. 21 rijksmonument), de Hoeksteen in Emmeloord (nr 3 gemeentelijk monument), de Doopsgezinde gemeente Emmeloord (nr 5 gemeentelijk monument), de Heilige Michaël in Emmeloord (nr 11 gemeentelijk monument), de Onze Lieve Vrouwe van Altijd Durende Bijstand in Ens (nr 19 gemeentelijk monument), (Kerk de) Bantsilik in Bant (nr 36 gemeentelijk monument) en de Heilige Maria Sterre der Zee in Marknesse (nr 42 gemeentelijk monument). De 4 reeds herbestemde kerken met een monumentale status zijn niet (meer) bedreigd in het voortbestaan en hebben vooralsnog een duurzaam toekomstperspectief gevonden: nr. 18 't Gebouwtje in Ens (rijksmonument) is nu parochiehuis en nr. 49 de Enserkerk op Schokland (rijksmonument) is herbestemd

tot museum Schokland, De Nederlands Hervormde Kerk in Ens (gemeentelijk monument) nr. 17 is tegenwoordig woning en de Heilige Jozef Sterre der Zee in Luttelgeest (gemeentelijk monument) nr 39 wordt verbouwd en er komen appartementen in.

Ook potentieel beschermen waardige kerken in religieus gebruik zijn bedreigd

Het cultuurhistorisch onderzoek wijst uit dat voor nog wellicht 12 kerken de gemeentelijke monumentale status overwogen moet worden. Van deze kerken zijn er 9 bedreigd in hun voortbestaan op de kortere of langere termijn (5-10 jaar). Het gaat om de volgende kerken: nr. 1 de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord, nr. 13 de Ontmoeting, Emmeloord, nr. 22 de Hervormde Kerk Nagele in Nagele, nr. 27 Una Sancta in Espel, nr. 31 de Ontmoetingskerk in Creil, nr. 34 de Heilige Servatiuskerk in Rutten, nr. 40 de Schakel in Luttelgeest, nr. 44 de Verlosserkerk in Marknesse en nr. 48 de Protestantse Kerk Kraggenburg in Kraggenburg, waarvan er nog 7 in religieus gebruik zijn.

Daarbij adviseert de architectuurhistoricus om voor 9 kerken de status 'beeldbepalend pand' toe te kennen.

Van deze kerken zijn er 7 herbestemd en 2 in religieus gebruik. Twee hiervan zijn bedreigd in het voortbestaan. Het gaat om nr. 24 de St. Isidoruskerk in Nagele (herbestemd tot museum) en nr. 25 de St. Hubertus in Tollebeek (in religieus gebruik).

Van de potentieel beschermenswaardige kerken in religieus gebruik, in totaal 10 kerken, zijn er 8 bedreigd (80%).

Urgentie om actie te ondernemen

Nr.	Kerk	Plaats	Funct.	Monu.	Urgentie
1	Nieuw Jeruzalemkerk	Emmeloord			
2	Het Baken	Emmeloord			
3	De Hoeksteen	Emmeloord			
4	Baptistengemeente de Regenboog	Emmeloord			
5	Doopsgezinde gemeente Emmeloord	Emmeloord			
6	Koninkrijkszaal	Emmeloord			
7	Vrije Baptistengemeente de Fontein	Emmeloord			
8	Yunus Emre Moskee	Emmeloord			
9	Assalaam Moskee (Moskee As-Sàlaam)	Emmeloord			
10	De Rank	Emmeloord			
11	Heilige Michaël	Emmeloord			
12	Moriakerk	Emmeloord			
13	De Ontmoeting	Emmeloord			
14	Nieuw Apostolische Kerk	Emmeloord			
15	Pro Rege	Emmeloord			
16	Apostolisch Genootschap	Emmeloord			
17	Hervormde Kerk Ens	Ens			
18	t Gebouwtje	Ens			
19	Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand	Ens			
20	De Zaaier	Ens			
21	Gereformeerde kerk	Nagele			
22	Hervormde kerk	Nagele			
23	De Akker	Nagele			
24	St. Isidorus	Nagele			
25	St. Hubertus	Tollebeek			

Nr.	Kerk	Plaats	Funct.	Monu.	Urgentie
26	Protestants Kerkcentrum	Tollebeek			
27	Una Sancta	Espel			
28	Verrijzenis des Heren	Espel			
29	Burgwalker	Creil			
30	Heilige Nicolaas	Creil			
31	Ontmoetingskerk	Creil			
32	Voormalige GKv	Creil			
33	Emmaüskerk	Rutten			
34	Heilige Servatius	Rutten			
35	Gereformeerde Kerk	Rutten			
36	Bantsieliek	Bant			
37	Gereformeerde Kerk	Bant			
38	Hervormde Kerk	Bant			
39	Heilige Jozef Sterre der Zee	Luttelgeest			
40	De Schakel	Luttelgeest			
41	Gereformeerde Kerk	Luttelgeest			
42	Heilige Maria Sterre der Zee	Marknesse			
43	Het Anker	Marknesse			
44	Verlosserkerk	Marknesse			
45	Gereformeerde Gemeente	Marknesse			
46	De Kandelaar	Marknesse			
47	Heilige Johannes de Doper	Kraggenburg			
48	Protestantse Kerk Kraggenburg	Kraggenburg			
49	Enserkerk	Schokland			

Functie:

- Religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand

Monument:

- Rijks
- Gemeentelijk

Urgentie:

- Geen bedreiging
- Bedreiging op termijn
- Actuele bedreiging

Urgentie om actie te ondernemen

Of een kerk bedreigd wordt in het voortbestaan, hangt grotendeels af van de toekomstverwachting van de gebruiker. Dit geldt zowel voor een bestendige toekomst in het huidige religieuze gebruik, als voor ombuiging naar een combinatie- of nevengebruik en herbestemming. Niet alle kerken hebben een heldere toekomstverwachting.

Nadenken over de toekomst van kerken en andere gebedshuizen verdient zorgvuldigheid. De gebouwen liggen mensen na aan het hart. Dat komt onder andere omdat mensen de gebouwen vanuit allerlei perspectieven van belang vinden: als huis van het Woord & gebed, als plaats van samenkomst, als baken in de buurt, als plek van ‘zijn’, economisch/ als vastgoed object en als kristallisatiepunt van cultuur (Kerkenvisies feiten en inzichten, programma Toekomst Religieus Erfgoed).

Hoe urgent het is om actie te ondernemen hangt samen met de cultuurhistorische en maatschappelijke waarde van het kerkgebouw. Hoe hoger deze waarden, hoe hoger het algemeen belang om het kerkgebouw te behouden en hoe hoger de urgentie om langdurige leegstand tegen te gaan. Maar ook de eerdergenoemde waarden wegen mee.

“Wij zijn een grote en jonge gemeenschap die nog steeds groeit. Met name veel jongeren in deze tijd zoeken naar zingeving. Een deel van het gebouwencomplex wordt verhuurd aan een jongerencentrum.”

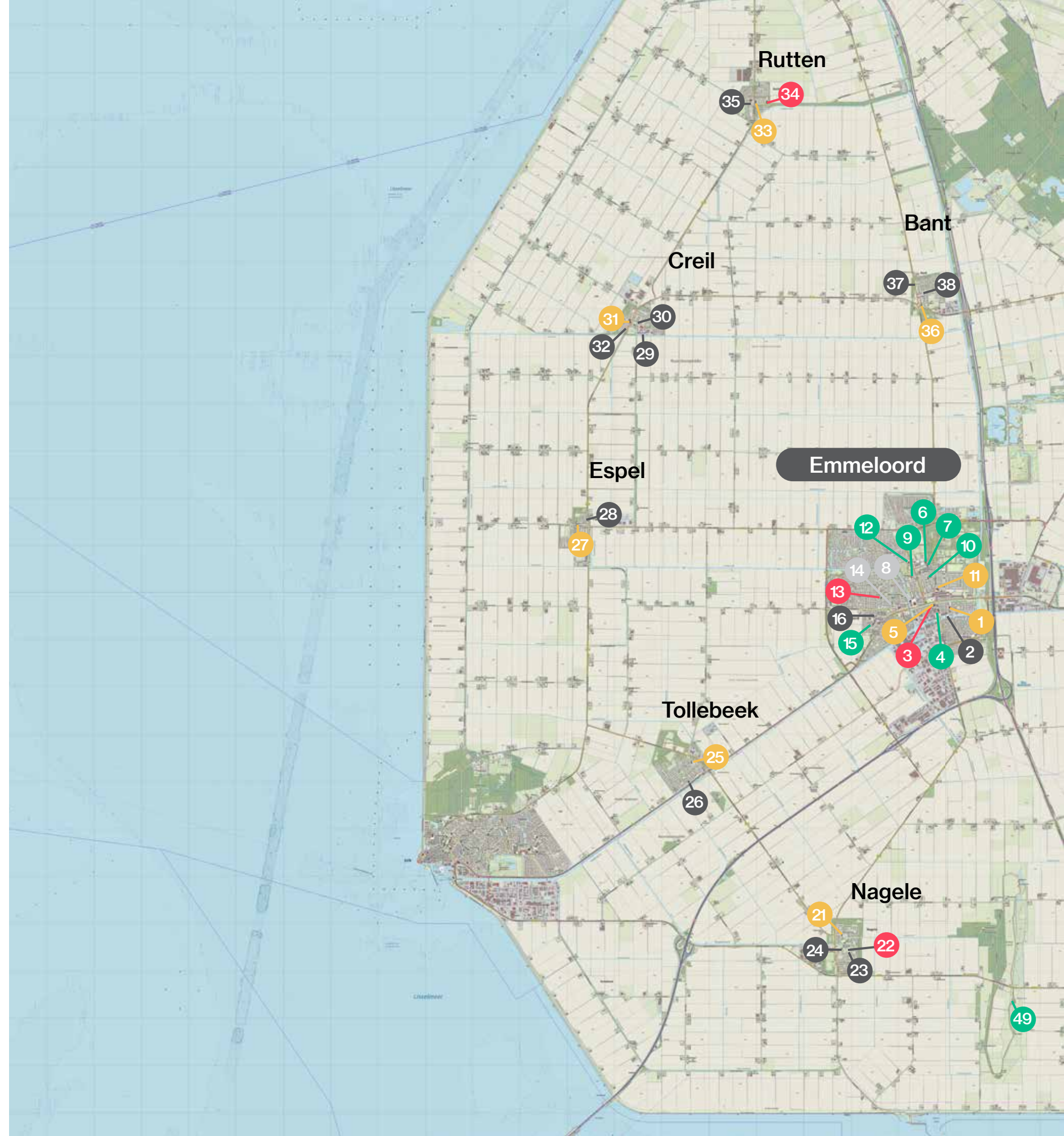
“De kerk is van belang voor de leefbaarheid van het dorp. Als je gepensioneerd bent, is dit een mooi sociaal gebeuren. We willen de kerk graag houden als ontmoetingsplek.”

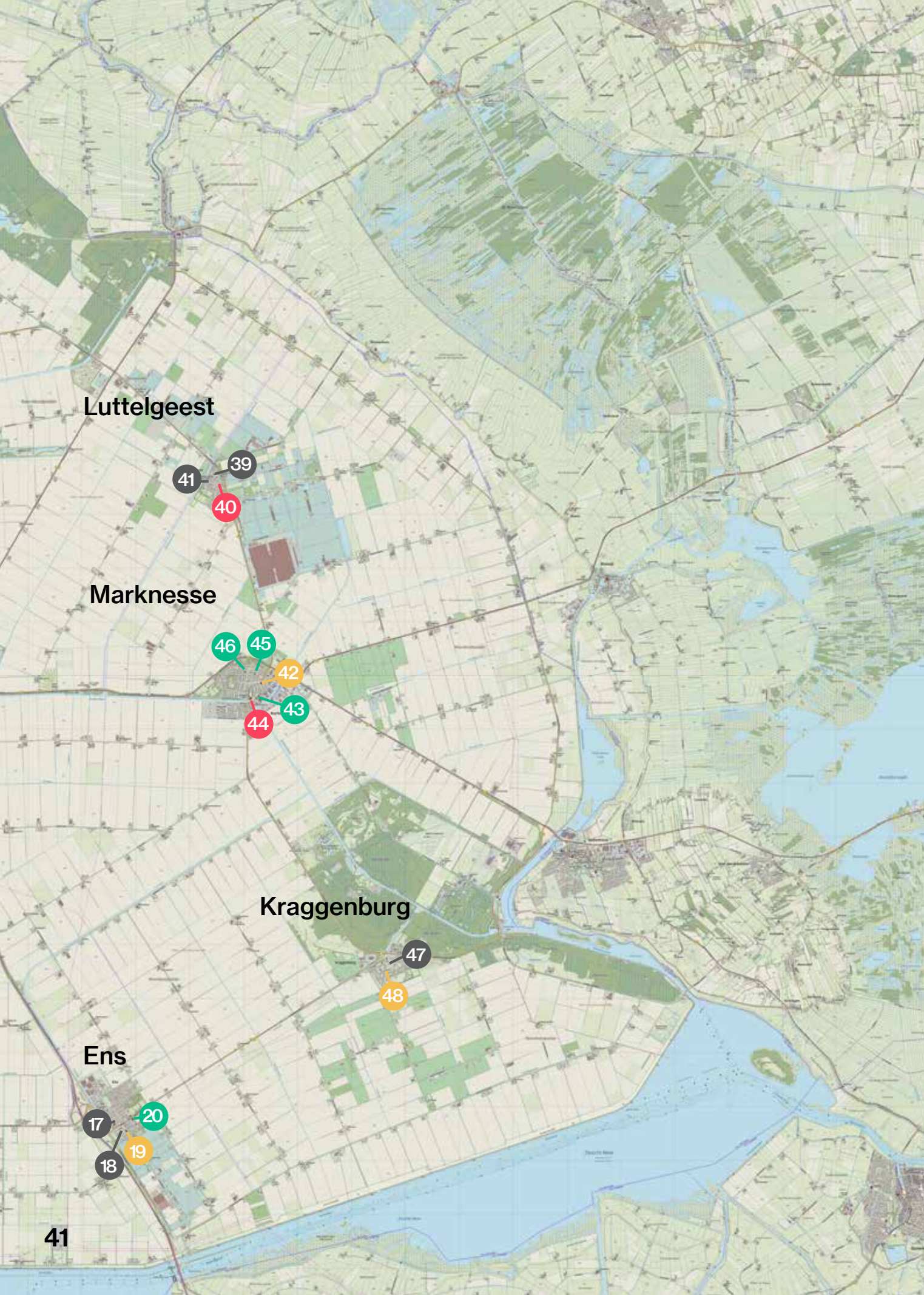
“Omzien naar elkaar is belangrijk. De wijkdames zijn allen verantwoordelijk voor een gedeelte van de gemeenschap. Lief en leed, ze bellen leden en gaan langs.”

Bedreiging

- Geen bedreiging
- Op termijn bedreigd
- Acuut bedreigd
- Herbestemd
- Onbekend

● 1 Nieuw Jeruzalemkerk	● 23 De Akker
● 2 Het Baken	● 24 St. Isidorus
● 3 De Hoeksteen	● 25 St. Hubertus
● 4 Baptistengemeente de Regenboog	● 26 Protestants Kerkcentrum
● 5 Doopsgezinde gemeente Emmeloord	● 27 Una Sancta
● 6 Koninkrijkszaal	● 28 Verrijzenis des Heren
● 7 Vrije Baptistengemeente de Fontein	● 29 Burgwalkerk
● 8 Yunus Emre Moskee	● 30 Heilige Nicolaas
● 9 Assalaam Moskee (Moskee-As-Sâlaam)	● 31 Ontmoetingskerk
● 10 De Rank	● 32 Voormalige GKv
● 11 Heilige Michaël	● 33 Emmaüskerk
● 12 Moriakerk	● 34 Heilige Servatius
● 13 De Ontmoeting	● 35 Gereformeerde Kerk Rutten
● 14 Nieuw Apostolische Kerk	● 36 Bantsilik
● 15 Pro Rege	● 37 Gereformeerde Kerk Bant
● 16 Apostolisch Genootschap	● 38 Nederlandse Hervormde Kerk Bant
● 21 Gereformeerde Kerk Nagele	● 49 Enserkerk
● 22 Hervormde Kerk Nagele	

- 17 Hervormde Kerk Ens
- 18 't Gebouwtje
- 19 OLV van Altijddurende Bijstand
- 20 De Zaaier
- 39 Heilige Jozef Sterre der Zee
- 40 De Schakel
- 41 Gereformeerde Kerk Luttelgeest
- 42 Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee
- 43 Het Anker
- 44 Verlosserkerk
- 45 Gereformeerde Gemeente Marknesse
- 46 De Kandelaar
- 47 Heilige Johannes de Doper
- 48 Protestantse Kerk Kraggenburg

Van 7 van de 10 dorpen rondom Emmeloord is de laatste dorpskerk bedreigd

Van de 10 kernen rondom Emmeloord dreigen er 7 kernen hun enige overgebleven dorpskerk te verliezen. Het gaat om de dorpen: Creil, Espel, Kraggenburg, Luttelgeest, Bant, Nagele en Rutten. Als deze kerkgebouwen verdwijnen of een zogenaamde 'onomkeerbare' herbestemming krijgen (een functie waardoor de ontmoetingsfunctie van het kerkgebouw onomkeerbaar verloren gaat, zoals bijvoorbeeld bij de woonfunctie), dan zullen toekomstige generaties nooit meer in hun dorp in een kerkgebouw bijeen kunnen komen voor bijzondere of gewone gelegenheden.

Zwarte bolletjes zijn herbestemde kerken. De St. Isidorus (24), is de enige herbestemde kerk die is bedreigd in het voortbestaan. Het museum is geheel afhankelijk van vrijwilligers.

7. Onderzoekresultaten: Sterkte-zwakteanalyse

De inhoud van deze SWOT analyse (Sterkte-Zwakten-Kansen- Bedreigingen) komt voort uit de gesprekken met kerk- en moskee eigenaren, de workshop met de ambtelijke collega's van relevante beleidsvelden en met verbindingfuncties en de bijeenkomst met kerkeigenaren. Aangevuld met de onderzoekresultaten.

Algemeen

Sterkte

Zwakte

Kansen

Bedreigingen

Ondernemende mentaliteit is kenmerkend voor de polderbewoners en ook aanwezig in religieuze gemeenschappen.	Door de ontkerkelijkingstrend gaan steeds minder mensen naar de kerk, de gemiddelde leeftijd van kerkgangers is in het algemeen hoog. Het is moeilijk om bestuursleden te vinden. Financiën lopen terug en onderhoud van het gebouw staat onder druk.	Door corona zijn kerken hun diensten ook gaan streamen. Hiermee bereiken ze meer mensen, die ook financieel doneren.	Na corona minder kerkbezoekers, het ritme om op zondag naar de kerk te gaan is doorbroken geraakt. Hierdoor versnelde fysieke leegloop van kerkgebouwen.
Kerken lopen voorop in samenwerking, al vanaf het begin van de Noordoostpolder.	Tussen nu en 15 jaar is voor 20 religieuze gebouwen (41%) de toekomst onzeker. Dit terwijl al 39% van de kerken is herbestemd. Over 15 jaar is naar verwachting nog slechts 20%, 10 kerken, in religieus gebruik.	Het kerkvisietraject maakt de 'kerkenopgave' duidelijk en genereert energie bij de betrokken partijen om krachten te bundelen om proactief over bedreigde kerken na te denken en om in actie te komen.	Relatief veel kerkgemeenschappen zijn niet heel sterk gehecht aan hun eigen gebouw. Dit is een risico voor het behoud van kerkgebouwen. Kerken, bakens in het landschap en de dorpen en buurten, zijn vaak ook voor niet-kerkleden emotioneel belangrijk.
Veel kerken hebben allerlei bijruimten die ook goed inzetbaar zijn voor niet-kerkelijke activiteiten.	Kerken zijn in het algemeen lastig te verduurzamen gebouwen.	Verduurzamen van het kerkgebouw is bij alle kerken een hot topic, vanwege de hoge stookkosten. Dit biedt kansen om gezamenlijk op te trekken en maatregelen te nemen.	Hoge stookkosten.
De kerken spelen een belangrijke rol in het DNA van de Noordoostpolder. Zowel als bakens in het landschap, als architectonisch en stedenbouwkundig en maatschappelijk.		Omdat veel kerken bijruimten hebben of een groot deel van de week leeg staan, biedt dit kansen voor nevenfuncties. De gemeente Noordoostpolder kan onderzoeken of reeds gesubsidieerde sociaal-maatschappelijke functies (zoals mfa's) wellicht verplaatst kunnen worden naar kerkgebouwen. In plaats van appartementen in de kerk, kunnen dan minder interessante mfa's wellicht worden herbestemd.	In 7 dorpen dreigt de laatste kerk die nog in religieus gebruik is, te verdwijnen. Ook de ontmoetingsfunctie van een kerkgebouw in een dorp (voor bijvoorbeeld grote begrafenissen) gaat dan verloren.

Sterkte	Zwakte	Kansen	Bedreigingen
<p>Veel kerken stellen hun gebouw beschikbaar (tegen lage huur) voor kerkkoren, vergaderingen van VVE's, bridgeverenigingen etc.</p>	<p>Bedreigde kerkgemeenschappen worstelen met het vraagstuk over de toekomst. Zowel emotioneel is het ingewikkeld als inhoudelijk. Er komt veel kennis en ervaring bij kijken om na te denken over een toekomstbestendig scenario voor de kerk als het ledenaantal blijft afnemen.</p>	<p>Kerkbesturen geven aan mee te willen doen met een vervolgtraject om met elkaar en de gemeente Noordoostpolder over de kerkenopgave verder op te trekken om krachten te bundelen.</p>	<p>De cultuur-historische analyse van de kerkvisie (hst 4) geeft aan dat het religieus erfgoed in Noordoostpolder onvoldoende is beschermd. Als onbeschermd kerken nu worden verkocht, dan is er geen sloopbescherming. Dit is een risico voor het "DNA van de polder".</p>
<p>Moskeeën zijn stabiel of groeien.</p>	<p>Bij lokale initiatieven voor een leegkomende kerk kan het zijn dat hulp en/of begeleiding van de gemeente of bepaalde expertise, die nodig is om het initiatief verder te brengen, ontbreekt.</p>	<p>Er wordt een nieuwe visie op toerisme gemaakt, recreatieve en/of overnachtingsfuncties voor leegkomende kerken zijn wellicht mogelijk.</p>	<p>De maatschappelijke bestemming is weleens te ruim. Nu kun je woonzorg in een kerk binnen de maatschappelijke bestemming ontwikkelen, waarmee de ontmoetingsfunctie vervalt. De vraag is of dit wenselijk is. Er ontstaan dan zogenaamde onomkeerbare herbestemmingen. Toekomstige generaties kunnen de kerk nooit meer in en dorpen hebben geen kerk als ontmoetingsruimte meer.</p>
<p>Kerken en moskeeën dragen in belangrijke mate bij op sociaal-maatschappelijk gebied. Zij bezoeken zieken, bestrijden eenzaamheid, helpen mensen inburgeren, zetten zich in voor vluchtelingen en mensen die in armoede leven.</p>	<p>Er is een tekort aan (goede) predikanten en die maken het verschil.</p>	<p>Er zijn inspirerende voorbeelden van kerken die na of naast de religieuze functie creatieve oplossingen vinden om de kerk voor de gemeenschap te behouden. Zoals de Bantsiliek en kerken in Espel en Creil waar dorpsbewoners donateur zijn.</p>	<p>Er is veel druk vanuit behoefte aan meer woningen op kerkgebouwen. Herontwikkeling is populair.</p>

Sterkte	Zwakte	Kansen	Bedreigingen
	<p>Financiële situatie van de kerken in het algemeen redelijk, maar veel kerkbesturen moeten wel creatief of heel zelfredzaam zijn om dit vol te houden. Door de relatief korte geschiedenis van de kerken is er in het verleden, zoals op veel andere plekken in Nederland wel is gebeurd, geen groot vermogen opgebouwd in de vorm van nalatenschappen: landerijen, panden etc.</p>	<p>Een aantal kerkbesturen heeft een subsidie aangevraagd om deskundige ondersteuning te krijgen bij het nadenken over een duurzaam toekomstperspectief.</p>	
	<p>Knelpunt bij verhuur van het kerkgebouw voor koren, bridgeverenigingen etc is dat dit zwaar rust op vrijwilligers. Er zijn geen betaalde krachten om dit te regelen.</p>	<p>Er zijn veel subsidiemogelijkheden voor verduurzaming. Het energie expertise centrum Flevoland zou wellicht hierin een rol kunnen spelen.</p>	
	<p>Moskeeën worstelen deels met andere vraagstukken dan de meeste kerken: ze willen uitbreiden, hebben beveiligingsproblemen, taaluitdagingen en vinden het lastig om contact te krijgen met het COA om nieuwe instroom van gelovigen te bereiken.</p>	<p>Een multi-functionele accommodatie (mfa) ontvangt subsidie van de gemeente. Kan een kerk, als daar vergelijkbare en passende functies worden opgenomen, hier ook subsidie voor ontvangen?</p>	
		<p>Nagele is een proeftuin voor een nieuw warmteprogramma met opslag van warmte in een waterbuffer. Wellicht ook een optie voor kerken (duurzamer en goedkoper verwarmen).</p>	

Emmeloord

Sterkte	Zwakte	Kansen	Bedreigingen
De kerken in Emmeloord zijn nauw verbonden en organiseren van alles gezamenlijk, zoals: 'lichtjes voor de polder', 'Hart voor de polder' en 'Hart en Vrouw'.		Verschillende kerkgemeenschappen (met en zonder gebouw) in Emmeloord zijn op zoek naar passende huisvesting: ofwel omdat de kerk te groot is, ofwel te klein of omdat de kerkgemeenschap een eigen gebouw zoekt. Wellicht kan matching van deze partijen leiden tot meer kerken passend in religieus gebruik.	

Dorpen

Sterkte	Zwakte	Kansen	Bedreigingen
Sterke gemeenschapszin, in sommige dorpen wordt bijv. veel geld opgehaald voor gewenste dorpsinitiatieven (als een buurtsuper met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een multi-functionele accommodatie)	Dorpsraden en kerken soms onvoldoende op elkaar afgestemd. Kerken en kansen/bedreigingen niet altijd voldoende in beeld bij het dorp en de politiek.	Er zijn inspirerende voorbeelden van kerken die na of naast de religieuze functie creatieve oplossingen vinden om de kerk voor de gemeenschap te behouden. Zoals de Bantsilieek en de kerk in Espel waar dorpsbewoners donateur zijn.	

8. Conclusies & aanbevelingen

Conclusie 1. Religieus erfgoed ernstig bedreigd

1a. Over 15 jaar naar verwachting nog slechts 20% van de kerken in religieus gebruik

Door de ontkerkelijking is de toekomst voor veel kerken onzeker. In de komende 15 jaar is de verwachting dat 66% van de 30 kerkgebouwen met een religieuze functie, deze zullen verliezen. Dit betekent dat in 2037 naar alle waarschijnlijkheid nog 10 gebouwen van de 49 religieuze gebouwen zeker in religieus gebruik zijn. Deze kerken en moskeeën zijn merendeels vitale gemeenschappen en zullen naar verwachting stabiel blijven of zelfs groeien. Dit betekent dat dat in de komende 10 tot 15 jaar voor circa 20 kerkgebouwen een andere functie of een nevenfunctie (naast kerkelijk gebruik) zal moeten worden gevonden. Ook de sloop van kerkgebouwen kan hierbij aan de orde zijn.

1b. Alle monumentale kerken in religieus gebruik zijn bedreigd

Noordoostpolder kent 3 rijksmonumenten, waarvan 1 nog in religieus gebruik en 8 gemeentelijke monumenten, waarvan 6 nog in religieus gebruik. Zowel de rijksmonumentale als alle gemeentelijk monumentale kerken in religieus gebruik (100%) zijn bedreigd in hun voortbestaan op de kortere of langere termijn (5-10 jaar).

1c. Ook potentieel beschermenswaardige kerken in religieus gebruik zijn bedreigd

Het cultuurhistorisch onderzoek wijst uit dat voor nog wellicht 12 kerken de gemeentelijke monumentale status overwogen kan worden. Van deze kerken zijn er 9 bedreigd in hun voortbestaan op de kortere of langere termijn (5-10 jaar). Daarbij adviseert de architectuurhistoricus om voor 12 kerken de status 'beeldbepalend pand' toe te kennen. Van deze kerken zijn er 8 herbestemd en 4 in religieus gebruik.

3 hiervan zijn bedreigd in het voortbestaan. Van de potentieel beschermenswaardige kerken in religieus gebruik, in totaal 12 kerken, zijn er 9 bedreigd.

1d. Van 7 van de 10 dorpen rondom Emmeloord is de laatste dorpskerk bedreigd

Van de 10 kernen rondom Emmeloord dreigen er 7 kernen hun enige overgebleven dorpskerk te verliezen. Het gaat om de dorpen: Creil, Espel, Kraggenburg, Luttelgeest, Bant, Rutten en Nagele. Voor de aantrekkingskracht en leefbaarheid van deze kernen op de lange termijn is het belangrijk om de ontmoetingsfunctie van deze kerkgebouwen te behouden en om op zoek te gaan naar nevenfuncties en op termijn wellicht herbestemmingen die dit mogelijk maken. Te denken valt hierbij aan culturele en sociaal-maatschappelijke functies. Wellicht kan de uitbreiding van sommige kernen hiervoor een beter draagvlak geven dan nu het geval is. Alternatief dient de voorzieningenstructuur in de dorpen onder de loep genomen te worden en moeten keuzes worden gemaakt tussen een teveel aan gebouwen. Door in de meest waardevolle gebouwen publieke functies onder te brengen, kan de gemeente Noordoostpolder met hetzelfde geld 2 vliegen in 1 klap slaan. Behoud en het beleven van religieus erfgoed in combinatie met de huisvesting van maatschappelijke functies.

Aanbeveling 1 Onderzoek kansen voor kerken in relatie tot de toekomst en leefbaarheid van kernen

Een duurzaam toekomstperspectief voor leegkomende kerken kan het beste gevonden worden als het kerkgebouw een oplossing kan bieden voor een duurzame behoefte van de buurt of kern waar de kerk staat. Tegelijkertijd is het belangrijk dat de nieuwe (neven)functie als passend wordt ervaren door de betreffende kerkgemeenschap. Bij een verkoop en herbestemming speelt dit in mindere mate.

Denken in ‘kerken als kansen’! De gemeente Noordoostpolder kan integraal kijken of er vanuit het sociaal of cultureel domein ruimtevragen zijn, die wellicht een nieuwe invulling kunnen geven aan kerkgebouwen. Zo kunnen gezondheids- en/of welzijnsfuncties een mooie passende functie zijn voor een kerkgebouw, terwijl de kerk wellicht ook nog op zondag voor de religieuze functie beschikbaar kan blijven. De sociaal-maatschappelijke functies worden al gesubsidieerd door de gemeente Noordoostpolder, inclusief een huisvestingscomponent. Door deze functies te verplaatsen naar een monumentale kerk, kunnen deze budgetten, die al opgenomen zijn in de gemeentelijke begroting, dubbel renderen. Letterlijk voor hetzelfde geld, kan het religieuze erfgoed beleefbaar blijven, een duurzame toekomst krijgen en doorgegeven worden aan volgende generaties. De oorspronkelijke ontmoetingsfunctie van het kerkgebouw keert terug en krijgt een nieuwe invulling.

Uiteraard vergt zo’n soort ‘gebouwenschuif’ in het sociale domein nadere studie. Soms staat er een (nieuw) dorps huis of andere voorziening, of is dit ook een monumentaal pand. Ook kan deze denkwijze gevoelsmatig voor bewoners een grote stap zijn. Maar zelfs dan is het belangrijk de vraag te stellen of een dorp zonder toegankelijke kerk ook voor volgende generaties wenselijk is.

Aanbeveling 2 Onderzoek op provinciaal of regionaal niveau kansen voor kerken in relatie tot de toekomst en leefbaarheid van de provincie of regio.

Ook op provinciaal of regionaal niveau kunnen kansen zijn of ontstaan voor leegkomende kerken. Er wordt bijvoorbeeld nieuw beleid opgesteld voor recreatie, maar ook cultureel toerisme of het ondersteunen van migrantenarbeiders zijn wellicht mogelijkheden. Het is goed om bij neven- en herbestemmingen de vijver van mogelijke en kansrijke invullingen zo groot mogelijk te maken.

“Per zondag zitten er 35 mensen in de kerk, de leeftijdsopbouw: in de grijze regio. Als er geen gekke dingen gebeuren gaat het nog wel 5 tot 10 jaar goed.”

Conclusie 2. Meer kerkgebouwen verdienen bescherming als monument of als beeldbepalend pand

Om de unieke ruimtelijke hoofdstructuur van de Noordoostpolder te helpen behouden, is het van belang om de belangrijke functie van de kerkgebouwen hierin te borgen voor de toekomst. Typisch voor de meeste kerken in de Noordoostpolder is de ligging op een van de hoekpunten van de centrale brink of van de (groene) zijbrink. Het uitgangspunt was dat geen van de (3) kerken het dorpsbeeld moest domineren omdat alle kerken even belangrijk waren. De ligging van deze gebedshuizen aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend. Onderzocht zou moeten worden of deze kerken, als zij nog niet beschermd zijn, een beeldbepalende status kunnen krijgen.

Sommige gebedshuizen zijn vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Dit kan zijn omdat zij een prominente uitstraling hebben, vanwege een monumentale ligging langs een hoofdader of door erg opvallende architectuur toch dominant in het dorpsbeeld gelegen dan andere kerken. Deze kerken wijken af van de gangbare opzet van de kerken. Of omdat de architectuur typerend is voor een bepaalde periode of van een uitzonderlijke kwaliteit, of omdat monumentale kunst werd toegevoegd aan de kerkgebouwen.

Uit nader onderzoek na het kerkenvisietraject zou moeten blijken of deze gebouwen wellicht kunnen worden voorgedragen als gemeentelijk monument.

Ook is er nog zeer weinig aandacht geweest tot nu toe voor de kerkinterieurs, er is weinig over bekend. Dit is een aandachtspunt voor de toekomst.

Aanbeveling 3 Breid de bescherming van de kerkencollectie uit (inclusief interieurs)

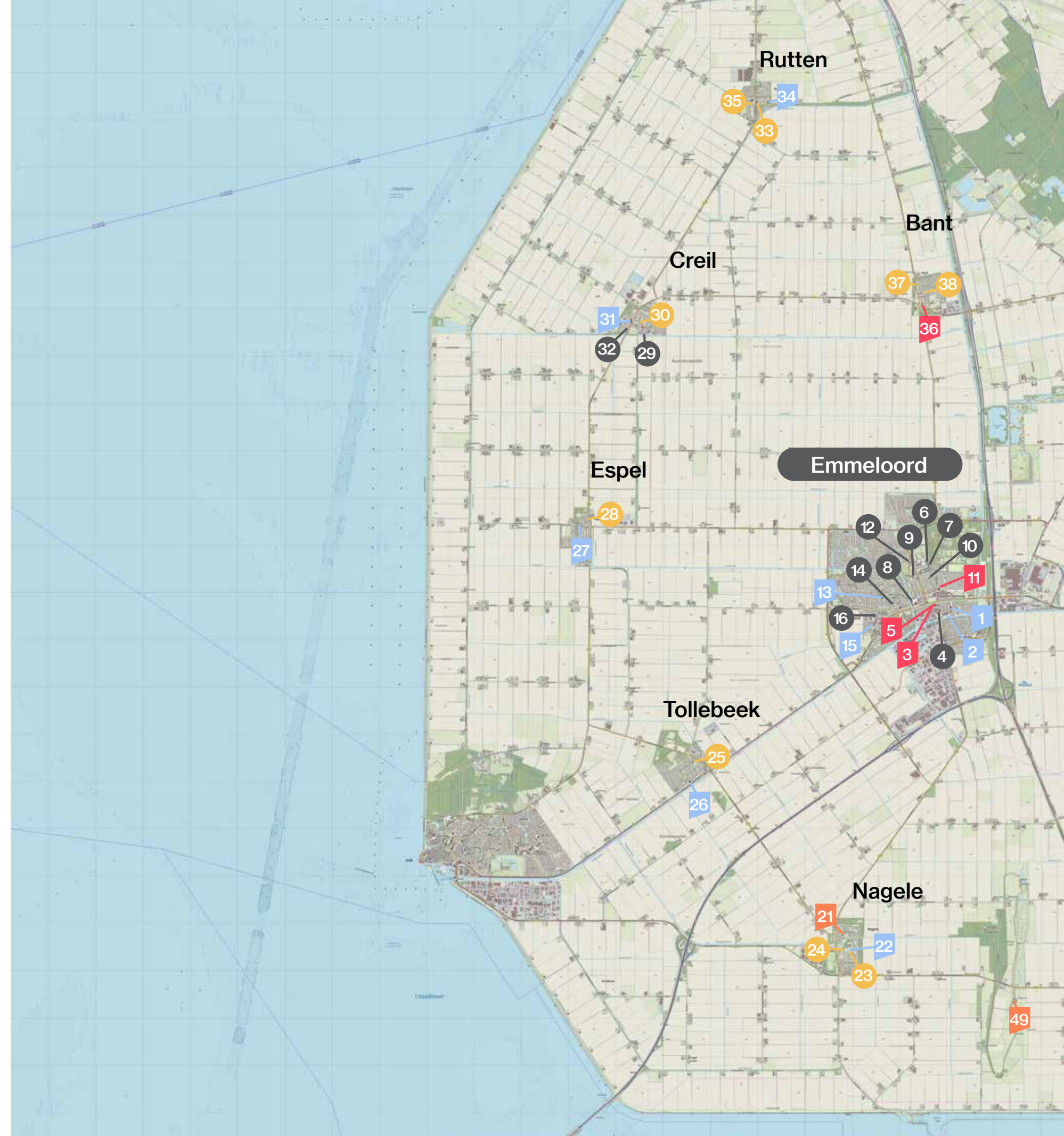
Naast 3 rijksmonumentale en 8 gemeentelijk monumentale kerkgebouwen verdienen er meer kerkgebouwen bescherming als (gemeentelijk) monument of beeldbepalend pand, vanwege hun stedenbouwkundige, architectuur- en/of cultuurhistorische waarde binnen het unieke totaalontwerp van de Noordoostpolder. Uit het cultuurhistorische onderzoek blijkt dat diverse kerkgebouwen van bijzondere waarde zijn, maar nog geen enkele vorm van bescherming genieten. Het gaat om de volgende kerken: de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord (1), De Ontmoeting in Emmeloord (13), de Nederlands Hervormde Kerk in Nagele (22), Una Sancta in Espel (27), de Ontmoetingskerk in Creil (31), de Heilige Servatius in Rutten (34), de Schakel in Luttelgeest (40), de Verlosserkerk in Marknesse (44) en de Protestantse Kerk Kraggenburg (48), waarvan er nog 7 in religieus gebruik zijn. Het advies is om deze kerken verder te onderzoeken en - na consultatie van kerken en erfgoedorganisaties - al dan niet voor te dragen voor gemeentelijke bescherming.

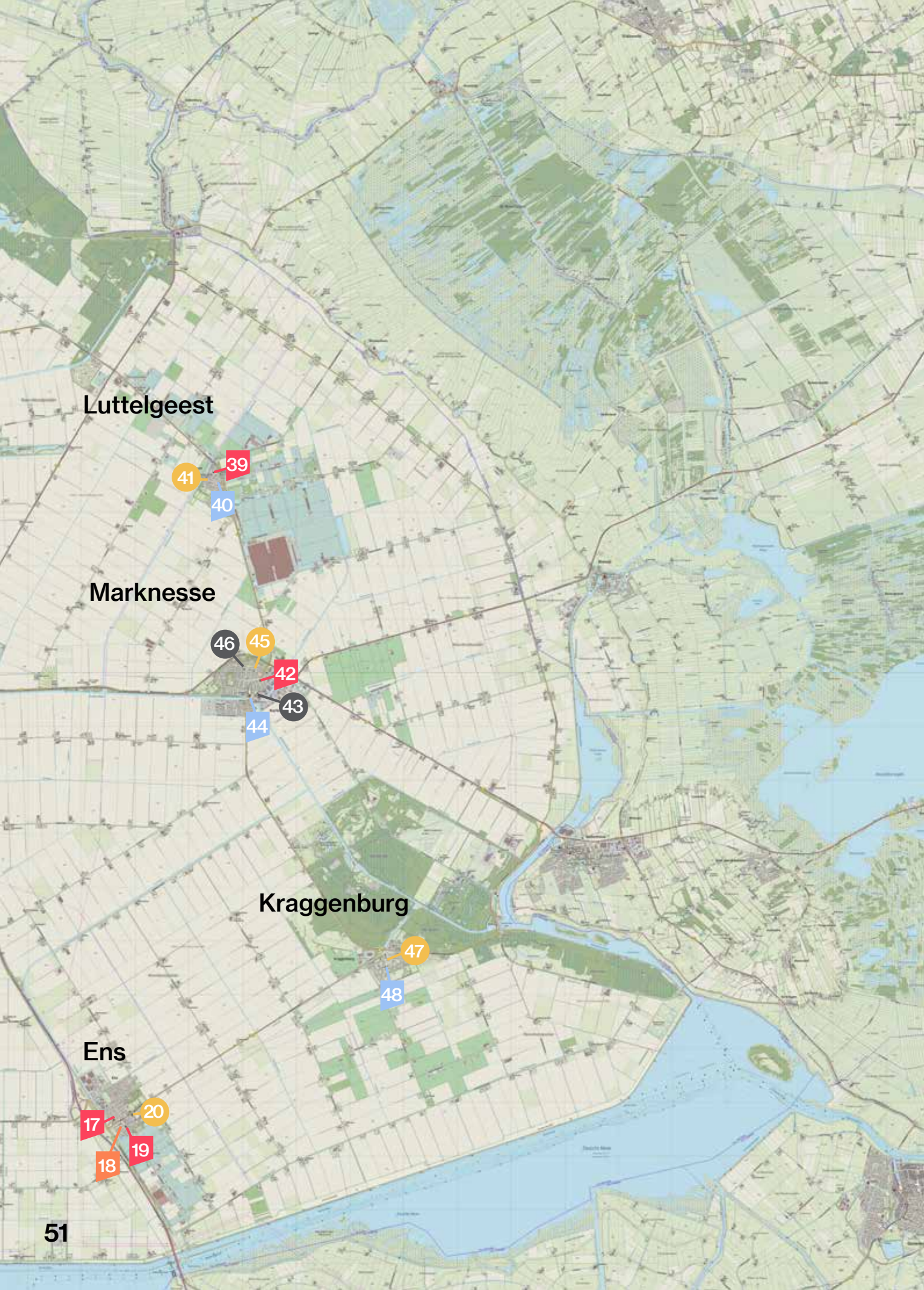
Daarbij adviseert de architectuurhistoricus om voor 9 kerken de status 'beeldbepalend pand' toe te kennen. Van deze kerken zijn er 7 herbestemd en 2 in religieus gebruik. Twee hiervan zijn bedreigd in het voortbestaan. Het gaat om Heilige Isidorus in Nagele (herbestemd) en de Heilige Hubertus in Tollebeek (in religieus gebruik).

Zie in het kaartje op de volgende pagina de reeds bestaande beschermde kerkgebouwen en de kerkgebouwen die worden voorgesteld voor bescherming.

Voorgestelde monumenten

- Huidige rijksmonumenten
 - Huidige gemeentelijke monumenten
 - Voorgestelde gemeentelijke monumenten
 - Voorgestelde beeldbepalende panden
 - Overige kerken
1 Nieuw Jeruzalemkerk	23 De Akker
2 Het Baken	24 St. Isidorus
3 De Hoeksteen	25 St. Hubertus
4 Baptistengemeente de Regenboog	26 Protestants Kerkcentrum
5 Doopsgezinde gemeente Emmeloord	27 Una Sancta
6 Koninkrijkszaal	28 Verrijzenis des Heren
7 Vrije Baptistengemeente de Fontein	29 Burgwalkerk
8 Yunus Emre Moskee	30 Heilige Nicolaas
9 Assalaam Moskee (Moskee-As-Sàlaam)	31 Ontmoetingskerk
10 De Rank	32 Voormalige GKv
11 Heilige Michaël	33 Emmaüskerk
12 Moriakerk	34 Heilige Servatius
13 De Ontmoeting	35 Gereformeerde Kerk Rutten
14 Nieuw Apostolische Kerk	36 Bantsilieik
15 Pro Rege	37 Gereformeerde Kerk Bant
16 Apostolisch Genootschap	38 Nederlandse Hervormde Kerk Bant
21 Gereformeerde Kerk Nagele	49 Enserkerk
22 Hervormde Kerk Nagele	

- 17 Hervormde Kerk Ens
- 18 't Gebouwtje
- 19 OLV van Altijddurende Bijstand
- 20 De Zaaier
- 39 Heilige Jozef Sterre der Zee
- 40 De Schakel
- 41 Gereformeerde Kerk Luttelgeest
- 42 Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee
- 43 Het Anker
- 44 Verlosserkerk
- 45 Gereformeerde Gemeente Marknesse
- 46 De Kandelaar
- 47 Heilige Johannes de Doper
- 48 Protestantse Kerk Kraggenburg

Tenslotte adviseert Museum Catharijneconvent met klem om interieurregistraties op te stellen van monumentale kerken. Op die manier leren de eigenaars van de collecties de waarde van hun bezit kennen en kunnen ze de juiste zorg verlenen. Voor toekomstige gemeentelijke monumenten zou hetzelfde gedaan kunnen worden.

Bij het toekennen van de gemeentelijke monumentale status aan meer kerkgebouwen verdient het aanbeveling om tegelijkertijd na te denken vanuit de gemeente Noordoostpolder, over wat hier tegenover staat voor de kerkeigenaren. De gemeente kan actief helpen (meedenken en meewerken aan ruimtelijke procedures en passende bestemmingen) om nieuwe invullingen te vinden voor kerken.

Conclusie 3. Koester de kerken

(Monumentale) kerkgebouwen zorgen voor bezieling van dorpen en wijken. Mensen genieten in een steeds sneller veranderende wereld van de schoonheid van deze gebouwen en van het gevoel van verbinding met een bijzondere ontstaansgeschiedenis. Dit vertaalt zich niet alleen in emotionele, maar ook in financiële waarde. Woningen en andere gebouwen in een dorp of wijk worden aantrekkelijker gevonden, rondom dit monumentale erfgoed, en worden hoger gewaardeerd.

Aanbeveling 4 Betrek bewoners en dorpsbelangen bij de toekomst van kerken

Bewoners en dorpsraden zijn cruciaal om te betrekken bij het nadenken over de toekomst van (dorps)kerken. Zij voelen zich vaak betrokken, hebben ideeën en netwerken, kunnen wellicht donaties of vrijwillige inzet bieden en zijn voor sommige functies potentiële toekomstige gebruikers van het kerkgebouw.

Uit vergelijkbaar onderzoek op regionaal en landelijk niveau blijkt eveneens dat niet alleen leden van een kerkgemeenschap zich verbonden voelen met een kerkgebouw. Kerktorens zijn bakens in de buurt en stad. Veel bewoners gingen vroeger naar de kerk en hun ouders ook. Eens per jaar wordt de kerk nog bezocht, bijvoorbeeld met kerstmis. Ook een bezoek aan de kerk tijdens een culturele manifestatie komt geregeld voor.

Een aanpak per (dorps)kern lijkt de meest aangewezen aanpak voor de gemeente.

Conclusie 4. Krimpende gemeenschappen zijn zoekende

Het nadenken over de toekomst is een zoekproces, met voor de meeste leden van de kerkgemeenschappen een emotionele lading. Zeker als het einde van de religieuze functie in zicht begint te komen. Immers, zij en hun (groot)ouders en kinderen, zijn veelal in de kerk gedoopt, getrouwd en hebben er afscheid genomen van geliefden.

Krimpende kerkgemeenschappen gaan verschillend om met de gestage afname van het aantal dienstbezoekers en activiteiten. Veelal worden geleidelijke veranderingen doorgevoerd. De kerkzaal wordt te groot voor een steeds kleinere groep kerkbezoekers en activiteiten voor de jeugd nemen af. Een steeds kleiner wordend team van vrijwilligers moet meer doen en kan lastig opvolgers vinden. Dit geldt met name voor de bestuursfuncties. Bestuurders voelen de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van een (monumentaal) kerkgebouw steeds zwaarder op de schouders drukken. Voor de instandhouding van de gebouwen is steeds meer behoefte aan specifieke expertise op het gebied van bouwkundige zaken, duurzaamheid en financiën.

De inkomsten uit collectes worden lager en het gebouw wordt minder gebruikt. Bij krimpende kerkgemeenschappen ontbreekt soms de energie en creativiteit om te komen tot passende nevenbestemmingen. De verschillende geloofsrichtingen gaan ook anders met krimp om. Veel van de gefuseerde kerkgemeenschappen beseffen wel dat er in de nabije toekomst keuzes gemaakt moeten worden met betrekking tot het afstoten van gebouwen.

Aanbeveling 5 Stimuleer bedreigde kerken om proactief neven- of herbestemmingsmogelijkheden te onderzoeken en ondersteun deze onderzoeken actief als gemeente

Het is goed om tijdig een onderzoek te starten naar scenario's voor invullingen van (deels) leegkomende kerken en bijbehorende financiële onderleggers. Immers, dan voorkom je dat bijvoorbeeld een maatschappelijke voorziening nieuw wordt gebouwd, terwijl de kerk ernaast leeg staat. Ook is het onwenselijk dat een kerkgebouw leeg komt te staan en gaat verloederen. Tenslotte kun je als er tijd genoeg is, alle relevante partijen betrekken en maximaal creativiteit en kansen verkennen. De ervaring leert dat het hele proces om tot een goede herbestemming te komen ongeveer 5 jaar aan voorbereiding vergt.

Kerkbesturen kunnen een subsidie aanvragen om ondersteuning in te schakelen van experts bij het onderzoeken van neven- of herbestemmingsmogelijkheden. In Noordoostpolder hebben reeds vier kerken zich hiervoor aangemeld.

“We zijn nog met ongeveer 20 actieve leden, 30 op papier. De gemeenschap is sterk vergrijzend, de gemiddelde leeftijd ligt ongeveer op 70. Jonge mensen vertrekken vaak uit de polder.”

Conclusie 5. Hoge energiekosten vragen om verduurzamingsmaatregelen

Door de hoge energiekosten is het verduurzamingsvraagstuk actueler dan ooit. Kerkgebouwen worstelen met hoge stookkosten om de kerkzalen voor vaak een relatief kleine groep leden volledig te verwarmen. Er is een groot momentum om dit probleem versneld aan te pakken.

Met name de jongere kerkgebouwen beschikken over bouwsystemen die veelal makkelijker te isoleren zijn en de installatietechnische basis is veel geschikter voor verduurzaming. Voor oudere monumentale kerkgebouwen blijft het een vraagstuk wanneer welke investeringen in duurzaamheidsmaatregelen gaan renderen. Wanneer de intensiteit van het gebruik achter blijft, zal er geen aanleiding zijn om investeringen te doen voor het verlagen van de stookkosten. Dit is echter een kip-ei probleem. Als het onbetaalbaar is om het gebouw te verwarmen, zal het gebruik ook niet toenemen.

Aanbeveling 6 Voer duurzaamheidsscans uit i.c.m. onderzoek naar neven- of herbestemming

Om de cirkelredenering te doorbreken, wel of niet investeren in duurzaamheidsmaatregelen als voorwaarde voor een intensiever gebruik van een kerkgebouw, zullen stappen gezet moeten worden. Inventariserende duurzaamheidsscans kunnen daarin helpen. In combinatie met een onderzoek naar neven- of herbestemming. Op gemeenteniveau zijn geen budgetten beschikbaar om deze scans te laten uitvoeren. Wellicht dat hier op provincieniveau een efficiënte en effectieve regeling voor opgezet kan worden voor alle kerkgebouwen. In combinatie met de subsidie voor her- en nevenbestemmingsonderzoek die jaarlijks bij de RCE aangevraagd kan worden, kan ook door een kerkeigenaar aanvullende subsidie voor een verduurzamingsonderzoek worden aangevraagd (4 kerkeigenaren vragen dit nu reeds aan).

“Financieel gaat het nu nog goed, door een strak financieel beheer en heel veel zelfwerkzaamheid. Er zijn plannen voor alternatieve verwarming. Nu zijn de stookkosten voor 1 dienst €150.”

Conclusie 6. Matching van kerkgemeenschappen die zoekend zijn naar passende huisvesting wellicht kansrijk

Verschillende kerkgemeenschappen (met en zonder gebouw) in Emmeloord zijn op zoek naar passende huisvesting: ofwel omdat de kerk te groot is, ofwel te klein of omdat de kerkgemeenschap een eigen gebouw zoekt. Wellicht kan matching van deze partijen leiden tot meer kerken passend in religieus gebruik.

Aanbeveling 7 Ga met kerkgemeenschappen op zoek naar matchingskansen

In Emmeloord zijn verschillende gemeenschappen zoekend naar passende ruimte. Sommige gemeenschappen zijn op zoek naar permanente ruimte, maar soms ook incidenteel voor speciale diensten of samenkomsten. Met de inzichten uit de gesprekken met alle kerken, kan de gemeente Noordoostpolder, in overleg met de betrokkenen, kerkgemeenschappen koppelen om over matchingskansen te praten. Voor incidentele vragen kan wellicht iets bedacht worden voor potentiële huurders of andere ruimtezoekenden, zodat duidelijker te zien is wat er qua ruimten beschikbaar is, hoeveel zitplaatsen er zijn, etc. om vraag een aanbod bij elkaar te brengen.

Conclusie 7. Veel kerken zijn geschikt voor sociaal-maatschappelijk gebruik als nevenfunctie, vanwege de aanwezigheid van bijruimten

Het feit dat veel kerkgebouwen al ontworpen en gebouwd zijn als multi-functionele ruimten maakt dat inpassing van sociaal-maatschappelijke functies relatief makkelijk is. Soms is er zelfs sprake van kerken zeer aantrekkelijke ruimten ter beschikking hebben en die ook graag open willen stellen, maar dat ze grotendeels leeg staan.

Aanbevelingen 1,2,4 en 5

Conclusie 8. Ondernemerschap en enthousiasme bij kerkeigenaren vergroot kansen voor bedreigde kerken

Op verschillende plekken zijn mooie voorbeelden waarbij betrokken en energieke vrijwilligers uit het dorp en de kerkgemeenschap een kerk mooie nieuwe nevenbestemmingen geven. Voorbeelden hiervan zijn: de Bantsiliek en de kerken in Espel en Creil, waar bewoners donateur zijn, in ruil voor gebruik van de gebouwen.

Aanbeveling 8 Onderzoek de mogelijkheid om sociaal-maatschappelijke activiteiten in kerken te subsidiëren als maatschappelijke functie

De Bantsiliek wil de kerk voor het dorp behouden, veel bewoners zijn er vrijwilliger. Door met elkaar allerlei activiteiten te organiseren in de kerk ontstaat een win-win situatie: (gepensioneerde) bewoners ontmoeten elkaar, eenzaamheid wordt bestreden, sociale cohesie vergroot en maatschappelijk relevante activiteiten uitgevoerd (rouwen en trouwen, bijeenkomsten, cultuur etc). Met de opbrengsten van de vrijwillige activiteiten kan het gebouw worden onderhouden en kunnen mensen het religieuze erfgoed beleven en doorgeven aan volgende generaties.

“Er zijn veel oude en veel jonge leden. Qua kinderen zijn we wel een bloeiende gemeente. Het deel tussen de 18 en 30 jaar is veel minder.”

Conclusie 9 Onderhoud en intensiveer het goede contact tussen burgerlijke gemeente en kerken en moskeeën om kansen voor bedreigde kerken te vinden en te verzilveren

Tijdens de gesprekken en bijeenkomsten bleek dat de lijnen tussen kerkeigenaren en de burgerlijke gemeente kort zijn. De ervaringen met de onderlinge samenwerking is in het algemeen goed. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het succesvol proactief met elkaar optrekken om de kerkenopgave waar Noordoostpolder de komende jaren voor staat, succesvol op te pakken.

Aanbeveling 9 Stel een contactpersoon voor kerken en moskeeën en collega's aan bij de gemeente Noordoostpolder

Het opstellen van een kerkenvisie is een eerste stap. Nu de kerkenopgave in beeld is en kerkbesturen zich gesteund voelen om noodzakelijke vervolgstappen te zetten, is het belangrijk om binnen de gemeente Noordoostpolder een contactpersoon, tevens structurele aanjager, beschikbaar te hebben. Op dit moment is hiervoor onvoldoende capaciteit beschikbaar. Kerkeigenaren zijn aan zet, maar uit voorliggend onderzoek blijkt dat het bundelen van krachten tussen de gemeente Noordoostpolder en kerkbesturen van bedreigde kerken, de kansen voor deze kerken aanzienlijk groter maakt om passende functies te vinden.

Aanbeveling 10 Bepaal een integrale werkwijze binnen de gemeente Noordoostpolder

Uit voorliggend onderzoek blijkt dat vrijwel alle monumentale en potentieel beschermen waardige (dorps)kerken bedreigd zijn in het voorbestaan. Oplossingsrichtingen om een duurzaam toekomstperspectief te vinden voor dit waardevolle erfgoed, vragen om samen op te trekken met kerkeigenaren, gemeente, en eventuele andere partijen.

Kansen kunnen liggen in 'domeinoverstijgend denken' met de verschillende beleidsafdelingen van de burgerlijke gemeente of in combinatie met initiatieven van partijen van buiten de gemeente.

Het is hiervoor wenselijk dat de gemeente Noordoostpolder de contacten met de kerkbesturen goed onderhoud en op gewenste vragen en acties acteert. Hiervoor is een aanjager onmisbaar (zie aanbeveling 9). Vervolgens is een afwegingskader (hoe om te gaan met het religieus erfgoed vanuit gemeenteperspectief) en afgestemde werkwijze binnen de gemeente Noordoostpolder, tussen de verschillende betrokken afdelingen, voorwaardelijk. Tenslotte is een koppeling van de kerkenvisie met de omgevingsvisie wenselijk. De 'contactpersoon of loods kerken' regisseert deze procesketen en zorgt dat het kerkenvraagstuk voldoende bekend is bij relevante gemeentelijke vakgebieden.

Kom in actie!

De kerkenvisie heeft als belangrijkste inzicht opgeleverd dat veel kerkbesturen aangeven dat de toekomst van hun kerkgemeenschap onzeker is. 66% van het religieuze erfgoed op Noordoostpolder heeft geen vanzelfsprekend duurzaam toekomstperspectief. Er is urgentie om actie te ondernemen voor het te laat is en het religieuze erfgoed het niet redt.

Nu deze toekomstverwachtingen in beeld zijn gebracht, biedt dit de kans om proactief actie te ondernemen. Het voordeel hiervan is dat voorkomen kan worden dat kerken leeg komen te staan, vervallen en op den duur moeilijk meer te redden zijn. Proactief handelen kan een nieuw duurzaam toekomstperspectief voor kerkgebouwen opleveren - al dan niet in combinatie met de religieuze functie - als daar tijdig mee wordt gestart. Uit de gesprekken en uit andere onderzoeken in Nederland blijkt dat zowel leden van kerkgemeenschappen als inwoners het liefst zien dat sociaal-maatschappelijke of culturele functies in leegkomende kerken worden ondergebracht. Het kost vaak meerdere jaren om de haalbaarheid van dergelijke projecten te onderzoeken en om tot realisatie te komen. Het is dus zaak om tijdig te starten. Ook om andere kansrijke oplossingsrichtingen voor het ontkerkelijkingsvraagstuk te vinden is actie geboden. In hoofdstuk 9 is uitgewerkt hoe de betrokkenen in dit proces met elkaar in actie kunnen komen na vaststelling van de kerkenvisie (fase 2, aanbeveling 11).

“We trekken geen jeugd meer. De gemiddelde leeftijd is 60 jaar. Vorig jaar zijn er 80 leden overleden. Bestuursfuncties vervullen is lastig. De voorzitter is 75 en ik ben bestuurslid en 74.”

9. Kerkenvisie in actie!

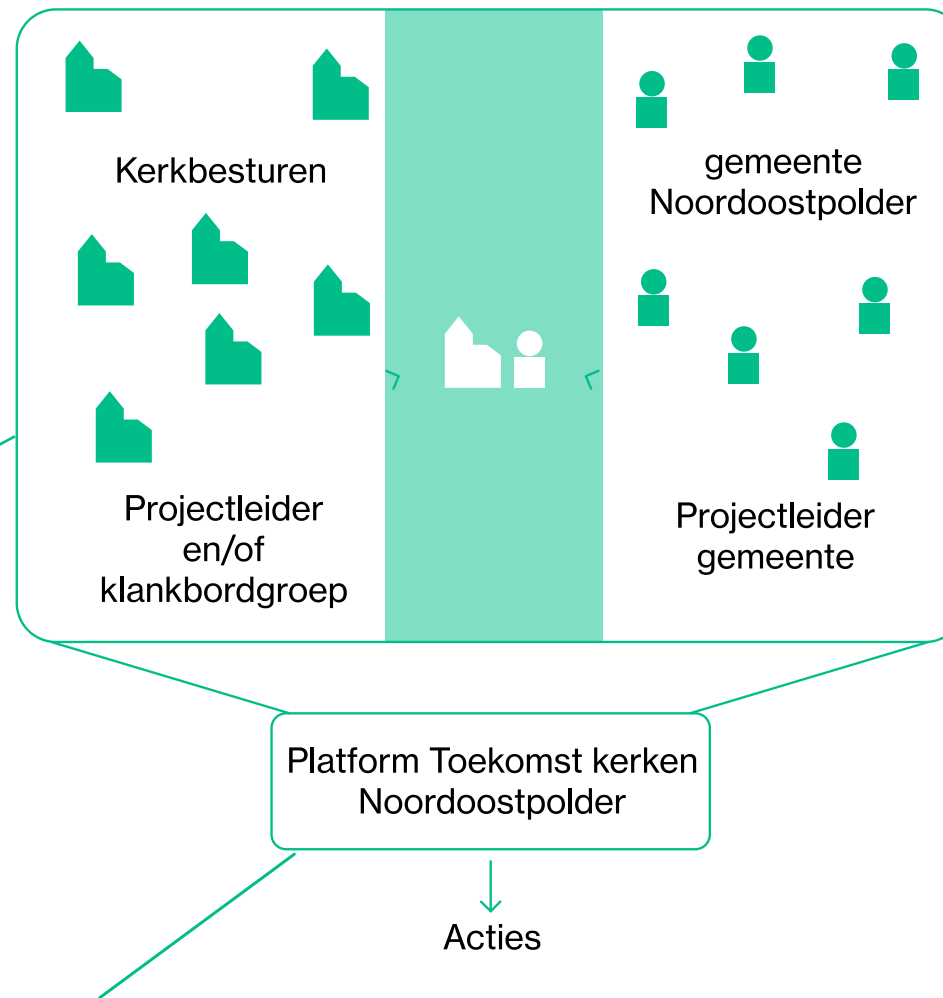
Na vaststelling van de kerkenvisie is het belangrijk om in actie te komen. Voorstel is dat de gemeente Noordoostpolder de rol pakt van initiator en inspirator en alle kerkbesturen uitnodigt die actief over de toekomst van hun kerk willen nadenken (verdiepend onderzoek fase 2). In een gezamenlijke projectgroep “Toekomst kerken Noordoostpolder” vindt een verkenning plaats naar de meest urgente en kansrijke vervolprojecten (niet alles kan en hoeft tegelijkertijd), met als uitgangspunt de aanbevelingen uit de kerkenvisie. De projectgroep stelt vervolgens een uitvoeringsprogramma op en legt dit voor als volgende stap aan B&W en/of de gemeenteraad. Parallel hieraan kunnen kerkeigenaren zelf en de gemeente Noordoostpolder actie ondernemen. In onderstaand overzicht zijn de aanbevolen acties in beeld gebracht.

Glaskunst in Nagele

Foto: Emmeloord.info

In de voormalige Hervormde kerk van Nagele waren drie gekleurde ramen van Berend Hendriks opgenomen. De drie ramen hebben een Bijbelse voorstelling die linken aan de drooglegging van de polder. Het raam met daarop de Ark van Noach is bewaard gebleven en bevindt zich tegenwoordig in de Gereformeerde Kerk van Nagele. De ramen met de doortocht door de Rode Zee en de wolk- en vuurkolom zijn niet bewaard gebleven.

Kerkbesturen Noordoostpolder

- Doe mee aan het platform Toekomst kerken Noordoostpolder (aanbeveling 11)
- Kerken met een onzeker toekomstperspectief: vraag subsidie aan om neven- of herbestemmingsmogelijkheden tijdig te onderzoeken en werk hierin samen met het platform en de gemeente Noordoostpolder (aanbeveling 5) en voer duurzaamheidsscans uit i.c.m. onderzoek naar neven- of herbestemming (aanbeveling 6)
- Ga met kerkgemeenschappen op zoek naar matchingskansen (aanbeveling 7)
- Stap in bij gezamenlijke vervolgprojecten
- Grijp het momentum van de kerkvisie (nu is er aandacht)
- Gebruik de contacten die zijn opgebouwd, onderling en via de gemeente Noordoostpolder

Platform Toekomst kerkgebouwen Noordoostpolder

- Leer elkaar beter kennen
- Doe inspiratie op van elkaar en anderen, ook buiten Noordoostpolder
- Bepaal welke projecten het meest kansrijk en urgent zijn om samen op te pakken in groepjes:
- Onderzoek kansen voor kerken in relatie tot de toekomst en leefbaarheid van kernen en of de gemeente Noordoostpolder sociaal-maatschappelijke functies kan onderbrengen in geheel of gedeeltelijk leegkomende kerkgebouwen (met vaste langjarige huur) (aanbeveling 1)
- Onderzoek op provinciaal of regionaal niveau kansen voor kerken in relatie tot de toekomst en leefbaarheid van de provincie of regio (aanbeveling 2).
- Bedenk hoe bewoners en dorpsbelangen en cultuurhistorische verenigingen te betrekken bij de toekomst van kerken (aanbeveling 4)

Gemeente Noordoostpolder

- Stel een contactambtenaar aan als aanspreekpunt voor kerken, moskeeën en collega's, die als projectleider fungeert vanuit de gemeente voor het platform Toekomst kerken Noordoostpolder (aanbeveling 9 en 11)
- Breid de bescherming van de kerkencollectie uit inclusief interieurs (aanbeveling 3)
- Stimuleer bedreigde kerken om proactief neven- of herbestemmingsmogelijkheden te onderzoeken en ondersteun deze onderzoeken actief als gemeente (aanbeveling 5)
- Onderzoek de mogelijkheid om sociaal-maatschappelijke activiteiten in kerken te subsidiëren als maatschappelijke functie (aanbeveling 8)
- Bepaal een integrale werkwijze met betrekking tot het koesteren van religieus erfgoed binnen de gemeente Noordoostpolder (aanbeveling 10)
- Wees initiërend en inspirerend
- Ondersteun matchingskansen tussen kerken en overige acties die uit het overleg komen

Bijlage 1

Kerkenpaspoorten

Legenda kerkenpaspoorten

- Christelijk gebruik
- Joods gebruik
- Islamitisch gebruik
- Overig religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand / in transitie

- Klein
- Middelgroot
- Groot
- Zeer groot

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalend
- Geen monumentale status

- Geen monumentenstatus
- 1705m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Nieuw Jeruzalemkerk

Adres	Cornelis Dirkszplein 10, Emmeloord
Bouwjaar	1955
Architect	W.H. Verschoor
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De van oorsprong Gereformeerde Nieuw-Jeruzalem Kerk is een ontwerp van architect W.H. Verschoor die een combinatie van traditionele en modernistische vormen toepaste, ook wel shake-handsstijl genoemd. De kerk is opgetrokken in baksteen en gewapend beton, vanuit een rechthoekige plattegrond en heeft een heel flauw zadeldak en een kerktoren. De kerkzaal ligt op een souterrain met nevenruimten die apart verhuurd kunnen worden. De zijgevel bestaat uit hoge, staande raampartijen. De onderverdieping kent een reeks verticale, diepliggende ramen. De kerk ligt aan het aan het verharde Cornelis Dirkszplein met een hoge entreepartij trappenpartij en luifel. De opzet van de kerk weerspiegelt de nieuwe rol van de kerk in de samenleving waarbij het gebouw niet alleen voor de eredienst werd gebruikt, maar ook voor verschillende sociale doeleinden.

De Samen op Weg (SoW) gemeente was enige tijd van plan zowel de NH kerk De Hoeksteen (1952, S. van Ravesteyn) als de Gereformeerde Nieuw Jeruzalemkerk (1953, W.H. Verschoor) te sluiten en te verkopen. Van de opbrengst zou dan een nieuw en functioneel kerkelijk SoW-centrum worden gebouwd. In latere instantie is de Nieuw Jeruzalemkerk echter gehandhaafd, de zalen bededen zijn in gebruik genomen als multifunctioneel centrum. De Hoeksteen is wel verkocht aan de Christelijke Gereformeerden.

Kernwaarde van deze beeldbepalende hoofdkerk is de naoorlogse architectuur in de shake-handsstijl evenals de prominente ligging aan een van de pleinen in het centrale deel van Emmeloord. Onderzoek of de kerk kan worden aangewezen als monument of beeldbepalend pand.

- Geen monumentenstatus
- 573m²
- herbestemd

Kerkenpaspoort

Het Baken

Adres	Zuiderkade 7, Emmeloord
Bouwjaar	1952
Architect	Nielsen & Spruit
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Kinderopvang
Zitplaatsen	n.v.t.

De kleine, traditionele zaalkerk zonder toren Het Baken werd in 1952 opgetrokken in baksteen naar ontwerp van het architectenbureau Nielsen en Spruit. Het sobere gebouw heeft een rechthoekige plattegrond en een flauw hellend zadeldak gedekt met leisteen. De entree met dubbele houten toegangsdeuren is verbijzonderd met een luifel. Erboven zit een rond raam. In de rechterzijgevel zijn drie rechthoekige raampartijen terwijl de linkerzijgevel alleen een raam heeft boven de lage nevenruimte. Vanwege materiaalschaarste na WWII ontbreekt een toren.

Christiaan Nielsen (1910-1995) vormde in 1945 met Joop Spruit (1910-1988) een maatschap en nam actief deel aan het debat over vernieuwing van de kerkbouw.

Het bureau genoot in de jaren 1960 landelijke bekendheid door de vele protestante kerken die het ontwierp. Nielsen was van 1962-1967 stadsbouwmeester van Amsterdam en onder meer betrokken bij het brutalistische hoofdgebouw van de Vrije Universiteit van Amsterdam. In 1972 is aan de rechtergevel een vergaderruimte bijgebouwd in afwijkende stijl. De Christelijk Gereformeerde gemeente kocht in 2006 het gebouw De Hoeksteen waarmee Het Baken buiten gebruik werd gesteld. Daarna is een kinderopvang in het pand gevestigd waarbij het interieur is aangepast.

Kernwaarde is de sobere eenvoud van het in Delftse school opgetrokken gebedshuis. Onderzoek of de kerk kan worden aangewezen als monument of beeldbepalend pand.

- Gemeentelijk monument
- 2209m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

De Hoeksteen

Adres	Nagelerstraat 2, Emmeloord
Bouwjaar	1950
Architect	Sybold van Ravesteyn
Bouwstijl	Delftse school
Denominatie	Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Nederlands Hervormde kerk De Hoeksteen in Emmeloord werd in 1950 ontworpen door de bekende Rotterdamse architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983). De kerk is opvallend gelegen bij het kruispunt en de brug. De aangebouwde klokkentoren markeert het kruispunt met de Brugbrink en de Kampwal. Naast de toren is een ruime tuin aangelegd.

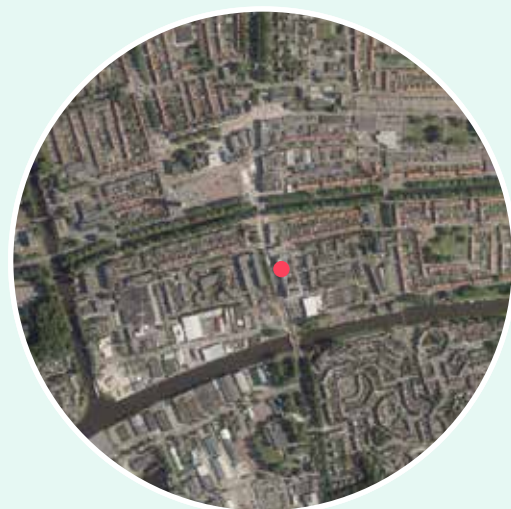
De Hoeksteen is een rechthoekig kerkgebouw opgetrokken in roodbruine baksteen. Dankzij de gesneden voeg (met inhammen) en de schaduwwerking oogt het metselwerk sierlijk en ingetogen. Bijzonder zijn gekantelde vierkante raampjes in de voorgevel en de wat frivole ramen in de zijgevels. Ook zijn er veel decoratieve elementen van beton en siermetselwerk toegepast zoals langs de dakranden, bij de deur- en vensteropeningen en in de achtergevel. De toren was de eerste kerktoren in de Noordoostpolder. De hoge kerkzaal heeft zeven dakdragende spanten en

een bijzonder goede akoestiek. In 1962 werd de kerk uitgebreid met een extra vleugel voor de Doopsgezinde gemeente. Tot 2006 was deze kerk een Hervormde kerk. Daarna is hij verkocht aan de Christelijke Gereformeerde kerkgemeenschap.

Van Ravesteyn werkte van 1930 tot 1960 als spoorwegarchitect aan tal van beeldbepalende stationsgebouwen in Nederland waarbij zijn zakelijke ontwerpen steeds meer werden voorzien van op barok geïnspireerde versieringen en gebogen vormen. Vanuit zijn eigen architectenpraktijk werkte hij aan De Hoeksteen, zijn eerste kerkgebouw, waarbij hij een traditionele, Delftse schoolstijl toepaste met Romaanse details.

Kernwaarde van dit gemeentelijk monument is de architectuurhistorische als ontwerp van Van Ravesteyn, als voorbeeld van naoorlogse kerkarchitectuur met een bijzondere detaillering. De kerk heeft stedenbouwkundige waarde door de beeldbepalende situering aan het assenkruis en is een van de drie oorspronkelijke hoofdkerken van Emmeloord.

- Geen monumentenstatus
- 254m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

De Regenboog

Adres	Nagelerstraat 35, Emmeloord
Bouwjaar	1960
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Unie van Baptistengemeenten
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	100-200 in stoelen

Sinds 1983 is het gebouw in gebruik als gebedshuis voor de Baptistengemeente De Regenboog. Het pand ligt aan de Nagelerstraat, de noordzuidelijke hoofdstraat die met de oostwestlopende Lange Nering het assenkruis vormt van Emmeloord. Haaks op deze uitvalsroute ligt de Lange Nering die fungeerde als de belangrijke winkelstraat van het centrum.

Oorspronkelijk was het pand in gebruik als kantoorwoning. Op de begane grond was een kantoorruimte terwijl er op de verdieping werd gewoond. Lange tijd was er een accountantskantoor gevestigd. Kenmerkend is de gemetselde gevel met langskap, de inpandige entree en de vierkante ramen die de ritmiek van de gevel bepalen.

Het pand is destijds niet als kerk gebouwd en heeft geen uitgesproken cultuurhistorische waarde als kerk.

5

- Gemeentelijk monument
- 83m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Doopsgezinde Kerk

Adres	Smeden 2B, Emmeloord
Bouwjaar	1855
Architect	Sybold van Ravensteyn
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Doopsgezinde Sociëteit
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	Tot 60 in stoelen

De Doopsgezinde gemeente Noordoostpolder werd in 1953 opgericht. Na het gebruik van tijdelijke onderkomens werd in 1961 met de Nederlands Hervormde Gemeente besloten om een extra vleugel bij het Nederlands Hervormde kerkcomplex De Hoeksteen te bouwen. Hier kon de Doopsgezinde gemeente kerken. Het ontwerp van de traditioneel vormgegeven aanbouw is van architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983) die eerder ook het hoofdgebouw in dezelfde stijl ontwierp. De vleugel is opgetrokken in baksteen en heeft een zadeldak met pannen. Voor- en achterzijde hebben een tuitgevel met in de noordelijke topgevel een zogenaamd oeil de boeuf, een kenmerkend, klein, rond raam. De ingang ligt op de zuidgevel met een uitgebouwd portaal met zadeldakje.

Traditioneel noemen de Doopsgezinden hun gebedshuis Vermaning. Dit slaat op de aanmaning van de kerkgangers, door de predikant, tot het navolgen van Christus en tot het doen van het goede. De Rotterdamse Van Ravesteyn bouwde een uiteenlopend oeuvre van monumentale en sierlijke gebouwen in geheel eigen stijl waaronder een reeks bekende stations..

Kernwaarde van de latere vleugel van het gemeentelijk monument is de architectuurhistorische waarde als ontwerp van Van Ravesteyn, als voorbeeld van naoorlogse kerkarchitectuur met een bijzondere detaillering.

- Geen monumentenstatus
- 351m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Koninkrijkszaal

Adres	Wilgenlaan 8, Emmeloord
Bouwjaar	1998
Architect	Onbekend
Bouwstijl	
Denominatie	Jehova's getuigen
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Jehovah's Getuigen hebben sinds enkele jaren een nieuw gebouw ter beschikking aan de Wilgenlaan. Eerder werd kerkdiensten in een onderkomen aan de Cantineweg gehouden. daarna werd het huidige onderkomen gebouwd. De Jehova's vormen een christelijke geloofsgemeenschap die zeer dicht de letterlijke inhoud van de Bijbel volgt. De gemeenschap ontstond aan het eind van de 19e eeuw in de Verenigde Staten.

Het gebedshuis is opgetrokken in baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond. De hogere kerkzaal heeft afgewerkte rode gevels en een plat dak. In een lager bouwdeel van gele baksteen is de entree ondergebracht. Het religieuze gebouw is niet als zodanig herkenbaar.

Het sobere bouwwerk staat in een voorzieningengebied met, scholen, kerken en gezondheidscentra en vrije tijdsvoorzieningen.

Kenmerkend is sobere architectuur en de situering bij een cluster van voorzieningen met bijzondere en publieke functies maar het kerkgebouw heeft geen uitgesproken cultuurhistorische kernwaarde.

- Geen monumentenstatus
- 1444m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Vrije Baptistengemeente de Fontein

Adres	Wilgenlaan 4, Emmeloord
Bouwjaar	1961
Architect	onbekend
Bouwstijl	modern
Denominatie	Vrije Baptistengemeente
Gebruik	religieus
Zitplaatsen	

Het gebedshuis van de Vrije Baptistengemeente is ondergebracht in een voormalig schoolgebouw. Het voormalige MBO opleidingsgebouw werd in 2004 verbouwd tot kerk. Het moderne gebouw is opgetrokken vanuit een rechthoekige plattegrond en kent meerdere bouwdelen van verschillende hoogtes met platte daken. Centraal ligt de hogere kerkzaal met donkergrijze baksteengevels en overstekende dakranden. Aan weerszijden lagere elementen met afgewerkte gevels, rechts is de entreepartij. Het gebouw heeft geen toren en de religieuze functie is niet afleesbaar. De kerk is gelegen in een voorzieningszone net buiten de oude kern van Emmeloord.

Het pand is destijds niet als kerk gebouwd en heeft geen bijzondere cultuurhistorische kernwaarde.

- Geen monumentenstatus
- ??m²
- Islamitisch gebruik

Kerkenpaspoort

Yunus Emre Moskee

Adres	Harmen Visserplein 3a, Emmeloord
Bouwjaar	1967
Architect	H. Geels
Bouwstijl	
Denominatie	Turkse moslims
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Turkse Yunus Emre Moskee is vanaf 2013 in gebruik. De Turks islamitische gemeenschap was jarenlang aangewezen op de moskeeën van Lelystad of Kampen. Maar in 2012 kreeg de Turkse Stichting een vleugel van het oude politiebureau (1968) in handen. Naar ontwerp van architect H. Geels uit Arnhem werd het verbouwd tot een multifunctioneel centrum met zalen voor educatieve en culturele activiteiten en met op de verdieping een gebedsruimte.

Hier bevinden zich de mihrab, een gebedsruimte, en de minbar, de preekstoel voor de imam. In de gebedsruimte liggen tapijten waar de gelovigen kunnen knielen.

Het gebouw heeft een kruisvormige plattegrond en is aan een korte zijde verbonden aan het politiebureau. Door de toepassing van witte panelen onderscheiden de gevels zich van het politiekantoor dat is opgetrokken in baksteen.

Yunus Emre Camii is een belangrijke middeleeuwse soefi-dichter uit Turkije die door de hantering van de volkstaal nog steeds populair is onder grote delen van het Turkse volk.

De ombouw van kantoorvleugel naar islamitisch gebedshuis is een aardig voorbeeld van behoud door transformatie. De moskee maakt de multiculturele samenleving in Emmeloord van de 21ste eeuw inzichtelijk.

- Geen monumentenstatus
- 531m²
- Islamitisch gebruik

Kerkenpaspoort

Assalaam Moskee

Adres	Espelerlaan 67b, Emmeloord
Bouwjaar	2013
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Modern
Denominatie	Marokkaanse moslims
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Marokkaans Islamitische Gemeenschap liet na aankoop van het terrein aan de Espelerlaan in 2013 een nieuwe moskee bouwen. Eerder diende een schoolgebouw als gebedshuis. De moskee is opgetrokken in lichte baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond over twee lagen. Op het platte dak is een opvallende, glanzend gele koepel geplaatst van glasvezel gewapend polyester met onderaan een strook met enkele ronde ramen. De ruim 800 kg zware, geïsoleerde koepel heeft een doorsnede van 5,4 meter en is bekroond met goudkleurige bollen en een maansikkel; het symbool van de profeet Mohammed.

In de moskee zijn aparte gebedsruimtes voor mannen en vrouwen (boven), leslokalen en een keuken. Het gebedshuis biedt plaats voor zo'n 120 gelovigen, er staan geen banken maar er liggen tapijten op de grond waarop men knielt.

De moskee werd gebouwd naar ontwerp van architectenbureau Boes + Kok dat veel projecten in de regio realiseert. In 2019 werd de moskee over beide lagen uitgebreid.

Kernwaarde is de architectuur van de moskee die verwijst naar de typische islamitische koepels. Het gebedshuis maakt inzichtelijk dat in de Noordoostpolder het aantal nieuwe Nederlanders is toegenomen.

10

- Geen monumentenstatus
- XL 2644m²
- † Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

De Rank

Adres	Abelenlaan 31-33, Emmeloord
Bouwjaar	1949
Architect	Piet van Loos, Nielsen, Spruit & Van de Kuilen
Bouwstijl	Modern
Denominatie	Nederlands Gereformeerde Kerken
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

In juli 1949 is De Rank als eerste stenen kerkgebouw in de Noordoostpolder in gebruik genomen door de gemeente Gereformeerde Kerk vrijgemaakt. De architect Piet van Loos werkte aan meerdere kerken in de Noordoostpolder. De sobere bakstenen zaalkerk is opgetrokken vanuit een rechthoekige plattegrond en heeft een flauw hellend zadeldak, zonder toren maar wel met klokuitbouw. Tien jaar later werd pal naast het kerkje een tweede gebouw opgetrokken naar ontwerp van architectenburo Nielsen, Spruit en Van de Kuilen. Een modern vormgegeven kerk met verspringende rechthoekige volumes en platte daken. Ook dit bureau is verantwoordelijk voor meerdere (kerk)gebouwen in de Noordoostpolder en kreeg in de jaren 1960 landelijke bekendheid door de vele protestantse kerkontwerpen.

In 1979 werden de gebouwen met elkaar verbonden. In 2003 vond nogmaals een uitbreiding plaats met maar liefst 5 vertrekken en een nieuwe entree.

De gemeenschap die gebruik maakt van het gebouw behoort sinds 1969 de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Kernwaarde is de sobere, moderne baksteenarchitectuur en de historische gelaagdheid, ontstaan door meerdere uitbreidingen.

- Gemeentelijk monument
- 919m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Heilige Michaël

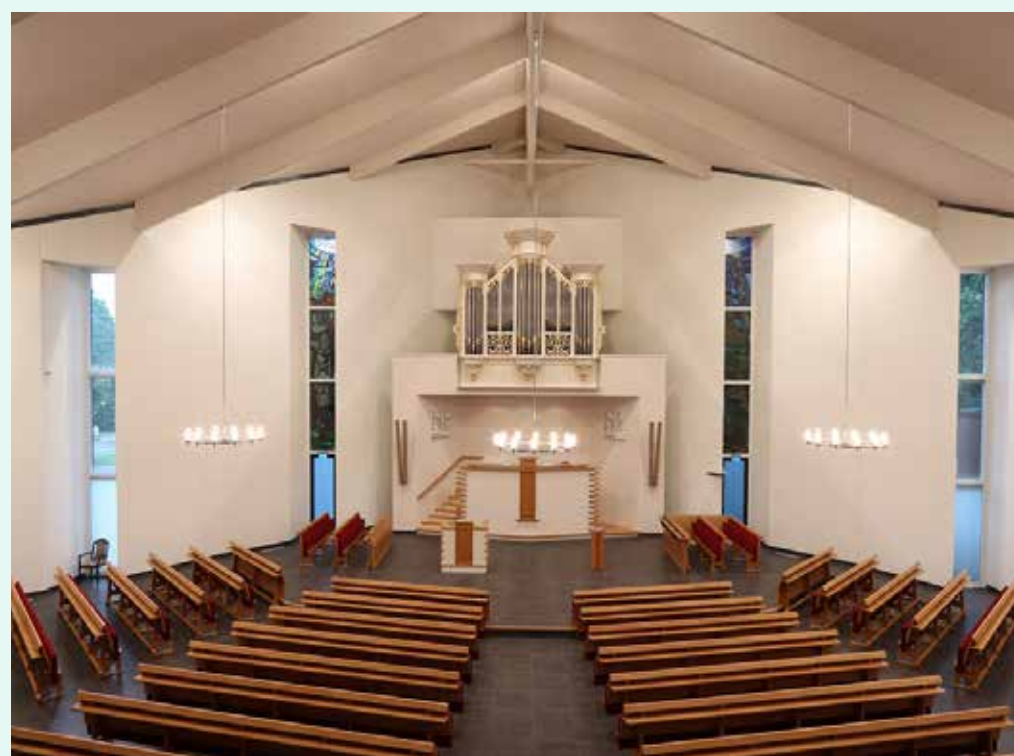
Adres	Pastoor Koopmansplein 1, Emmeloord
Bouwjaar	1956
Architect	P.H.A. Starmans
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Rooms-Katholiek
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De katholieke St. Michaelkerk met vrijstaande klokkentoren en pastorie, is prominent gelegen aan een plein, kruispunt en in de groene as van de Boslaan. De kerk staat aan het assenkruis van Emmeloord. Het autonome, bakstenen gebedshuis, opgetrokken vanuit een rechthoekige plattegrond, heeft een stevige massawerking, rijke details en onderscheidt zich qua schaal van de omliggende bebouwing. De bouwstijl is een voorbeeld van de Delftse Schoolstijl zoals die in de jaren 1950 werd toegepast. Het hoge middenschip heeft een zadeldak, de lage zijbeuken hebben platte daken. De hoge voorgevel heeft een open arcade met 5 openingen en doet denken aan een antiek tempelfront. De buitenste openingen zijn gevuld met beton. De zijgevels hebben hooggeplaatste rechthoekige ramen met telkens steunberen ertussen. Aan de achtergevel een op het oosten gerichte, halfronde absis.

De hoge vrijstaande toren heeft een opengewerkte lantaarn met bronzen luidklokken. De toren werd gefinancierd door de overheid. Het interieur heeft rondbogen en gemetselde gewelven en wekt een romaanse indruk. Het ontwerp is van de architecten P. H.A. Starmans (1901-1964) en zoon J.A.M. Starmans (1927-). Starmans sr. was aartsbisschoppelijk bouwinspecteur en ontwierp meerdere katholieke kerken. Zijn zoon was architect van het aartsbisdom Utrecht en eveneens ontwerper van vele RK kerkgebouwen.

Kernwaarde van het gemeentelijk monument is de beeldbepalende situering aan het assenkruis in het centrum van Emmeloord. De kerk geldt als voorbeeld van de typische naoorlogse kerkarchitectuur die refereert aan de vroegchristelijke bouwstijl van het basiliektype.

- Geen monumentenstatus
- 1648m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Moriakerk

Adres	Reestdal 25, Emmeloord
Bouwjaar	2009
Architect	RoosRos
Bouwstijl	Hedendaags
Denominatie	Gereformeerde Gemeente
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	780 in banken

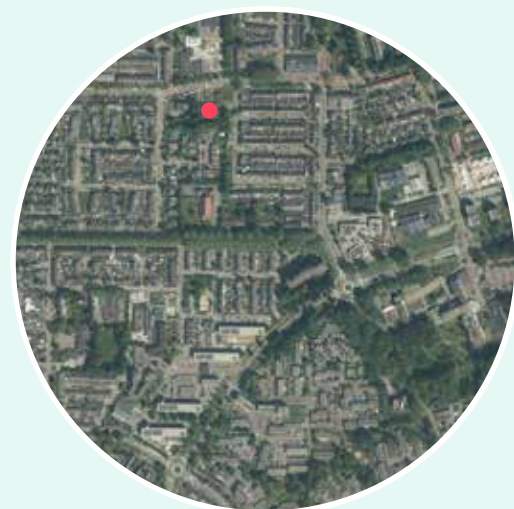
De Gereformeerde Gemeente Emmeloord liet de nabijgelegen kerk uit 1960 aan de Espelerlaan/ Meldestraat achter omdat die te klein was geworden. In 2006 was een prijsvraag voor een nieuw kerkgebouw uitgeschreven die werd gewonnen door Architectenbureau RoosRos. In 2009 werd de nieuwe Moriakerk geopend. Het moderne gebedshuis is opgetrokken in rode baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond met een hoge, vierkante kerkzaal en twee lagere bijgebouwen. De volumes zijn voorzien van opvallende, schuine dakvlakken waarvan de noklijn diagonaal op de rechthoekige plattegrond staat. De kerk heeft een opengewerkte toren met klok.

De inrichting van de kerk volgt de diagonale noklijn en beschikt over een ovale consistoriekamer aan de achterzijde.

C.J. Roos en M.A. Ros voeren een architectenbureau in Oud-Beijerland en werken aan meerdere moderne kerkgebouwen.

Kernwaarde is de toepassing van moderne baksteenarchitectuur waarmee aansluiting is gezocht bij de bestaande woningbouw in de omgeving. De kerk ligt aan een belangrijke ontsluitingsweg van Emmeloord nabij andere voorzieningen.

- Geen monumentenstatus
- 953m²
- Leegstaand

Kerkenpaspoort

De Ontmoeting

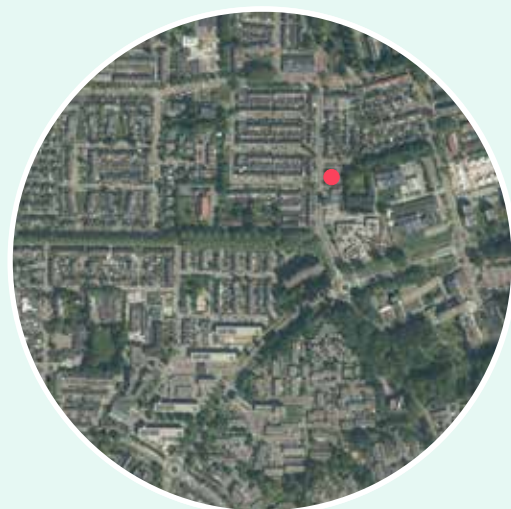
Adres	Europaplein 42, Emmeloord
Bouwjaar	1970
Architect	Zwiers en Fontein
Bouwstijl	Traditioneel
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Leegstaand
Zitplaatsen	

Kerkgebouw De Ontmoeting is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de Nederlands Hervormde Gemeente en de Gereformeerde Kerk in 1963. Niet alleen vanuit economische redenen maar ook uit oecumenische overtuigingen, wilden de beide genootschappen een kerkgebouw oprichten in Emmeloord-west. Ook de rooms-katholieken voegden zich erbij waardoor het gebouw in 1967 de kranten haalde; één kerkgebouw voor drie kerkgenootschappen! De katholieken trokken zich echter kort daarop terug om financiële redenen. De kerk is ontworpen door de architecten Henri Tino Zwiers (1900-1992) en Eric Maarten Fontein (1932-2021), in een voorzieningsstrook met meerdere scholen. Zwiers was, naast zelfstandig architect, hoogleraar aan de TU Delft waarbij hij ongezouten kritiek op het modernisme gaf. Kenmerkend voor zijn werk is de zorgvuldigheid in verhoudingen, de bouwkundige detaillering en het gebruik van

hoogkwalitatieve materialen. De centrale kerkzaal is ondergebracht in het bouwdeel met lessenaarsdak. Het kent een sterke verhoging bij het liturgisch centrum. De overige volumes zijn lager en hebben platte deken. De gemetselde gevels zijn verlevendigd met reeksen grote vensters en een abstract siermetselwerk. Kerk en bijzaal kunnen met een schuifwand met figuratieve schilderijen van elkaar gescheiden worden. De gemeenschap is gefuseerd met de Nieuw Jeruzalemkerk tot protestantse gemeente. De Ontmoeting kwam daarom in 2022 in de verkoop.

Kernwaarde is de cultuurhistorische betekenis van een kerkgebouw met meerdere kerkgenootschappen, evenals de architectuurhistorische betekenis als voorbeeld van een traditionele bouwstijl met moderne aspecten en met aandacht voor zorgvuldige verhoudingen en details. Onderzoek of de kerk kan worden aangewezen als monument of beeldbepalend pand.

- Geen monumentenstatus
- 194m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Nieuw-Apostolische Kerk

Adres	De Dolomieten 2, Emmeloord
Bouwjaar	2017
Architect	Gerben ter Horst
Bouwstijl	Modern
Denominatie	Nieuw Apostolische Kerk in Nederland
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

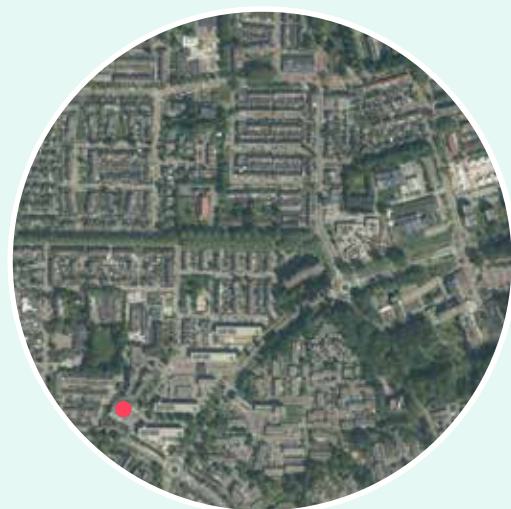
De Nieuw-Apostolische Kerk maakt deel uit van de internationale Nieuw-Apostolische Kerk en is vanaf 1977 actief in Emmeloord. Aanvankelijk werd in een voormalig schoolgebouw gekerkt. In 2015 werd op dezelfde plek een nieuw onderkomen gerealiseerd naar ontwerp van architect G. ter Horst van Korfker Architecten, een regionaal opererende architect en lid van het Nieuw Apostolisch kerkgenootschap in Zwolle. Het moderne gebedshuis is opgetrokken in baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond. De kerkzaal ligt onder een zadeldak, het hogere bouwdeel dat in het silhouet als een toren fungeert, heeft een lessenaarsdak. Het interieur is licht dankzij de hoge raampartij en de horizontale ramenstroken.

Een metalen plastiek aan de gevel toont het Nieuw-Apostolische kerksymbool van een kruis in het water met rondom zon en stralen. Het refereert aan het sacrament van de Heilige Waterdoop dat voor dit genootschap van grote betekenis is.

Er is gewerkt aan een duurzaam bouwwerk met zonnepanelen op de dakschilden en met een warmtepompinstallatie.

Kernwaarde van het moderne gebedshuis is de toegankelijke bouwstijl en de vergaande verduurzaming die is toegepast. Karakteristiek is het hogere bouwdeel, een abstracte toren, dat zich naar het nabijgelegen kruispunt richt.

- Geen monumentenstatus
- 1152m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Pro Rege

Adres	Revelsant 86, Emmeloord
Bouwjaar	1972
Architect	De Ruiter
Bouwstijl	Modern
Denominatie	Gereformeerde Kerk in Nederland (Vrijgemaakt)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	650

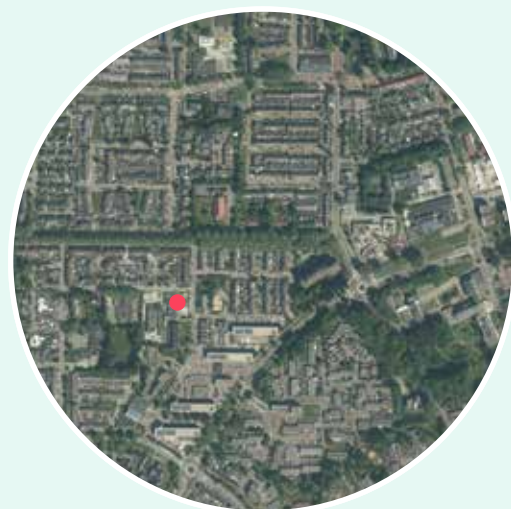
De Pro Rege kerk (Voor de Koning) van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt werd in de 1972 gebouwd naar ontwerp van architect J.J. Faber uit Stadskanaal. Na enkele decennia werd het gebedshuis te klein voor de groeiende gemeente en werd een geheel nieuwe kerkzaal bijgebouwd, terwijl de oude kerkzaal werd verbouwd tot vergaderruimtes. Dit oude deel betreft een laag gebouw met plat dak en met dubbele entreedeuuren onder een scherp geknikte betonnen luifel. De gevels zijn langs de dakranden afgezet met houten panelen. De bouwhoogte sloot aan bij de lage bejaardenwoningen van de achterliggende wijk.

Het linkerdeel van de kerk met de hoge kap is de nieuwe kerkzaal uit 1994 naar ontwerp van architectenbureau De Ruiter uit Assen.

Het gebouw is opgetrokken in baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond. De houtpanelen zijn doorgezet als horizontale band in de gevels. Het volume met zadeldak lijkt te zijn geïnspireerd op de schuurbouw van de boerderijen in de omliggende polder. De kerk ligt in een voorzieningenstrook met meerdere zorgcomplexen in de westelijke uitbreiding van Emmeloord, nabij de uitvalsweg naar Urk.

Kernwaarde is de toegankelijke uitstraling van het kerkgebouw en de aansluiting met de omliggende woningbouw en zorgcomplexen. Karakteristiek is de typische schuurvorm en de toepassing van houten gevelelementen. Onderzoek of de kerk is aan te wijzen als monument of beeldbepalend object omdat het een bijzonder en goed gesitueerd Post '65 gebouw lijkt te zijn.

- Geen monumentenstatus
- 334m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Apostolisch Genootschap

Adres	Revelsant 16, Emmeloord
Bouwjaar	1976
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Modern
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Gezondheidscentrum
Zitplaatsen	

Het Apostolisch Genootschap kwam in de jaren '50 voort uit de Nieuw-Apostolische Kerk en kerkte vanaf 1966 in het houten noodgebouw De Barak aan de Meldestraat. Ter vervanging van dit gebouw verrees in 1976 een modern kerkgebouw. Het bakstenen kerkgebouw is opgetrokken vanuit een rechthoekige plattegrond en bestaat uit twee vleugels elk met een lessenaarsdak. De hoge vleugel heeft een horizontale reeks ramen. In de asymmetrische voorgevel is een glazen entreepartij met trappen. Centraal een lage toren.

De kerk sluit qua opbouw en materialisering aan op de omliggende woningbouw. Inmiddels is het kerkgebouw getransformeerd tot een zorgwooncomplex voor mensen met dementie. Hierbij is een aanbouw gemaakt die niet inspeelt op de kenmerken van de oorspronkelijke kerk.

Kernwaarde is de toegankelijkheid van het gebouw en de aansluiting van het volume op de omliggende woonwijk.

- Gemeentelijk monument
- 446m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Hervormde Kerk Ens

Adres	Kerkplein 30, Ens
Bouwjaar	1953
Architect	C.H. Nielsen & J. Spruit
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning
Zitplaatsen	n.v.t.

De Hervormde Kerk staat midden op het Kerkplein dat wordt omsloten door een doorlopende gevelwand van lage arbeiderswoningen. De situering van de kerk midden op een besloten plein is uniek voor de dorpen in de Noordoostpolder. De kerk werd in 1953 in Ens gebouwd ter vervanging van een houten noodkerk waarin de Hervormde gemeente vanaf 1946 diensten hield. Het ontwerp is gemaakt door de architecten C.H. Nielsen (1910-1995) en J. Spruit (1910-1988). Het duo bouwde tal van projecten in de traditionele Delftse Schoolstijl, waaronder een kerk in Emmeloord. Nielsen was ook actief in het debat over de vernieuwing van de protestantse kerkbouw. De ingetogen kerk is opgetrokken in baksteen vanuit een rechthoekige plattegrond.

De gemetselde gevels zijn afgedekt met een schilddak met blauwe leien en centraal is een dakruiter met wijzerplaat, klokken en windwijzer. In de voorgevel is een gekleurd mozaïek van de kunstenaar Berend Hendriks, getiteld: De Zaaier. Bij de bescheiden zaalkerk hoort een pastorie en verenigingsgebouw die tussen de woningen staat.

Sinds een fusie in 2006 met de Gereformeerde Kerk heeft het gebouw geen kerkelijke functie meer. Sinds 2007 is het bestemd tot woonhuis.

Kernwaarde van de kerk is de centrale ligging op een besloten plein waarmee het sterk afwijkt van de gangbare situering van de kerken in de Noordoostpolder. Typisch is de sobere, traditionele vormtaal van de Delftse schoolstijl die op fraaie wijze is verlevendigd met het mozaïek in de voorgevel.

- Rijksmonument
- 167m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

't Gebouwtje

Adres	Arnoldus van Bockholtstraat 1, Ens
Bouwjaar	1948
Architect	A.E. Bleys
Bouwstijl	Traditioneel
Denominatie	Rooms-Katholiek
Gebruik	Parochiecentrum
Zitplaatsen	n.v.t.

't Gebouwtje is het voormalige noodgebouw uit 1948 van de R.K.-parochie in Ens. Door de wederopbouwproblematiek en de materialen schaarste kwam in de jaren 1950 de kerkenbouw in de Noordoostpolder vrij laat op gang. De eerste jaren werd meestal gekerkt in tijdelijke gebouwen en in noodkerken. In 1956 werd naast de noodkerk het definitieve katholieke kerkgebouw opgeleverd. Het houten gebouwtje bleef in gebruik als noodlokaal voor de nabijgelegen school. Later deed het dienst als bibliotheek en tegenwoordig fungeert het als multifunctionele gemeenschapsruimte voor de geloofsgemeenschap H. Ireneüs. De noodkerk was het eerste bouwwerk in het dorpje Ens en werd vormgegeven door de architect A.E. Bleys uit Den Haag. Het rechthoekige, eenlaags gebouw heeft een sobere, traditionele bouwstijl en is opgetrokken in houten systeembouw.

De staande, gecarbolineerde planken rusten op een met grijze kalksteen bekleedde, betonnen onderbouw. De ingang is ondergebracht in een ondiepe uitbouw met afgeknot schilddak. In de zijgevels zijn staande en vierkante raampartijen met roedenverdeling opgenomen. Het uitkragende zadeldak, dat deels is opgetild, is gedekt met rode dakpannen. Op de nok aan de achterzijde is een vierkante dakruiter met zadeldak. In 1964 en in 1970 is het gebouw uitgebreid. Samen met de O.L.V. van Altijddurende bijstand vormt het een bijzonder ensemble.

Kernwaarde van het inmiddels vrij zeldzame houten noodgebouw is de cultuurhistorische betekenis van het noodkerkje binnen de naoorlogse ontwikkeling van de kerkgebouwen in de Noordoostpolder. Ook de ensemblewaarde met de prominent gelegen O.L.V. van Altijddurende Bijstandkerk is waardevol.

- Gemeentelijk monument
- 753m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand

Adres	Zoudenbalchstraat 2, Ens
Bouwjaar	1956
Architect	A. van Kranendonk, H.J. Thunissen & A. Thunissen
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Rooms-Katholiek
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Rooms-Katholieke OLV van Altijddurende Bijstand is monumentaal gelegen aan de zijbrink, onderdeel van de ruimtelijke hoofdstructuur van Ens. Het gemeentelijk monument uit 1956 is opgetrokken in baksteen als een traditionele, vroeg-christelijke langskerk volgens de klassieke opzet van een basiliek met een langwerpige schip met zadeldak en lagere zijbeuken met lessenaarsdaken. De sobere, Delftse schoolstijl geeft het een statige uitstraling.

De brede, houten loggia met het overdekte ingangsportaal markeert de overgang van binnen naar buiten en vormt nadrukkelijk een pleinwand. Naast de kerk staat, als een Italiaanse campanile, een vierkante klokkentoren.

Het ontwerp is van de katholieke architecten A. van Kranendonk (1917-1991), H.J. Thunissen (1890-1978) en zoon A. Thunissen (1921-2014); zij werkten hoofdzakelijk voor katholieke opdrachtgevers en bouwden ook de RK kerk in Luttelgeest. Het Delftse traditionalisme was erg in trek bij katholieken maar het interieur van de kerk heeft moderne kenmerken zoals de in het zicht gelaten schokbetonnen draagconstructie verduidelijkt.

De monumentale ligging aan de groene zijbrink is de kernwaarde van de kerk evenals de traditionele architectuur, kenmerkend voor de katholieke bouw. Kenmerkend is de losstaande kerktoeren, pas gebouwd toen de rijksoverheid hiervoor subsidies aanbood.

- Geen monumentenstatus
- 582m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

De Zaaier

Adres	Stalijnstraat 1, Ens
Bouwjaar	1955
Architect	H. Eldering
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	religieus
Zitplaatsen	240 in stoelen

Het Gereformeerde kerkgebouw ligt net als de Rooms-Katholieke kerk aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Ens die uit de lange Baan en een zijbrink bestaat.

De kerk uit 1955 is een combinatie van twee bouwstijlen, shake-hands genoemd, waarbij Delftse School en elementen uit de moderne bouwstijl zijn gecombineerd. De kerk is ontworpen door de gereformeerde architect H. Eldering (1915-1993) die tal van gereformeerde kerken in Nederland heeft gebouwd. Ook de gereformeerde kerk van Bant is van zijn hand. De kerk en de haaks aangebouwde zondagsschool zijn opgetrokken in baksteen. De volumes zijn afgedekt met zadeldaken gedekt met zwarte pannen. De voorgevel van de eenbeukige zaalkerk valt op door de vijf verticale muurvlakken met drie dubbele entreeuren met ertussen metsel mozaïek. Op de verdieping is de gevel opengewerkt met drie grote

glas-in-beton vensters met een wit ruitenpatroon dat modern oogt. Enkele jaren later dan de kerk kwam in 1959 de robuuste, vrijstaande toren tot stand. Vaker werd vanwege geldgebrek een (losstaande) kerktoren pas later dan de kerk gebouwd, toen de rijksoverheid hiervoor subsidies aanbood.

In 2004 fuseerde de Gereformeerde kerkgemeenschap met de Nederlands Hervormden tot het genootschap PKN De Zaaier. Het kerkgebouw onderging een ingrijpende verbouwing waarbij het bijgebouw werd gesloopt en vervangen werd door een groter gebouw.

De kernwaarde van de kerk is de prominente ligging op de kop van de brink, de losstaande toren en de typische shake-hands stijl van de architectuur, waarbij nieuwe materialen en constructies in combinatie met traditionele materialen zijn toegepast. De ligging van dit gebedshuis aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend, onderzoek daarom of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Rijksmonument
- 540m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk Nagele

Adres	Ring 15, Nagele
Bouwjaar	1958
Architect	J.H. van den Broek & J.B. Bakema
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

Veel meer dan in de andere dorpen in de Noordoostpolder zijn de kerken in Nagele bij elkaar geplaatst, in de centrale groene ruimte van het dorp. De alzijdige kerken liggen vrij in het gras. De Gereformeerde Kerk naar ontwerp van de bekende, Rotterdamse architecten J.H. van den Broek (1898-1978) en Jaap Bakema (1914-1981) is opgetrokken in betonsteen en heeft een betonconstructie met prefab liggers. De betonelementen werden bij de firma Schokbeton in het nabijgelegen Kampen vervaardigd. In combinatie met de platte daken, de kubusvormige opbouw en de robuuste vierkante klokkentoren van ruw beton, is het een modernistisch gebouw. Alleen de gestileerde steunberen in de zijgevel verwijzen nog naar de traditionele kerkenbouw.

Het sobere interieur wordt gekenmerkt door eenvoudige betonnen kansel, houten altaar maar vooral door het

gekleurde glasappliqué van kunstenaar Berend Hendriks waarin de Ark van Noach is verbeeld. Het werk maakt deel uit van een reeks van drie maar de andere twee ramen zijn vanwege slechte staat verwijderd.

Van den Broek & Bakema hadden een vooraanstaand en zeer groot architectenbureau in Rotterdam dat internationale bekendheid verwierf met spraakmakende, modernistische projecten op allerlei schaalniveaus zoals De Lijnbaan en de Centrale Bibliotheek in Rotterdam of de brutalistische aula van de TU Delft.

Kernwaarden van de gereformeerde kerk in Nagele is de alzijdigheid van het gebouw en de vrije ligging in het groen. De functionele architectuur van Van den Broek & Bakema en de samenwerking met een kunstenaar tonen de modernisering van de maatschappij en het kerkelijk leven dat rond 1960 in toenemende mate doorgang vond.

- Geen monumentenstatus
- 476m²
- Leegstaand

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Hervormde Kerk Nagele

Adres	Ring 7, Nagele
Bouwjaar	1960
Architect	W. van de Kuilen
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Leegstaand
Zitplaatsen	n.v.t.

De Hervormde kerk in Nagele is ontworpen door architect Wouter van de Kuilen (1923-2003), en bestaat uit meerdere, gemetselde doosvormige volumes die verschoven ten opzichte van elkaar liggen. Van de Kuilen van het bureau Nielsen, Spruit en Van de Kuilen, die ook de naastgelegen Gereformeerde Kerk vrijgemaakt van Nagele ontwierp, bouwde tal van moderne kerken tijdens de Wederopbouw.

De kerkzaal heeft de hoogste bouwmasa en heeft een min of meer vierkante plattegrond. In de lagere delen zijn de ingang, een hal en vergaderruimtes ondergebracht. De entree is gemarkeerd met een 16 m hoge, vrijstaande klokkentoren. Deze campanile is opgebouwd uit twee verticale, betonnen kolommen met ertussen meerdere verbindingsdelen. Bovenin hangt een luiddklok. Niet alleen het exterieur ook het interieur was destijds vernieuwend. Het liturgische centrum werd meestal op een verhoogd

gedeelte geplaatst, maar in deze kerk werden juist de omliggende kerkbanken lager geplaatst. Licht kreeg een bepalende rol bij de religieuze sfeer door bijvoorbeeld horizontale glasstroken vlak boven de vloer. Drie kleurige ramen met glasappliqué naar ontwerp van Berend Hendriks waren hierin bijzonder. De afbeeldingen hielden verband met de drooglegging van de Noordoostpolder en met Bijbelse verhalen. Na de fusie van de hervormden en gereformeerden is het raam De Ark verplaatst naar de Gereformeerde Kerk. De andere ramen waren versleten en zijn vervangen.

Kernwaarde is de toepassing van rechthoeken en vierkanten, typerend voor de moderne Van de Kuilen, en de ligging van het alzijdige gebouw op de groene brink van Nagele. De ligging van dit gebedshuis aan de ruimtelijke hoofdstructuur en de moderne architectuur maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek of de kerk kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument.

- Geen monumentenstatus
- Onbekend
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

De Akker

Adres	Ring 5, Nagele
Bouwjaar	1961
Architect	Nielsen, Spruit & Van de Kuilen
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Bed & breakfast
Zitplaatsen	n.v.t.

De Gereformeerde kerk vrijgemaakt staat net als de andere kerken van Nagele op de centrale groene ruimte van het dorp. Het modern vormgegeven gebouw is opgebouwd uit meerdere kubusvormige, gemetselde volumes aan een voorpleintje. Het is ontworpen door de architect Wouter van de Kuilen (1923-2003) van het architectenbureau Nielsen, Spruit en Van de Kuilen. Hij maakte ook het ontwerp voor de nabij gelegen Hervormde kerk van Nagele.

De kerkzaal is ondergebracht in het hoogste volume zonder ramen. Langs de dakrand van het platte dak is rondom een smalle lichtstrook die voor lichtinval zorgt. De ingangspartij is van glas. In de andere volumes zijn ramen met houten vensters.

Van de Kuilen was een modernistische architect die vaak ontwierp met in elkaar geschoven, kubische volumes voorzien van platte (bitumen) daken met forse dakranden. Hij heeft veel hervormde kerken ontworpen, onder ander De Rank in Emmeloord. In 2013 is de kerk buiten bedrijf gesteld omdat er te weinig leden waren. Het kerkgebouw is in 2017 verbouwd tot woning met een bed & breakfast.

Kernwaarde is de moderne, alzijdige architectuur van kubusvormige volumes, die in nauwe samenhang met het modernistische dorp Nagele is ontworpen en met de situering op de groene brink. De ligging van dit gebedshuis aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend; onderzoek daarom of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 766m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

St. Isidoruskerk

Adres	Ring 23, Nagele
Bouwjaar	1961
Architect	Thomas Nix & Th. J. Taen
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Museum
Zitplaatsen	n.v.t.

De vierde rechthoekige kerk die in Nagele op de groene brink in het centrum werd gebouwd is de Rooms Katholieke St. Isidoruskerk naar ontwerp van architect Thomas Nix (1904-1998) en Th.J. Taen (1889-1970). In het hogere volume is de kerkzaal ondergebracht. Langs de dakrand loopt een raamstrook. In tegenstelling tot de gesloten, gemetselde voor- en zijgevels in gele en rode baksteen, is de oostelijke achtergevel open; een glaswand opgebouwd uit betonnen, opengewerkte vierkante en rechthoekige elementen. De bijzondere lichtinval geeft een mystieke, religieuze sfeer. In het lagere deel zijn vergaderruimtes. Beide volumes zijn verbonden met een glazen entreezone waar een open, deels betonnen klokkentoren is geplaatst.

Vanaf 1997 is de kerk getransformeerd tot Museum Nagele waar het bijzonder verhaal over de architectuur en stedenbouw van Nagele wordt getoond. Meerdere kerkelijke elementen bleven bewaard of werden omgebouwd.

Kernwaarde is de moderne rechthoekige architectuur van beton en baksteen en de verbijzondering van achtergevel met een glas-in-betonwand. De vrijstaande ligging op de groene brink van Nagele is eveneens waardevol. De ligging aan de ruimtelijke hoofdstructuur en de architectuur met de bijzonder glaswand maken het gebedshuis beeldbepalend. Onderzoek daarom of de kerk beeldbepalend object kan worden.

- Geen monumentenstatus
- 733m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

St. Hubertus

Adres	Vossenburcht 7, Tollebeek
Bouwjaar	1961
Architect	H.J. van Wissen
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Roomst-Katholiek
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De architect van deze landschappelijk ingebedde Rooms-Katholieke kerk is Herman van Wissen (1910-2000). De zaalkerk is opgetrokken in modernistische stijl. Aan beide zijden steken forse muurdelen uit die park en kerkplein omarmen. Naast de kerk staat een losstaande, tapstoelopende kerktoren. Kerk en muren zijn opgetrokken en grijze baksteen en grove natuursteen. Het gebouw heeft een hellend dak. Het sobere interieur met alle aandacht voor het liturgische centrum is sfeervol door de toepassing van gekleurde glasstroken en het gebruik van natuursteen voor altaar en communiebanken. De Sint Hubertuskerk is een voorbeeld van een Gesamtkunstwerk waarbij er samenhang tussen de buitenkant van het gebouw, de ruimte er omheen en de afwerking van het interieur is.

Alles is ontworpen door de architect die ook als beeldend kunstenaar werkzaam was. Bijzonder is ook het samengaan van modernistische en organische vormtaal.

De ligging aan de ruimtelijke hoofdstructuur van de kerk en de landschappelijke setting met de muren die het park omarmen is waardevol. Kernwaarde is ook het totaalontwerp dat Van Wissen maakte voor de binnen- en buitenkant van het gebouw. De ligging van dit gebedshuis en de samenhang met de omgeving is beeldbepalend; onderzoek daarom of de kerk een monumentale of beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 1076m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Protestants Kerkcentrum

Adres	Fazantendrift 10-12, Tollebeek
Bouwjaar	1962
Architect	Kees Elffers
Bouwstijl	Modernisme / brutalisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	270 in banken

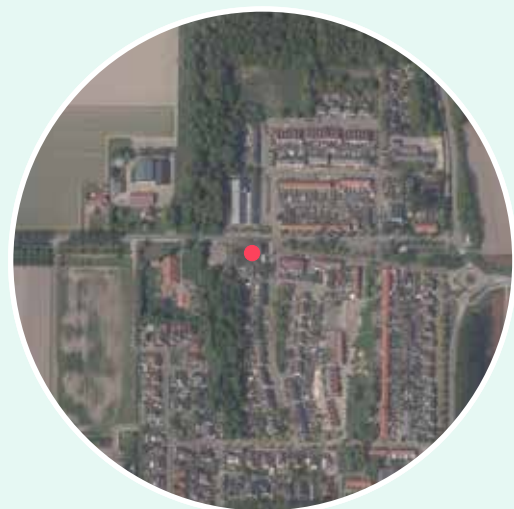
In Tollebeek was in de jaren '50 het aantal hervormden en gereformeerden te beperkt voor twee afzonderlijke gebouwen, daarom werd door beide gemeenschappen besloten tot de realisatie van een gezamenlijk gebouw. Het kerkgebouw is gelegen langs een open parkachtige zone die de ruimtelijke hoofdstructuur van Tollebeek bepaalt. De architect Kees Elffers (1898-1987) maakte bij zijn ontwerp gebruik van beton, glas, baksteen, staal. De materialen zijn onbedekt en in het zicht gelaten. In combinatie met de toepassing van rechthoekige vormen, heeft de kerk een moderne, brutalistische uitstraling. De lage horizontale bouwvolumes zijn gedekt met een plat dak maar op de vierkante kerkzaal rust een koepeldak dat het interieur een bijzondere sfeer geeft. Naast de kerkzaal is een verdiept gelegen bouwdeel dat oorspronkelijk in gebruik was als gymzaal, tegenwoordig

is het een gemeenschapsruimte. De vrijstaande opengewerkte toren bij de ingang kent een staalconstructie van 26m hoog. Het interieur van de kerkzaal is verlevendigd met een expressief schilderij, een kunstwerk van Dick Elffers (de broer van de architect).

Kernwaarde is de stedenbouwkundige ligging van de kerk aan ruimtelijke hoofdstructuur van Tollebeek. Het gebouw illustreert de modernisering van kerk en maatschappij dat leidde tot moderne vormgevingsprincipes. Vernieuwend was ook de samenwerking van de architect met een beeldend kunstenaar ter verhoging van de visuele kwaliteiten. Typisch voor de wederopbouwperiode is de later toegevoegde losstaande kerktoren.

De ligging, de toren en de moderne vormgeving van het gebedshuis maken vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente de kerk beschermenswaardig. Onderzoek of het wellicht kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument of beeldbepalend object.

- Geen monumentenstatus
- 928m²
- christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Una Sancta

Adres	Westerrand 42, Espel
Bouwjaar	1961
Architect	Jan Chr. Heese
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Multifunctioneel (waaronder religieus)
Zitplaatsen	200 in stoelen

Het kerkcentrum Una Sancta in Espel is ontworpen door de architect Jan Chr. Heese (1925-2017) in opdracht van zowel de Hervormde als van de Gereformeerde kerk. Beide kerkgenootschappen deelden een gezamenlijke noodkerk in de pioniersjaren van het dorp. In 1960 werd besloten om ook de gezamenlijke bouw van een permanente kerk. Het gebouw kreeg een fraaie ligging aan de hoofdbrink.

Heese was destijds werkzaam bij de Amsterdamse modernistische architect J.B. Ingwersen en maakte voor de kerk een vrij modern ontwerp. De rechthoekige kerkzaal is afgedekt met een terugliggende schaaldak met koperen dakbedekking. De gevels zijn opgetrokken in bruinrode en grijsgele baksteen. Nevenruimtes zijn als kubische volumes aan de kerkzaal gekoppeld, rondom een ommuurde binnentuin. De ruimtes werden verhuurd als gymnastieklokaal of toneelzaal met podium. De kerk heeft een unieke ronde toren met een schuin afgesneden uiteinde en een

uitkragende klok.

In samenwerking met kunstenaar Harry op de Laak is de kerk verbijzonderd met abstracte glasappliqués in de noordgevel en in de achterwand van de kerkzaal. Aan de buitengevel is betonnen lichtdoorlatend wandreliëf. Sinds 2000 is de kerk een MFC waarbij de religieuze functie wordt gecombineerd met andere activiteiten.

Waardevol is de ligging van de kerk aan ruimtelijke hoofdstructuur van Espel. Het delen van de kerk zou een oecumenische aanpak avant la lettre genoemd kunnen worden. Kernwaarden zijn de moderne architectuur en de nevenruimtes die de vernieuwingen in kerk, liturgie en maatschappij symboliseren. Vernieuwend was de samenwerking van architect met beeldend kunstenaar.

Het ensemble van gebedshuis, toren, nevenruimtes en binnentuin is door ligging, oecumenisch gebruik en combinatie van architectuur en beeldende kunst vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek of het kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument of beeldbepalend object.

- Geen monumentenstatus
- Onbekend
- 🔄 Herbestemd

Kerkenpaspoort

Verrijzenis des Heren

Adres	Noorderrand 34, Espel
Bouwjaar	1959
Architect	Jan Strik
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Appartementen
Zitplaatsen	n.v.t.

De Rooms-Katholieke kerk Verrijzenis des Heren heeft een modern en zakelijk uiterlijk. Het eigentijdse ontwerp werd gemaakt door Jan Strik (1912-1992), een architect die tijdens de Wederopbouw veel rooms-katholieke kerken heeft ontworpen. Aanvankelijk bouwde hij in de meer traditionele stijl van de Bossche School maar na een studiereis naar Duitsland en Zwitserland, paste hij staal en beton toe en kregen de kerken een moderne uitstraling.

De kerk ligt bij de entree van Espel, aan een schegvormige, brink. De kerkzaal heeft een opvallend a-symmetrisch hoog zadeldak gedekt met koper. De grote glaspui laat veel licht door. Dankzij een stalen skeletconstructie is de ruimte vrij indeelbaar. Naast de kerkzaal zijn de bijgebouwen rondom een binnenhof geschakeerd; een parochiezaal, pastorie en kerkzaal liggen aan deze groene patio.

Het complex heeft een betonnen klokkenstoel bij de entree die fungeert als een poort. De kerk heeft geen absis, maar een uitgebouwd nisje met een Mariabeeld.

De kerk is in 1999 verkocht en was jaren in gebruik als atelierwoning. Sinds 2019 zijn er zes appartementen ondergebracht.

Kernwaarde is de ligging van de kerk aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Espel, net als de Una Sancta, de andere kerk van Espel. Het maakt duidelijk dat alle kerken even belangrijk waren. Waardevol zijn de moderne architectuur en de verschillende bijgebouwen rondom de patio die inzichtelijk maken dat modernisering van kerk en maatschappij en de vraag om andere gebouwen volop gaande was. De ligging van dit gebedshuis aan de hoofdstructuur is beeldbepalend; Onderzoek daarom of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 392m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Burgwalkerk

Adres	Burgwalkerk, Creil
Bouwjaar	1956
Architect	Van Loo & Van Der Mei
Bouwstijl	
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Bedrijf
Zitplaatsen	n.v.t.

De vrijgemaakte Gereformeerde kerk van Creil is ondergebracht in een klein, sober gebouw op het industrieterrein langs de Creilervaart. Het doosvormige, moderne gebouwtje is ontworpen door het architectenduo Pit van Loo (1905-1991). Het zijn twee kubusvormige volumes, opgetrokken in baksteen, waarin een kerkzaal en een dienstgebouw zijn ondergebracht. In 1980 is in de kerk een pijporgel geplaatst. Maar vanaf 1995 is door een kerkenfusie het gebouw buiten gebruik gesteld. Tegenwoordig dient het als bedrijfsgebouw.

Piet van Loo was een Groningse architect die tijdens de wederopbouw en daarna vele uitbreidingsplannen en ook kerken ontwierp in met name de noordelijke provincies van Nederland. In Emmeloord en in Marknesse bouwde hij ook kerken.

De architect was op latere leeftijd vooral actief als schilder en lid van de Groningse kunstenaarsvereniging De Ploeg.

De kerk heeft weinig religieuze uitstraling door de sobere en minimalistische uitvoering. Ook de ligging op het bedrijventerrein en het ontbreken van een toren of andere christelijke symbolen dragen daar niet bij aan. Kernwaarde is de elementaire vormgeving die de modernisering van kerk en maatschappij illustreert.

- Geen monumentenstatus
- Onbekend
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Saalicon (vm. St. Nicolaaskerk)

Adres	Graaf Florislaan 51, Creil
Bouwjaar	1958
Architect	J.P.L. Hendriks
Bouwstijl	Bossche School
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Zorgcentrum
Zitplaatsen	n.v.t.

De Rotterdamse Prix de Rome winnende architect J.P.L. Hendriks (1895-1975), van het architectenbureau Hendriks, van der Sluys, van den Bosch werkte in de jaren 1950 aan twee ontwerpen voor de katholieke kerken van Rutten en van Creil. Hij liet zich daarbij inspireren door de traditionele Bossche Schoolstijl, een sobere bouwstijl waarin maten en juiste verhoudingen een belangrijke rol spelen. Bijzonder is de toepassing van het centraalbouwtype, waarbij een vierkant kerkgebouw is gemaakt met een piramidevormig dak vergelijkbaar met een stolpboerderij. Het terugliggende dak met de brede rand en de hoge, dubbele boogvormige ramen benadrukken de vierkante vorm. Naast de kerk is een pastorie met zadeldak en een kleine, vrijstaande klokkentoren met een open constructie.

In deze ronde toren is een reeks kleine rondboogvensters die op fraaie wijze het zonlicht in de doopkapel toelaten. De kerk is geplaatst aan de groene dorpsbrink van Creil.

In 2004 is de kerk grondig verbouwd tot zorgcentrum waarbij onder meer een verdiepingsvloer in de kerk is geplaatst en de entree is gewijzigd.

Kernwaarde is de ligging van de kerk aan de ruimtelijke structuur van Creil en de toepassing van de sobere, traditionele Bossche Schoolstijl met uitgekiende verhoudingen evenals de verwijzing naar de landbouwactiviteiten in de Noordoostpolder. Bijzonder is de keuze voor centraalbouw omdat de meeste katholieke kerken werden opgetrokken vanuit de vorm van een Latijns Kruis. Onderzoek vanwege de bijzondere architectuur, die aan de buitenzijde intact is gebleven, en de stedenbouwkundige ligging of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 750m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Ontmoetingskerk

Adres	Graaf Florislaan 22, Creil
Bouwjaar	1956
Architect	C.W. Schaling
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	300 in banken

De Nederlands Hervormde Ontmoetingskerk ligt aan de dorpsbrink op een prominente plek bij de entree van het dorp pal aan dorpenring. De robuuste toren is beeldbepalend in het silhouet van Creil. De Amsterdamse architect C.W. Schaling (1912-1972) werkte in de jaren 1950 op het bureau van het architectenechtpaar Pot-Keegstra. Schaling werkte aan meerdere woningbouwprojecten maar ook aan enkele hervormde kerken in Nederland.

De kerk met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in traditionele, Delftse School stijl. De verschillende ruimtes zijn onder een zadeldak geplaatst dat is gedekt met blauwgrijze leisteen. In de gevels van gele handvormsteen (met grillig en bezand oppervlak) bevinden zich hooggeplaatste, forse, vierkante ramen die zorgen voor een mooie lichtinval. De opvallende, vierkante kerktoren is 35m hoog en heeft een forse, schuin aflopende voet met entree.

Hoog in de toren is een open lantaarn met luidklok, daarboven bevinden zich de wijzerplaten. De kopgevels van de kerk zijn verlevendigd met, zeshoekige ramen van kunstenaar Berend Hendriks in abstract figuratieve stijl. Naast de kerk ligt de pastorie, opgetrokken in dezelfde materialisering en met vergelijkbare vierkante ramen en dakkap. De gebouwen vormen een expressief ensemble, bijzonder is de bijbehorende, ommuurde tuin.

Kernwaarde is de monumentale, stedenbouwkundige ligging op een van de hoekpunten van de centrale brink van Creil, pal langs de hoofdader. Kenmerkend is de traditionele Delftse Schoolstijl. Waardevol is de kunsttoepassing van de gekleurde glasramen waaruit hernieuwde naoorlogse aandacht voor visuele kwaliteiten blijkt.

De bijzondere ligging van het ensemble en de zorgvuldige architectuur met kunsttoepassingen maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek daarom of het ensemble kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument.

- Geen monumentenstatus
- 341m²
- herbestemd

Kerkenpaspoort

Vm. Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt

Adres	Hollandsestraat 4, Creil
Bouwjaar	1956
Architect	
Bouwstijl	
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning
Zitplaatsen	n.v.t.

De woning uit 1956 aan de Hollandsestraat werd in 1976 in gebruik genomen als gebedshuis voor de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt. Na enkele decennia werd in 1995 het pand weer een woonhuis.

Op het pand is nog een gestileerde duif aanwezig, verder refereert het naambord met 't Kerckhuijs nog aan de vroegere functie

Het pand is niet als kerk gebouwd en tegenwoordig weer een woonhuis.

Het pand is destijds niet als kerk gebouwd en heeft geen bijzondere cultuurhistorische kernwaarde.

- Geen monumentenstatus
- 468m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Emmaüskerk

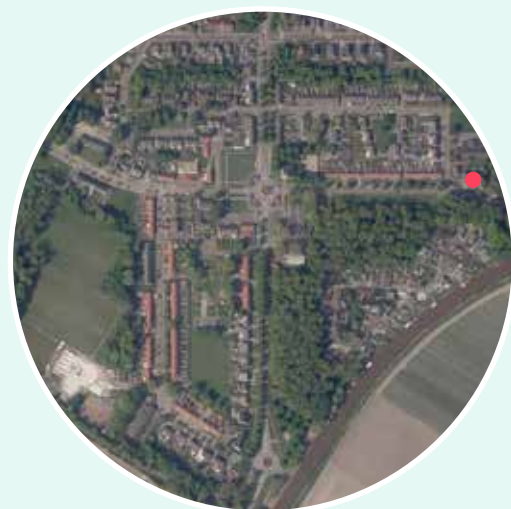
Adres	Plantsoenweg 1, Rutten
Bouwjaar	1960
Architect	J. Schippers
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	192 in stoelen

Centraal in Rutten ligt de NH Emmaüskerk, een vrij modern kerkgebouw naar ontwerp van de Zaanse architect J. Schipper (1915-2010), die ook werkte aan stedenbouwkundige plannen voor meerdere dorpen in de Noordoostpolder. De kerk is de meest prominent gelegen kerk in het dorp en ligt aan de vierkante dorpsbrink aan de kruising van de hoofdwegen. Het markante volume is opgetrokken in gele baksteen en heeft door de hoge, driehoekige vorm en het grote lessenaarsdak een opvallende vorm. De kozijnen zijn van beton. De hoge, afgeschuinde toren maakt deel uit van het volume en fungeert als een oriëntatiepunt maar wordt ook gezien als de waarschuwend vinger. De vierkante kerkzaal heeft door de karakteristieke constructie een ongewoon interieur.

Bijzonder is een groot, gezandstraald raam naar ontwerp van dominee-kunstenaar Piet Kok met een figuratieve, religieuze voorstelling. Sinds 2004 zijn de Hervormde en Gereformeerde gemeentes gefuseerd tot de Protestantse Kerk Nederland (PKN). De kerk heet sindsdien de Emmaüskerk als symbool voor het samen op weg gaan van beide genootschappen, net als de Emmaüsgangers in de Bijbel.

Kernwaarde is de prominente verschijning van de kerk door de architectuur en door de ligging aan de centrale brink en aan de hoofdader van Rutten. Waardevol is de shakehands architectuur met de combinatie van moderne vormtaal en traditionele materialen. Vernieuwend was de samenwerking van de architect met een beeldend kunstenaar. Uit onderzoek zou moeten blijken of het aangewezen kan worden tot beeldbepalend object.

- Geen monumentenstatus
- 576m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Heilige Servatiuskerk

Adres	Plantsoenweg 41, Rutten
Bouwjaar	1956
Architect	J.P.L. Hendriks
Bouwstijl	Bossche School
Denominatie	Rooms-Katholiek
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De vrij bekende architect J.P.L. Hendriks (1895-1975) uit Rotterdam van het bureau Hendriks, van der Sluys & van den Bosch ontwierp in de jaren 1950 zowel de RK Servatiuskerk in Rutten als de RK kerk in Creil. Hij liet zich daarbij inspireren door de grote landbouwschuren in de polder en door de traditionele Bossche Schoolstijl. De kerk met naastgelegen pastorie ligt wat afgelegen, aan de rand van Rutten, op het eind van de groene zijbrink. Het formele complex is opgetrokken in baksteen en kent een vrij zware detaillering zoals de betonnen rondboog bij de ingang en de omlijstingen van de rondbogige ramen in de zijgevels. De dakranden en decoratieve elementen zijn ook van beton. Boven de hoofdingang werd in 1962 een glas-in-lood raam geplaatst met een afbeelding van de heilige Servaas, van kunstenaar Jan Schoemaker.

De rechthoekige kerkzaal heeft een terug liggend schilddak met grijze pannen. Er zijn rondom meerdere

volumes zoals de pastorie met tussenlid, een lage aanbouw met plat dak en vierkante ramen, dwars op kerk een doopkapel en een ondiepe, uitgebouwde rechthoekige absis met in reliëf gemetselde Griekse kruisjes. Bijzonder is de robuuste toren met een tegel met een zeilschip die de hoogte van het water van de voormalige Zuiderzee aangeeft. Het toepasselijke opschrift van de luidklok in de lantaarn is: 'Aan hen die wonen op de bodem van de zee, verkondig ik de diepte van Christus'. In 2023 wordt de kerk gesloten.

Hoewel de kerk aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Rutten is gekoppeld is de ligging vrij afgelegen en meer gerelateerd aan het nabije open landschap. Waardevol is daarom de referentie naar de landbouwschuur. Kernwaarde is de toepassing van de traditionele Bossche Schoolstijl die heeft geleid tot een ingetogen, krachtig gebouw. Het gebedshuis met toren en pastorie is qua ligging en qua vormgeving vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek daarom of het kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument of beeldbepalend pand.

- Geen monumentenstatus
- 350m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk Rутten

Adres	Meerweg 7, Rутten
Bouwjaar	1957
Architect	J.H. van der Zee & A. Meijer
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning
Zitplaatsen	n.v.t.

De eerste permanente kerk van Rутten werd in 1957 opgeleverd naar een ontwerp van de Bussumse architect J.H. van der Zee (1920-1996), die samen met architect A. Meijer werkte. Het duo ontwierp meerdere gereformeerde kerken in Nederland, ook die van het polderdorp Luttelgeest.

De sober vormgegeven Gereformeerde kerk is gelegen aan het centrale, groene plein van Rутten. De zaalkerk heeft een eenvoudig ingangsportaal en een haaks geplaatst, laag bijgebouw. Alles is opgetrokken in baksteen. Daarbij is voor de kopgevels een gele baksteen gekozen terwijl een rode baksteen is toegepast bij de zijgevels en entree. De voorgevel is verlevendigd met een Latijns kruis van siermetselwerk, het christelijke symbool voor de Verlossing. De hoge zaal heeft grote, verticaal gelede raamkozijnen die opvallend wit zijn geschilderd.

Naast de kerk staat in de oksel met de aanbouw een losstaande toren.

Kernwaarde is de ligging van de kerk aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Rутten. De modernisering van kerk en maatschappij leidde tot nieuwe vormgevingsprincipes wat afleesbaar is in het kerkgebouw waarbij nieuwe materialen en constructies zoals het schuurachtige volume met hoge raampartijen zijn gecombineerd met traditionele materialen als baksteen. De typische ligging in het dorp en de vormgeving van de kerk zijn beeldbepalend. Onderzoek daarom of het voorgedragen kan worden als beeldbepalend object.

- Gemeentelijk monument
- 658m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Bantsiliek

Adres	Zuidwend 2, Bant
Bouwjaar	1956
Architect	A.J.M. Vosman
Bouwstijl	Neo-romaans / Delftse School
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De voormalige Rooms-Katholieke kerk in Bant wordt de Bantsiliek genoemd, een samenvoeging van Bant en basiliek. De Delftse Schoolkerk is gebouwd als een traditionele, romaanse basiliek; een driebeukige kerk met een hoog middenschip met zadeldak, en met lagere zijbeuken met lessenaarsdaken. In de gemetselde gevels zitten ronde en rondboog vensters. Alle dakschilden zijn afgedekt met grijze pannen. Opvallend is de robuuste, vierkante toren met een hoge, opengewerkte lantaarn en met aan alle zijden een wijzerplaat. Aan de achtergevel van de kerk is een apsis met kegeldak. Kenmerkend voor de Delftse school is de keuze voor een traditionele stijl met ook steunberen, siermetselwerk en rondboogvormen. Het interieur heeft stenen overwelingen. Tegenwoordig is de kerk in gebruik door een samenwerking van Hervormden en Gereformeerden.

De architect Anton Vosman (1896-1967) was verantwoordelijk voor het ontwerp van de kerk. Net als de katholieke kerk in Marknesse van zijn hand werd gekozen voor de robuuste neo-romaanse stijl. Het kerkgebouw is behoorlijk populair. In 2009 drong het gebouw door tot in de finale van de verkiezing Mooiste kerk van Nederland van het NCRV-radioprogramma Plaza.

Kernwaarde van de kerk is de opvallende stedenbouwkundige ligging bij de hoofdingang van het dorpje Bant. De markante toren met prominente uitstraling fungeert als een oriëntatiepunt. De traditionele Delftse School architectuur is kenmerkend voor de katholieke bouw die tot in de jaren 1960 trouw bleef aan historische vormen.

- Geen monumentenstatus
- 397m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk Bant

Adres	Noordwend 1, Bant
Bouwjaar	1954
Architect	Hindrik Eldering
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Wonen
Zitplaatsen	n.v.t.

Architect Hindrik Eldering (1915-1993), een gereformeerde architect die vele gereformeerde kerken in Nederland heeft gerealiseerd, ontwierp de Gereformeerde Kerk van Bant. Het gebouwtype dat hij koos is een vorm van centraalbouw, een type dat Eldering vaker toepaste bij zijn kerkontwerpen. De moderne glas-in-betonvensters werden ook vaker door hem gebruikt, bijvoorbeeld bij de Gereformeerde kerk in Ens die ook van zijn hand is.

In Bant ligt de kerk aan de groene dorpsweide langs de rand van het dorp waardoor het deel uitmaakt van de ruimtelijke hoofdstructuur van het dorp. De opdracht was destijds om een bescheiden en nederig gebouw te realiseren. De achthoekige kerkzaal heeft een tentdak dat met pannen is gedekt. De gevels zijn opgetrokken in geelrode baksteen. Ter verlevendiging van het metselwerk is het onderbroken met vierkante bakstenen.

Het brede voorportaal heeft een flauw lessenaarsdak met erboven betonnen kozijnen die veel licht doorlaten. Haaks op de kerkzaal is een aangebouwde, rechthoekige zondagsschool met drie lokalen.

Sinds 2004 is de kerk in gebruik als woning. Op het dak stond een Hugonotenkruis, het symbool voor Protestants Nederland na de Tweede Wereldoorlog, maar dat is verwijderd toen het pand een woonbestemming kreeg. Het kruis staat tegenwoordig bij doopkapel van de Bantsilieik.

Kernwaarde is de typische de ligging aan de centrale brink van Bant en de toegepaste shakehands architectuur die uitdrukking geeft aan de modernisering van kerk en maatschappij. De royale ruimtes voor nevenfuncties maken de modernisering van de liturgie, na de Tweede Wereldoorlog, met de nieuwe eisen die aan het kerkgebouw werden gesteld, inzichtelijk. De ligging van dit gebedshuis aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend; onderzoek daarom of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 295m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Nederlands Hervormde Kerk Bant

Adres	Lange Omgang 1, Bant
Bouwjaar	1959
Architect	C. Wegener Sleeswijk & S.J.S. Wichers
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Zorg
Zitplaatsen	n.v.t.

De Nederlands Hervormde kerk van Bant is ontworpen door de architecten C. Wegener Sleeswijk (1909-1991), hij was ook hoogleraar aan de TU Delft, en S.J.S. Wichers (1919-1993). Zij lieten zich inspireren door de moderne (schokbetonnen) landbouwschuren zoals die opgetrokken werden bij de boerderijen in de Noordoostpolder. De eenvoudige, sobere architectuur en de toepassing van rode baksteengevels heeft wat weg van de contemporaine Scandinavische bouwstijl die na de Tweede Wereldoorlog in Nederland populair was.

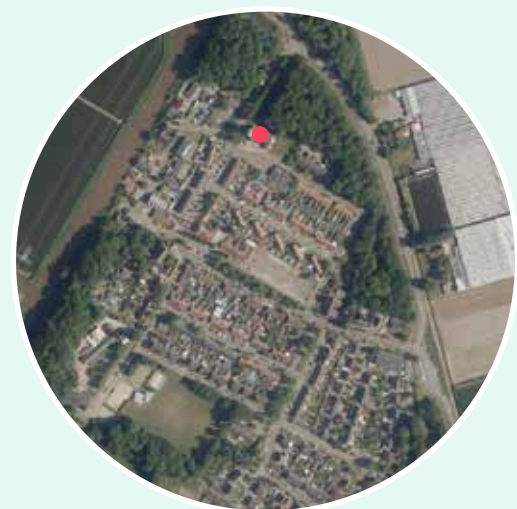
Een vierkante kerkzaal, een gemeentenzaal en een jeugd- en bijzaal zijn geplaatst onder een vrij steil zadeldak dat is gedekt met rode pannen. De dakruiter met luidklok maakt duidelijk dat het hier om een kerkgebouw gaat. Aan de achterzijde is een plat afgedekte dakkapel.

In de brede, symmetrische voorgevel zitten acht vierkante ramen en een steunbeer als decoratief element. Ook in de vrijwel blinde achtergevel is een dergelijke steunbeer. De hoofdingang is in de linkerzijgevel.

Tegenwoordig zijn er drie appartementen in het kerkgebouw ondergebracht.

Typisch is de ligging van de kerk aan de zijbrink Het Midden die deel uit maakt van de ruimtelijke hoofdstructuur van Bant. Kernwaarde is de toepassing van een moderne vormtaal bij de architectuur van deze kerk. Tijdens de wederopbouw leidde de modernisering van kerk en maatschappij tot nieuwe vormgevingsprincipes waarbij in de jaren '50 nieuwe materialen en constructies in combinatie met traditionele materialen werden toegepast; de shake-hands architectuur. De ligging van dit gebedshuis aan de ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend; onderzoek daarom of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Gemeentelijk monument
- 523m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Heilige Jozef Sterre der Zee

Adres	Kerkstraat 1-3, Luttelgeest
Bouwjaar	1956
Architect	A. van Kranendonk & A. Thunnissen
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woningen
Zitplaatsen	n.v.t.

De Rooms-Katholieke Sint Jozefkerk is een traditionele hallenkerk. Het gebouw ligt vlak bij de provinciale weg en markeert de entree van het dorp. De architectuur van de gemetselde kerk met zware toren heeft een vroegmiddeleeuws karakter. Het ontwerp voor het schip is van de architect A. van Kranendonk (1890-1991) terwijl A. Thunnissen (1890-1978) de robuuste toren ontwierp. Ze lieten zich inspireren door de Scandinavische kerkbouw. Het duo werkte hoofdzakelijk voor katholieke opdrachtgevers. Ook de kerk in Ens ontwierpen zij in traditionele, Delftse school stijl. Tot in de jaren '60 bleven met name de katholieken trouw aan historische vormen.

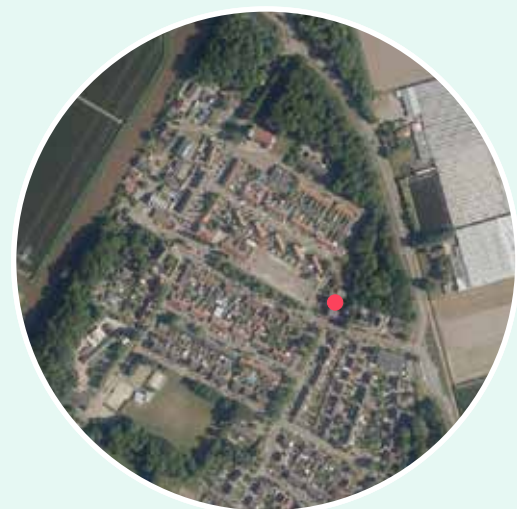
De gemetselde hallenkerk heeft een middenschip met zijbeuken onder een iets uitkragend zadeldak gedekt met pannen. Aan de achterzijde is

een halfronde absis met een half rond kegeldak. Het ingangsportaal heeft een tentdak. Meerdere rechthoekige vensters bevatten glas-in-loodramen. In de onderbouw van de toren is de doopkapel, de ruimte staat in open verbinding met het kerkschip. De kerk beschikt over een aangebouwde sacristie.

De kerk is in 2014 gesloten, verkocht en wordt verbouwd tot appartementen.

Kernwaarde van de kerk is de prominente, stedenbouwkundige ligging in het dorp bij de entree en de traditionele bouwstijl. Het gebouw is beschermd als gemeentelijk monument en is van architectuurhistorisch belang vanwege de eenvoudige maar afgewogen vormgeving.

- Geen monumentenstatus
- 511m²
- Christelijk gebruik

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

De Schakel

Adres	Lange Brink 49, Luttelgeest
Bouwjaar	1957
Architect	F.B. Jantzen
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

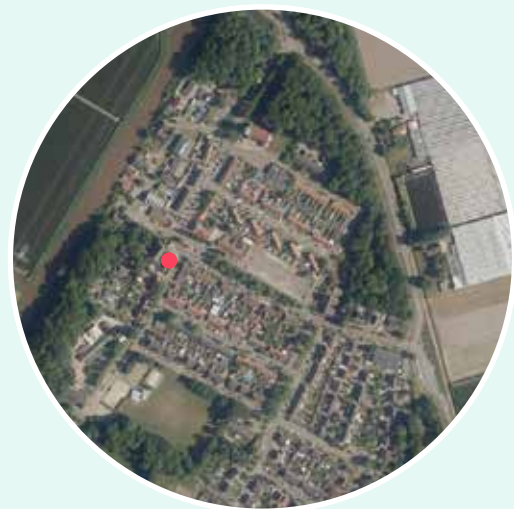
De Schakel is een typische wederopbouwkerk met traditionele en modernistische elementen. Het gebouw is gelegen aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Luttelgeest, op de kop van de groene, Lange Brink. Met de hoge voorgevel met lessenaarsdak en de opengewerkte, hoge toren vormt de kerk een stedenbouwkundig accent in het dorp.

De rechthoekige bakstenen kerk is opgetrokken in geelgrijze baksteen. De brede voorgevel kenmerkt zich door grote raampartijen met gebrandschilderd glas naar ontwerp van kunstenaar Berend Hendriks. Geheel links de ingang met ernaast een laag bijgebouw voor de jeugd. Samen vormt het een L-vormig ensemble. De lichtinval door de grote, gekleurde ramen heeft bijzondere invloed op het interieur en de beleving van de binnenruimte. Het sobere interieur wordt gesierd met een hooggeplaatst, naorlogs neobarok orgel.

De kerk is ontworpen door architect F.B. Jantzen (1895-1987) uit Amsterdam die tal van bakstenen kerken in Nederland ontwierp, eerst in Amsterdamse school later in Delftse schoolstijl met toenemend modernistische elementen. De Hervormde Kerk van Marknesse is ook ontworpen door Jantzen. Nadat in 1991 de Hervormde en de Gereformeerde kerkgemeenschappen van Luttelgeest fuseerden, is De Schakel sinds 1994 in gebruik als PKN-kerk.

Kernwaardes zijn de typische ligging aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Luttelgeest en de shake-handsarchitectuur. De toepassing van de monumentale glaskunstwerken kwam voort uit de vernieuwende samenwerking van de architect met een beeldend kunstenaar. De ligging en de typische architectuur in combinatie met de beeldende kunstwerken maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek of het kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument of beeldbepalend pand.

- Geen monumentenstatus
- 477m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk Luttelgeest

Adres	Lange Brink 2, Luttelgeest
Bouwjaar	1954
Architect	J.H. van der zee & A. Meijer
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning met galerie
Zitplaatsen	n.v.t.

De Gereformeerde zaalkerk is gelegen aan de Lange Brink, die samen met de Kamplaan de ruimtelijke hoofdstructuur van Luttelgeest vormt. De kerk markeert het hoekpunt. De architectuur van de gemetselde kerk met een open klokkentoren heeft kenmerken van de Delftse school, maar heeft ook moderne elementen. De architecten waren J.H. van der Zee (1920-1996) en A. Meijer, een duo dat aan tal van gebouwen en aan meerdere gereformeerde kerken in Nederland werkte, ook in Rutten.

De hoge zaalkerk is opgetrokken vanuit een rechthoekige plattegrond met gemetselde gevels van geelgrijze baksteen. De kerk is afgedekt met een hoog zadeldak met blauwe pannen. In de top van de voorgevel is een zeshoekig roosvenster. In de zijgevel bevinden zich twee grote, uit het volume stekende raampartijen met verticale geleiding die de kerk samen met de open toren en de luifel met plat dak een moderne uitstraling geven.

Bij de kerk behoort een aangebouwd, laag verenigingsgebouw met twee vergaderzalen; een langgerekt volume met kap. Nadat in 1991 de hervormde en de gereformeerde kerkgemeenschappen van Luttelgeest fuseerden, raakte de kerk buiten gebruik en werd die verkocht. Sinds 1998 is het kerkgebouw getransformeerd tot een woning met een galerie; momenteel zijn er opnieuw verbouwplannen in ontwikkeling voor meerdere appartementen in het gebouw.

Kernwaarde is de typische, stedenbouwkundige ligging op een hoekpunt van de centrale brink waaraan ook de andere kerken zijn gesitueerd zodat geen van de drie kerken het dorpsbeeld domineert. Waardevol zijn de toegepaste shake-hands vormgevingsprincipes die in de wederopbouwperiode ontstonden als gevolg van de modernisering van kerk en maatschappij. Het volume voor nevenactiviteiten illustreert bovendien de modernisering van de liturgie. Onderzoek vanwege de ligging aan de ruimtelijke hoofdstructuur of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Gemeentelijke monument
- 502m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee

Adres	G. Lokkenstraat 32, Marknesse
Bouwjaar	1957
Architect	Anton Vosman
Bouwstijl	Neo-romaans / Delftse School
Denominatie	Rooms-Katholiek
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	

De Heilige Maria Sterre der Zeekerk werd in 1955-57 gebouwd naar een ontwerp van architect Anton Vosman (1896-1967). Vosman werkte eerst aan neogotische kerken, de gangbare stijl voor katholieke kerken, maar in de jaren '50 liet hij zich inspireren door de Amsterdamse School. Ook voor Bant werd een katholieke kerk door Vosman ontworpen.

Het kerkgebouw in Marknesse is opgetrokken in baksteen in een robuuste, neo-romaanse bouwstijl die herkenbaar is aan de rondboogvormige vensters en galmgaten en aan het brede westwerk met toren. Aan de achterzijde is een halfronde absis. Alle schilddaken zijn met dakpannen belegd. De kerkruimte is drie beuken breed en heeft een constructie van betonnen zuilen, rondbogen met koepelgewelven en steunberen. Met een tussenlid is de pastoorswoning aan de kerk verbonden.

Het kerkinterieur heeft een middenpad en een voorzetaltaar. Modernisering van de liturgie leidde tot een naar voren geplaatst altaar dat dicht bij het volk staat dan het oorspronkelijke altaar in de absis.

Sinds 1991 maken meerdere parochies gebruik van de Heilige Ireneuskerk. Naast de kerk liggen enkele graven.

Kernwaarde is de typische stedenbouwkundige ligging en het brede westwerk van de kerk aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Marknesse. Het uitgangspunt was dat geen van de (drie) kerken het dorpsbeeld moest domineren omdat alle kerken even belangrijk waren. Waardevol is de neo-romaanse bouwstijl die illustreert dat de katholieke kerken tot in de jaren 1960 trouw bleven aan historische vormen.

De typische ligging in het dorp en de traditionele architectuur maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig.

- Geen monumentenstatus
- 220m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Het Anker

Adres	Hoogzijde 2, Marknesse
Bouwjaar	1955
Architect	Pit van Loo
Bouwstijl	Traditioneel
Denominatie	Nederlandse Gereformeerde Kerk (NGK)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	110 in banken

Het Anker is een kleine sobere zaalkerk uit 1954 gebouwd naar ontwerp van de Groningse architect Pit van Loo (1905-1991). Hij werkte na de oorlog vooral in de noordelijke provincies en in de Noordoostpolder en bouwde meerdere eenvoudige kerken zoals in Emmeloord en in Creil. Het kerkje heeft een rechthoekige plattegrond en is opgetrokken in bruingele handvorm waalsteen. Er is een haaks aangebouwd bijgebouw met een consistoriekamer en algemene voorzieningen. Het is in 1998 vergroot met een extra vergaderzaal.

In de zijgevels zijn grote ramen. Het zadeldak is belegd met pannen. De voorgevel heeft een verbredende tuit met betonnen bekroning en een uitgebouwd ingangsportaal met stalen deuren.

De kerkzaal is vrijwel ongewijzigd gebleven en heeft een capaciteit van ca. 100 zitplaatsen en is gemeubileerd met

stoelen, waardoor meerdere indelingen mogelijk zijn en de ruimte voor diverse doeleinden bruikbaar is.

In 1969 vond er een breuk plaats binnen de kerkelijke gemeenschap. De Nederlands Gereformeerde kerk blijft gebruik maken van het Anker, de Gereformeerde Vrijgemaakten namen toen De Kandelaar in gebruik. In 2023 zullen beide gemeenschappen weer samen verdergaan in De Kandelaar en zal voor Het Anker een herbestemming worden gezocht.

Dit eenvoudige kerkgebouwtje ligt aan de Hoogzijde, een woonstraat nabij landbouwsmeederij Weevers en wordt ook wel kerkje Weevers genoemd. Ten tijde van de aanleg van de polder lag het nabij de arbeidersbarakken.

Kernwaarde is de sobere architectuur die de wederopbouwproblematiek en de materialen schaarste illustreert.

- Geen monumentenstatus
- Onbekend
- Christelijk gebruik

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Verlosserkerk

Adres	Sluis 2, Marknesse
Bouwjaar	1955
Architect	F.B. Jantzen
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	Religieus

De Verlosserskerk in Marknesse is een sobere, traditionalistische zaalkerk met toren. Het kerkgebouw is ontworpen door architect F.B. Jantzen (1895-1987) uit Amsterdam, die tal van bakstenen kerken in Nederland ontwierp, eerst in Amsterdamse school later in Delftse schoolstijl. Jantzen ontwierp ook de Hervormde Kerk van Luttelgeest. Het smalle en hoge volume is opgetrokken in geelgrauwe ijsselsteen vanuit een rechthoekige plattegrond. Het zadeldak is gedekt met grijsblauwe pannen. De entree in kleine aanbouw heeft ook een zadeldak. De hoge half ingebouwde kerktoren heeft op 16 meter hoogte een platform met een balustrade en een opengewerkte achtzijdige lantaarn. Aangrenzend is een pastorie.

De kerkzaal heeft een bijzonder roosvenster met glas-in-lood en hoge rechthoekige vensters in de zijgevels met gebrandschilderd glas-in-lood. Bijzonder is de zichtbare, houten kapconstructie die op vierkante

met metaal beklede pijlers rust. Modernisering van de liturgie en de vraag naar nevenruimtes stelde nieuwe eisen aan het kerkgebouw. Bij het samengaan met de Gereformeerde Kerk is de kerk aan de achterzijde van een eenlaags uitbouw voorzien. De voormalige Gereformeerde Kerk die lag aan de Grachtwal is inmiddels gesloopt. Bij het ter plekke gebouwde appartementencomplex is aan een van de buitengevels de voormalige kerkklok bevestigd.

Kernwaarde is de stedenbouwkundige ligging van de kerk aan de ruimtelijke hoofstructuur van het dorp Marknesse. De Verlosserskerk vormt de zuidwand van het plein waarlangs van oudsher winkels en horeca zijn gevestigd. De traditionele architectuur is beeldbepalend in Delftse Schoolstijl en voorzien van een fraai interieur.

Ligging en traditionele architectuur maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek daarom of het kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument.

- Geen monumentenstatus
- 197m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Gemeente Marknesse

Adres	Korte Voor 16, Marknesse
Bouwjaar	1952
Architect	Jan Grijpma
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Gereformeerde Gemeente
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	n.v.t.

De kerk van de Gereformeerde Gemeente van Marknesse werd in 1952 opgeleverd was daarmee het tweede vaste kerkgebouw in de Noordoostpolder. De oprichting van de kerk was een particulier initiatief van enkele pionierende boeren uit Walcheren die zich in en rondom Marknesse hadden gevestigd. Het langwerpige gebouw heeft een kleine, middeleeuws aandoende achthoekige kerktoren. De lage toren had te maken met de schaarste aan bouwmaterialen tijdens de Wederopbouwperiode. In veel gevallen werd vanwege geldgebrek een vrij kleine toren of pas later een (losstaande)kerktoren gebouwd, toen de rijksoverheid hiervoor subsidies aanbood. Vanwege de kosten duurde het soms ook nog weer enkele jaren voordat het uurwerk en de luidklok werden geplaatst

Het kerkontwerp is van architect Jan Grijpma.

De eenvoudige zaalkerk is opgetrokken in baksteen en in kloostermoppen (grotere, middeleeuwse bakstenen) in zogenaamde wildverband, er is geen duidelijk, regelmatig patroon in het metselwerk te herkennen. In de gesloten zijgevels zijn rechthoekige ramen geplaatst en boven de hoofdingang is een rond venster. Opvallend is dat deze kerk niet aan de ruimtelijke hoofdstructuur van Marknesse ligt maar aan de Noordzoom; een wijkontsluitingsweg waaraan ook een school en De Kandelaar (vrijgemaakte Gereformeerde kerk) zijn gelegen.

Kernwaarde is de sobere, traditionele architectuur van de Delftse School met de lage toren die herinnert aan de materialen schaarste tijdens de Wederopbouw. De bijzondere architectuur van het gebedshuis is beeldbepalend. Onderzoek of de kerk kan worden voorgedragen als beeldbepalend object.

- Geen monumentenstatus
- 238m²
- Christelijk gebruik

Kerkenpaspoort

De Kandelaar

Adres	Noordzoom 117, Marknesse
Bouwjaar	1974
Architect	Bouwbedrijf van Pijkeren
Bouwstijl	Modern
Denominatie	Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt)
Gebruik	Religieus
Zitplaatsen	110 in stoelen

De Kandelaar werd in 1974 opgeleverd door bouwbedrijf Van Pijkeren uit Dalftsen. Bij de totstandkoming was geen architect betrokken. In 1969 was er een breuk, na anderhalf jaar strijd, in de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt van Marknesse waarop een deel van de gemeenschap een onderkomen voor diensten vond in de Land- en Tuinbouwschool. Nadat de school gesloopt werd moest er een nieuw gebouw worden gevonden. Er werd besloten tot nieuwbouw. Een deel van de kosten en een deel van de werkzaamheden werden door de leden van de gemeenschap zelf opgebracht. Het moderne gebouw is opgetrokken in grijsgelbe baksteen. In twee langwerpige ramen in de kerkzaal is een glasappliqué (ruiten zijn bewerkt met stukken uitgesneden glas) met Bijbelse verhalen en teksten in prachtige kleurschakeringen.

Kernwaarde is de ondernemende aanpak van de kerkgemeente om niet alleen zelf een nieuw kerkgebouw te initiëren maar om het ook mogelijk te maken daar particuliere (financiële) bijdrages. Waardevol is de kunstzinnige bewerking van de ramen.

- Geen monumentenstatus
- 523m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Heilige Johannes de Doper

Adres	Noordermeent 2, Kraggenburg
Bouwjaar	1951
Architect	J.H. Froger
Bouwstijl	Neo-romaans
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woningen
Zitplaatsen	n.v.t.

De Rooms Katholieke kerk van Kraggenburg was in 1951 de eerste katholieke kerk in de Noordoostpolder. De Sint Jan de Doper is opgezet als een hallenkerk, een neo-romaans type met gemetselde gevels met rondboogvensters en spaarvelden. De kerk heeft dezelfde afmetingen als de 14e eeuwse kerk op de zuidpunt van het voormalige eiland Schokland, waarvan de funderingen tijdens de drooglegging van de Noordoostpolder werden gevonden.

Het zadeldak is bedekt met pannen. In de formele voorgevel is centraal een klokkentoren opgemetseld. Via een lage zijbeuk aan de noordzijde is de pastorie bereikbaar. De kerk ligt aan de centrale, groene brink van Kraggenburg waaraan ook de Protestantse kerk en de scholen zijn gesitueerd.

Het besloten plein wijkt af van de meer open opzet van de meeste andere dorpen. De traditionele architect J.H. Froger (1903-1976) werkte bij het bureau van de katholieke architect Siebers in Nijmegen en was actief bij de Limburgse Streekplannendienst en de wederopbouw van Limburg na de Tweede Wereldoorlog.

De kerk werd in 2014 gesloten en omgebouwd tot vijf ruime eengezinswoningen.

De kernwaarde van het traditionele in neo-romaanse stijl opgetrokken kerkgebouw is de architectuur van de Delftse School die bij de katholieken veel werd toegepast. De kerk heeft waarde als onderdeel van de bebouwing rondom de groene brink, de ruimtelijke hoofdstructuur van het dorp. De ligging van dit gebedshuis aan de besloten ruimtelijke hoofdstructuur is beeldbepalend; onderzoek of de kerk een beeldbepalende status kan krijgen.

- Geen monumentenstatus
- 421m²
- Christelijk gebruik

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Protestantse Kerk Kraggenburg

Adres	Voorstraat 21, Kraggenburg
Bouwjaar	1954
Architect	G. Feenstra
Bouwstijl	Delftse School
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN)
Gebruik	religieus
Zitplaatsen	150 in banken

De Protestantse Kerk ligt aan de centrale dorpsruimte van Kraggenburg, net als de katholieke kerk even verder op. Omdat de Gereformeerde gemeenschap ook gebruik maakte van het gebouw, aanvankelijk als huurder maar vanaf 1960 als mede-eigenaar, kwam er geen derde kerk tot stand in het dorp. Kraggenburg was het eerste dorp in Nederland waar hervormden en gereformeerden samen een kerkgebouw bezaten. Overigens werden de diensten wel apart gehouden.

Het gebouw is opgetrokken in Delftse School stijl in traditionele materialen als baksteen, hout en pannen. Klassiek is de keuze voor het type centraalbouw waarbij de vierkante plattegrond is voorzien van een uitbouw met een entree met klassieke natuurstenen deuromlijsting met fronton. Het fronton is versierd met een reliëf van een vis, het symbool voor Christus en het Christendom. Op de nok van het schilddak is een zeshoekig klokkentorentje met een lantaarn en

een bronzen klok. Het sobere gebouw is verlevendigd met een band van siermetselwerk onder de gootlijsten. In de kleine, vierkante vensters zijn glas-in-loodramen naar ontwerp van kunstenaar Berend Hendriks waarin het scheppingsverhaal is verbeeld. In 1961 is de kerk uitgebreid met een verenigingsgebouw.

De kerk is een ontwerp van de Friese architect G. Feenstra (1890-1985) die jarenlang een architectenbureau in Arnhem had en vele bouwprojecten voor en na de Tweede Wereldoorlog in Nederland realiseerde.

Kernwaarde is de toepassing van het klassieke centraalbouwtype dat heeft geleid tot een ingetogen gebouw met subtiele verfraaiingen. De ligging aan de centrale brink is waardevol, evenals het gezamenlijke bezit van het kerkgebouw door hervormden en gereformeerden.

De ligging in het dorp en de zorgvuldig gedetailleerde architectuur maken het gebedshuis vanuit het perspectief op de gehele kerkenverzameling van de gemeente beschermenswaardig. Onderzoek of het kan worden voorgedragen als gemeentelijk monument of beeldbepalend object.

- Rijksmonument
- 285m²
- Herbestemd

Kerkenpaspoort

Ensenerkerk & Enserkerk

Adres	Middelbuurt 3
Bouwjaar	1834
Architect	D.J. Thomkins
Bouwstijl	Waterstaatstijl
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Museum Schokland
Zitplaatsen	n.v.t.

De voormalige Nederlands Hervormde Enserkerk uit 1834 ligt op Schokland, het voormalige eiland dat in de Noordoostpolder is gelegen. De Enserkerk werd gebouwd ter vervanging van een houten kerk uit 1717. Deze kerk lag op een terp maar werd toch vrijwel geheel verwoest tijdens de Stormvloed in 1825. In 1834 kon dankzij rijkssubsidie een nieuw gebedshuis tot stand komen naar ontwerp van hoofdingenieur D.J. Thomkins (1777-1851) van Rijkswaterstaat. De Nederlandse kerken die in de periode 1824-1875 onder toezicht (en soms ook naar ontwerp) van ingenieurs van Rijkswaterstaat tot stand kwamen, worden Waterstaatskerken genoemd. De sobere Enserkerk is opgetrokken in baksteen en heeft een houten kapconstructie, vroeger bedekt met leien. Regenwater werd opgevangen in een waterkelder en diende op het

eiland in de zoute Zuiderzee, als drinkwater. De rondboogvormige ramen, voorzien van roeden, zijn afgewisseld met lisenen. De aangebouwde pastorie is iets breder. Op de daknok is een dakruiter met wijzerplaten. Vanwege dreigend overstromingsgevaar werd Schokland in 1859 ontruimd. Het kerkgebouw bleef behouden maar was vanaf toen niet meer in functie. Toen in 1942 de Noordoostpolder werd drooggelegd werd Schokland opgenomen in het nieuwe land. De Enserkerk kwam in gebruik als paardenstal. Maar vanaf 1947 vestigde het Museum Schokland zich er. In de kerk zijn onderdelen van verschillende historische kerkinterieurs overgebracht.

Kernwaarde is de sobere waterstaatstijl en de cultuurhistorische betekenis van de voormalige kerk op Schokland.

Kerkenvisie Noordoostpolder Toekomst religieus erfgoed